

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky a logopedie

**Stimulace vývoje řečových schopností u dětí
zařazených do přípravného ročníku základní školy**

Diplomová práce

Autor: Bc. Vladimíra Škopová
Studijní program: N7506
Studijní obor: Speciální pedagogika - logopedie
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Karel Neubauer, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Vladimíra Škopová

Studium: P15P0691

Studijní program: N7506 Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika - logopedie

Název diplomové práce: **Stimulace vývoje řečových schopností u dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy**

Název diplomové práce AJ: Stimulation of the development of speech capability among children enrolled in elementary school preparatory class

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se v teoretické části zabývá charakteristikou dítěte předškolního a mladšího školního věku. Poukazuje na specifika připravenosti dítěte na školní vzdělávání, školní zralost a přípravné třídy na základních školách. Zaměřuje se na význam přípravných tříd a obsah vzdělávání v přípravných třídách. Zahrnuje oblast vývoje řeči a frekventovaných poruch vývoje řečových schopností dětí, diferenciální syndromy poruch řečové komunikace. Praktická část zahrnuje vícečetnou případovou studii žáků přípravného ročníku Základní školy Rabasova v Ústí nad Labem a porovnává stav řečových schopností žáků před a po aplikaci vytvořeného stimulačního programu.

ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. Klinická logopedie. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 612 s. ISBN 80-7178-546-6. LECHTA, Viktor. Diagnostika narušené komunikační schopnosti. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 359 s. ISBN 80-7178-801-5. LECHTA, Viktor. Terapie narušené komunikační schopnosti. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 386 s. ISBN 80-7178-961-5. KRAHULCOVÁ, Beáta. Dyslalie. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, 195 s. ISBN 80-7041-413-8. KLENKOVÁ, Jiřina. Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-1110-9. NEUBAUER, Karel. Artikulace a fonologické rozlišování hlásek: jak předcházet rozvoji odchylek výslovnosti u dětí. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2011, 63 s. ISBN 978-80-7311-118-2.

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Karel Neubauer, Ph.D.

Oponent: PhDr. Lenka Neubauerová

Datum zadání závěrečné práce: 5.2.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Děkuji doc. PaedDr. Karlu Neubauerovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce. Mé poděkování patří také vedení Základní školy Rabasova za umožnění vykonat výzkumné šetření.

Anotace

ŠKOPOVÁ, Vladimíra. Stimulace řečových schopností u dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2007. 179 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá problematikou stimulace řečových schopností u dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy. Z hlediska struktury je práce členěna do dvou částí. Teoretická část se zabývá charakteristikou dítěte předškolního a mladšího školního věku. Dále definuje specifika připravenosti dítěte na školní vzdělávání. Popisuje nejčastější poruchy řečové komunikace u dětí předškolního a mladšího školního věku a vymezuje možnosti logopedické intervence.

Praktická část obsahuje kvalitativní výzkumné šetření. Základ výzkumného šetření tvoří vícečetné případové studie dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy a zhodnocení stavu jejich řečových schopností před a po aplikaci vytvořeného stimulačního programu.

Klíčová slova: řečové schopnosti, stimulační program, případová studie, přípravný ročník

Annotation

SKOPOVA, Vladimira. Stimulation of language abilities of children enrolled in a preparatory year of primary school. Hradec Kralove Faculty of Education, University of Hradec Kralove, 2007. 179 pp. Diploma Thesis.

The master's thesis deals with the issue of stimulating speech skills of children enrolled in a preparatory year of primary school. In terms of the structure is the thesis divided into two main parts. The theoretical part deals with the characteristics of preschool and early school aged children. It also defines the specifics of the children's preparedness for school education. It describes the most common speech disorders at the preschool and early school age and defines the possibilities of logopedic intervention.

The practical part includes qualitative research. Basis of the research consists of multiple case studies of children enrolled in a preparatory year of primary school and the evaluation of the state of their oral skills before and after the application of the created stimulative program.

Keywords: verbal skills, stimulative program, case studies, preparatory school

Obsah

ÚVOD.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO A MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	11
1.1 Vývoj motorických schopností.....	11
1.2 Vývoj poznávacích procesů	13
1.3 Emoční a sociální vývoj	16
1.4 Řečový vývoj.....	19
2 SPECIFIKA PŘIPRAVENOSTI DÍTĚTE NA ŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	25
2.1 Školní zralost a připravenost	25
2.2 Odklad povinné školní docházky	27
2.3 Přípravné třídy na základních školách	27
3 PORUCHY ŘEČOVÉ KOMUNIKACE U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO A MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	30
3.1 Nejčastější typy poruch řečové komunikace u dětí předškolního a mladšího školního věku	30
3.1.1 Dyslalie.....	31
3.1.2 Opožděný vývoj řeči.....	37
3.1.3 Vývojová dysfázie	39
3.1.4 Kóktavost	41
3.1.5 Mutismus.....	43
4 MOŽNOSTI LOGOPEDICKÉ INTERVENCE U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO A MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	46
4.1 Logopedická prevence	46
4.2 Logopedická diagnostika.....	47
4.3 Logopedická terapie.....	48

4.4	Možnosti poskytování logopedické intervence	49
-----	---	----

II.	PRAKTICKÁ ČÁST	51
------------	-----------------------------	-----------

5	REALIZACE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	51
----------	--	-----------

5.1	Stanovení cíle výzkumného šetření.....	51
-----	--	----

5.2	Metodologie výzkumného šetření	51
-----	--------------------------------------	----

5.2.1	Případová studie	52
-------	------------------------	----

5.2.2	Použité testové materiály.....	52
-------	--------------------------------	----

5.3	Charakteristika místa výzkumného šetření a výzkumného vzorku	53
-----	--	----

5.4	Interpretace výsledků výzkumného šetření	54
-----	--	----

5.5	Kvalitativní analýza výsledků	172
-----	-------------------------------------	-----

ZÁVĚR.....	177
-------------------	------------

SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ

SEZNAM TABULEK

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHY

Úvod

„Řeči se dítě neučí – a my je také řeči nevyučujeme jako nějakému školnímu předmětu. Řeč se rozvíjí – a my k tomuto rozvoji napomáháme“ (Matějček 2011, s. 165).

Komunikace je považována za jednu z nejdůležitějších schopností člověka. Komunikační schopnost se rozvíjí po celý život, k největšímu rozvoji však dochází během prvních let života. Proto je důležité věnovat rozvoji řeči v tomto období dostatečnou pozornost a podporovat správný vývoj. Pokud problémy v řečových schopnostech přetrvávají i při nástupu dítěte do základní školy, komplikuje to proces vzdělávání a dítě je v tomto ohledu značně znevýhodněno.

Hlavním cílem této práce je vytvoření vícečetné případové studie dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy a zhodnocení stavu jejich řečových schopností před a po aplikaci vytvořeného stimulačního programu.

Teoretická část práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola charakterizuje dítě předškolního a mladšího školního věku. Popisuje vývoj motorických schopností a poznávacích procesů. Zabývá se emočním, sociálním a řečovým vývojem dítěte v tomto období. Druhá kapitola se zaměřuje na specifika připravenosti dítěte na školní vzdělávání. Vymezuje pojmy školní zralost a školní připravenost, zabývá se odkladem školní docházky a pojednává o přípravných třídách na základních školách. Třetí kapitola vystihuje nejčastější poruchy řečové komunikace u dětí předškolního a mladšího školního věku. Čtvrtá kapitola popisuje možnosti logopedické intervence.

Obsahem praktické části je kvalitativní výzkumné šetření. Základ výzkumného šetření tvoří případové studie dětí zařazených v přípravném ročníku základní školy. Jsou zde vymezeny základní a dílčí cíle výzkumného šetření. Dále je zde popsána metodologie výzkumného šetření. Další podkapitola se věnuje charakteristice místa výzkumného šetření a výzkumného vzorku. Další částí je interpretace výsledků výzkumného šetření, která obsahuje jednotlivé případové studie a podrobně popisuje realizaci stimulačního programu. Poslední část práce se věnuje kvalitativní analýze výsledků.

Smysl diplomové práce tedy spočívá v přiblížení problematiky vývoje řečových schopností dětí, před nástupem do prvního ročníku základní školy na základě propojení teoretických informací s prakticky vykonaným a popsáním výzkumným šetřením. Práce má vyzdvihnout důležitost včasné stimulace řečových schopností.

I. Teoretická část

1 Charakteristika dítěte předškolního a mladšího školního věku

Diplomová práce se zabývá problematikou stimulace řečových schopností u dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy. Jelikož vývoj řečových schopností neprobíhá jako samostatný proces, ale je ovlivňován rozvojem motoriky, poznávacích procesů a emočním a sociálním vývojem, věnuje se tato kapitola těmto oblastem vývoje dítěte, přičemž se podrobněji soustředí na období mezi pátým až sedmým rokem, do kterého spadá cílová skupina.

Předškolní věk je období od tří do šesti, případně sedmi let a končí nástupem dítěte do školy. Charakteristickým znakem tohoto období je podle Vágnerové (2000) postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj aktivity, která už není tak samoučelná a umožňuje, aby se dítě uplatnilo a prosadilo ve vrstevnické skupině. Aby se dítě prosadilo, je potřeba, aby si osvojilo běžné normy chování, znalo obsahy rolí a komunikovalo na přijatelné úrovni. (Vágnerová 2000)

Po tomto období začíná s nástupem do školy období mladšího školního věku, které je typické změnou role dítěte, které získává roli školáka. (Vágnerová 2005) Období mladšího školního věku trvá od nástupu do školy do osmi, případně devíti let a jsou pro něj charakteristické různé vývojové proměny, které se pojí právě s nabytím nové sociální role. (Vágnerová 2005)

1.1 Vývoj motorických schopností

Motorické schopnosti jsou významnou oblastí ve vývoji dítěte. Přispívají dítěti k aktivnímu zapojování do společenských činností s ostatními vrstevníky. Motorické schopnosti a dovednosti lze podle Bednářové a Šmardové (2007) dělit na hrubou motoriku, jemnou motoriku, grafomotoriku, motoriku mluvidel a motoriku očních pohybů.

Pohyblivost a přesnost pohybů ovlivňuje různé činnosti. Může to být rychlost při běhání, skákání, prolézání, hrách s míčem atd... Bednářová a Šmardová (2007, s. 6) tvrdí, že „pokud je dítě v některé činnosti neobratné, nejisté nebo bo-

jácné, zpravidla ji po určité době nevyhledává; ať již jsou to činnosti z oblasti hrubé, či jemné motoriky, grafomotoriky. Většinou se bez záměrného vedení tato oslabení nekompensují a následně tím může být ovlivněno mnoho schopností a dovedností.“

V **předškolním období** dochází k výraznému zdokonalování všech oblastí motoriky. Z hlediska **hrubé motoriky**, která zahrnuje pohyblivost celého těla a velkých svalových skupin, se musíme zaměřovat na posuzování koordinace, udržení rovnováhy, přesnost, rychlost, odvalu a provedení daných pohybů zejména při spontánních aktivitách - při běhání, skákání, při hrách, pobytu venku. (Bednářová, Šmardová 2007) **Jemnou motoriku** lze v tomto období pozorovat při hrách, práci se stavebnicemi, mozaikami, rukodělných činnostech nebo sebeobsluze. (Bednářová, Šmardová 2007) Další oblast, které věnujeme pozornost, je **grafomotorika**. Sem řadíme správné držení tužky (špetkový úchop), postavení ruky, uvolnění ruky, tlak na podložku a plynulost tahů při kresbě. Dále si všímáme toho, zda je dítě schopné vést plynule linii, obtáhnout nebo překreslit obrázek. Důležité je znát lateralitu dítěte. Tu zjistíme z anamnézy, pozorování dítěte při spontánních i záměrně motivovaných činnostech, z kresby nebo ze zkoušek lateralit, kdy zjistíme lateralitu ruky a oka. (Bednářová, Šmardová 2007) Další důležitou oblastí motorických schopností je **motorika mluvidel**. Motorika mluvidel úzce souvisí s vývojem hrubé a jemné motoriky. Podle Bednářové a Šmardové (2007) se již v těhotenství dějí věci, které souvisejí s vývojem motoriky mluvních orgánů (polykací pohyby, vyšpulování rtů, škytání, cucání palce). „*Po narození jsou pro rozvoj řeči důležité takové aktivity, jako je například sání, dumláni, žvýkání, broukání, napodobivé žvatláni. Velký význam má vyzrávání hrubé motoriky, tedy sed, lezení a zejména chůze. Vertikální poloha je pro mluvení mnohem výhodnější a samostatný pohyb velmi rozšiřuje akční radius dítěte. Rovněž jemná motorika (obratnost rukou, uchopování drobných předmětů) podporuje vývoj řeči. Obecně lze konstatovat, že u dětí s narušeným, opožděným vývojem hrubé či jemné motoriky častěji nastávají problémy ve vývoji řeči“ (Bednářová, Šmardová 2007, s. 28).*

V průběhu **mladšího školního věku** se výrazně zlepšuje **jemná i hrubá motorika**. Zlepšuje se koordinace celého těla, zvyšuje se svalová síla i rychlost pohybů. (Langmeier a Krejčířová 1998) Pro dítě je v tomto období správný rozvoj motorických schopností důležitý i z hlediska adaptace na školní prostředí. Vágnerová (2000, s. 102) tvrdí, že „*jakákoliv nápadnější neobratnost dítě sociálně znevýhodňuje. Nešikovné dítě nemá dobrý sociální status, ostatním dětem připadá často směšné. Jejich postoj k takovému spolužákovi závisí v tomto věku ve značné míře na učiteli. Pokud by učitel dovedl nešikovné dítě uspokojivě prezentovat v jiné oblasti, pomohl by mu udržet přijatelnou prestiž a podpořil tak jeho sebevědomí.*“

1.2 Vývoj poznávacích procesů

V předškolním a mladším školním věku se intenzivně rozvíjejí poznávací procesy, které umožňují dítěti vnímat a poznávat okolní svět. „*V předškolním věku je poznávání zaměřeno na nejbližší svět a pravidla, která v něm platí*“ (Vágnerová 2005, s. 174).

J. Piaget (1970) nazval způsob uvažování předškolních dětí jako **názorné, intuitivní myšlení**. Takové myšlení je málo flexibilní, nepřesné a prelogické. (Vágnerová 2005) V předškolním věku je dítě **egocentrické**. Znamená to, že má tendenci ulpívat na subjektivním pohledu, což zkresluje úsudek na základě vlastního postoje a preferencí. Nechápe, proč by mělo situaci posuzovat z více hledisek. (Vágnerová 2005) Podle Vágnerové (2005) má dítě v předškolním věku tendenci si zjednodušovat realitu do podoby, která je pro ně srozumitelná a přijatelná. Pomáhá si k tomu například vytvářením nepravých lží, tzv. **konfabulací**, kdy kombinuje realitu s fantazijními představami. Dítě těmto představám věří a je přesvědčeno o jejich pravdivosti. **Fantazie** je v tomto období nezbytná pro citovou a rozumovou rovnováhu dítěte, pomáhá dítěti se snadněji vyrovnat s tlakem reality, s nedostatky vlastního myšlení a zkušeností. Dítě v tomto období zvládne odlišit živé bytosti od neživých, ale často tyto rozdíly přehlíží a přičítá neživým věcem vlastnosti živých. Svůj vlastní pohled na svět vyjadřuje v **kresbě, vyprávění nebo**

ve hře. Takto prezentovaná skutečnost je zjednodušená, srozumitelná, pro dítě méně ohrožující. (Vágnerová 2005)

Také **vnímání prostoru** je stále nepřesné, děti v tomto věku nedovedou správně odhadnout větší vzdálenost a mají tendence přeceňovat velikost okolního prostoru. Podobně je to s **vnímáním času**. Dítě má tendenci přeceňovat časové úseky a zdají se mu delší než dospělému. Časové pojmy, zejména pojem minulého a budoucího nemají v tomto věku téměř žádný obsah. (Vágnerová, Valentová 1991)

Paměť u předškolních dětí souvisí se schopností selektivně a systematicky zaměřit **pozornost**, která se zlepšuje mezi třetím a šestým rokem. Dítě si v předškolním věku zapamatuje informace především bezděčně, v závislosti na tom, co ho zrovna zaujalo a pamatuje si lépe konkrétní události než jejich verbální popis. Záměrná paměť se u dítěte rozvíjí až kolem pátého roku spolu s pozorností. Převládá paměť mechanická, logická paměť se více rozvíjí až na konci tohoto období. (Vágnerová, Valentová 1991) Podle Vágnerové (2005) nejsou děti v předškolním věku ještě schopny aplikovat získané zkušenosti z jedné oblasti na jinou a neumí je zgeneralizovat. První trvalejší osobní vzpomínky se podle Vágnerové (2005) vytvářejí před čtvrtým rokem, ale do šesti let bývají útržkovité a není jich mnoho.

Přelom předškolního a mladšího školního věku je dobou, kdy dozrává **sluchová percepcie**. Matějček (1987) udává období mezi pátým a sedmým rokem. Rozvoj fonemického sluchu je podle Vágnerové (2005) podporován každodenní zkušeností. Většina dětí denně slyší mluvenou řeč a věnuje jí patřičnou pozornost, protože potřebuje ostatním lidem rozumět. Šestileté děti většinou dovedou rozlišovat všechny fonémy. Nezralé děti mohou mít potíže v rozlišování podobně znějících hlásek, např. sykavek. Fonologická diferenciacie se dle Vágnerové (2005) zlepšuje na počátku školní docházky. Děti mezi šestým a sedmým rokem dovedou diferencovat délku samohlásek. Další oblastí, která je důležitá pro rozvoj jazyka je rozvoj fonemického vědomí. Děti předškolního věku vnímají řeč globálně, ještě neumí analyzovat zvukovou podobu řečového projevu. Pětileté děti dovedou rozlišit pouze hlásky na počátku a na konci slova. (Vágnerová 2005) V období kolem

šesti let se významně zlepšuje schopnost rozlišovat hranice slov, diferencovat jejich pořadí ve větě i řazení hlásek ve slovech. Kvalita sluchové percepcce je závislá na kvalitě pozornosti. V období mladšího školního věku se v důsledku rozvoje logických operací objeví změna způsobu manipulace se znaky a symboly. Dítě je schopné chápat vztah mezi písmeny a zvukovou podobou jednotlivých hlásek. Dovede členit slovo na hlásky a slabiky, chápe jejich posloupnost, protože je dovede řadit. Začíná chápat stálost obsahu určitého slova, i když je používá v různé souvislosti a v různých gramatických tvarech.

Mladší školní věk je pole Langmeiera a Krejčířové (1998) přechodným obdobím mezi předškolním věkem a vyspělejším chováním školáka. Zatímco děti předškolního věku postupují při poznávání nových věcí nahodilým způsobem a zaměřují se na to, co je zaujme bez jakéhokoliv plánu, děti mladšího školního věku jsou již schopni systematické explorace, tj. postupného prohlížení, které se řídí určitým řádem. Nejsou už tolik ovlivněni tím, co je na první pohled zaujme. (Vágnerová 2005)

Myšlení dětí mladšího školního věku se liší dle Vágnerové (2005) tím, že se řídí základními zákony logiky a respektuje vlastnosti poznávané reality, tzn. opuštění prelogického myšlení, ovládaného aktuálními potřebami, egocentrismem a fantazií. J. Piaget (1970) nazývá toto období fází **konkrétních logických operací**. Myšlení dětí mladšího školního věku je konkrétní a realistické, dítě přejímá skutečnost takovou jaká je a ani nepředpokládá nějakou změnu. Děti přejímají názory dospělých a nepochybují o nich, sdělení chápou jako součást reality. (Vágnerová 2005) Postupně začínají chápat pravidla, podle nichž svět funguje. Dítě mladšího školního věku dokáže vzít v úvahu více hledisek, která dokáže kombinovat a integrovat do jednoho závěru. Myšlení je vázáno na realitu a na poznání skutečného světa. Pro tento věk je typické přesvědčení, že všechno má nějakou, pokud možno jednoznačnou příčinu. Děti v mladším školním věku mají potřebu eliminovat nahodilost, náhoda je pro ně zdrojem nejistoty a vyvolává v nich pocit, že svět nefunguje, jak má. (Vágnerová 2005) Na rozdíl od dítěte předškolního věku, jehož úvahy byly roztržštěné a nekoordinované, ve školním věku dítě uvažuje **komplexněji** a dovede svoje poznatky určitým způsobem uspo-

řádat. (Vágnerová 2005) Dítě si začíná uvědomovat, že lidé mohou mít různé názory, potřeby či důvody ke svému chování. Toto období je charakteristické schopností akceptovat proměnlivost jako základní vlastnost reality. Rozvíjí se schopnost pochopit trvalost podstaty určitého objektu, či množiny objektů, i když se změní jejich vnější vzhled. (Vágnerová 2005) Problematickou oblastí zůstává v tomto věku schopnost generalizace. Děti zatím nejsou schopny svoje zkušenosti zobecnit a aplikovat v jiných situacích. Tato schopnost se v průběhu školního věku rozvíjí. Školní věk je obdobím, kdy začínají děti kombinovat svoje úvahy a užívat **dedukce**. Dedukce umožňuje integraci informací, které jedinec získal z různých zdrojů a v různé době. (Vágnerová 2005)

Postupně se zlepšuje se také **kvalita pozornosti**. Schopnost se soustředit dozrává na počátku školního věku. Z počátku je doba po jakou se dítě dovede soustředit omezená a dítě se nechá snadno odpoutat nepodstatnými podněty. Vývoj se projevuje zejména na schopnosti zaměřit pozornost na podstatné skutečnosti. Selektivita a schopnost přesouvat pozornost se více rozvíjí až ve středním školním věku. Do té doby si děti všímají všech možných podnětů bez rozdílu jejich kvality a reagují na ně, což omezuje soustředění na žádoucí činnost. (Vágnerová 2005)

Rozvoj nastává i v oblasti **paměti**. Dle Vágnerové (2005) se paměťové funkce se intenzivně rozvíjejí mezi šestým až dvanáctým rokem, tzn. v mladším a středním školním věku. Vliv na rozvoj paměti má mimo přirozený vývoj dítěte i škola, která dítě stimuluje. Podle Vágnerové (2005) se děti mezi šestým a osmým rokem ještě nedovedou učit. Vágnerová (2005, s. 258) říká, že *„jejich paměť funguje převážně mechanicky, pamatují si neselektivně, obvykle to, co je nějak, často náhodně, zaujalo. Opakování je jedinou strategií, kterou užívají. Avšak dovedou si opakovat jenom tehdy, když příslušné informace znovu vidí nebo slyší. Zpaměti by to ještě nedokázaly.“*

1.3 Emoční a sociální vývoj

Děti v **předškolním věku** mají emoční prožívání stabilnější a vyrovnanější než ve věku batolecím. Emoční prožitky bývají intenzivní a jsou stále vázány na

aktuální situaci. Ve věku čtyř až pěti let začínají děti svoje citové projevy ovládat a regulovat. Rozvíjí se emoční inteligence, dítě postupně začíná lépe rozumět vlastním i komplexnějším emocím a citovým projevům jiných lidí. (Vágnerová 2005)

Emoční vývoj úzce souvisí s vývojem sociálním. Sociální vývoj dítěte v předškolním věku ovlivňuje především rodina, která by měla dítěti dávat pocit jistoty a bezpečí. Předškolní věk je obdobím, kdy dítě navštěvuje mateřskou školu, kde navazuje vztahy se svými vrstevníky a učí se novým způsobům chování, které mu umožňují prosazení a seberealizaci. Zároveň se ale učí i spolupracovat a přizpůsobovat se svému okolí. Proces osvojování si sociálních dovedností nazýváme sociálním učením. Dítě se v průběhu života učí orientovat ve vztazích, situacích, osvojuje si způsoby chování a komunikace. (Bednářová, Šmardová 2007) Rodiče a nejbližší okolí poskytují dítěti model chování. Podle Bednářové a Šmardové (2007) platí pravidlo, že *„rodiče by se měli ke svému dítěti chovat tak, jak si přejí, aby se ono chovalo k nim a ke svému okolí“* (Bednářová, Šmardová 2007, s. 54). Stejný názor k věci zaujímá i Vágnerová (2005, s. 217), která tvrdí, že *„prosociální chování se rozvíjí na bázi nápodoby, resp. identifikace, ale i s pomocí vysvětlování a podmiňování (tj. trestem a odměnou). Jestliže dítě nemá v rodině vhodný model, tj. pokud se tak rodiče sami nechovají, resp. od dítěte podobné jednání nevyžadují, nelze očekávat, že by se mohlo chovat žádoucím způsobem. Za těchto okolností často ani neví, jaké chování je vhodné.“* Dítě si pomocí sociálního učení osvojuje tyto sociální dovednosti: verbální i neverbální způsob komunikace, přiměřené reagování na nové situace, adaptování se na nové prostředí, porozumění vlastním pocitům a sebeovládání, porozumění emocím a chování druhých lidí, objektivní sebepojetí a sebehodnocení. (Bednářová, Šmardová 2007)

Emoční i sociální vývoj je ovlivňován mnoha faktory, což způsobuje mezi dětmi poměrně velké rozdíly. Mezi tyto faktory můžeme zařadit například fakt, že děti vyrůstají v různých sociokulturních a ekonomických podmínkách, každá rodina má jinak nastavené hodnoty, vztahy, životní styl atd... Dalším faktorem může být zdravotní stav dítěte, jeho osobnostní charakteristiky, rozumový vývoj nebo úroveň komunikačních schopností. (Bednářová, Šmardová 2007) Každé dítě je

individualita, na kterou působí řada vnějších a vnitřních vlivů, které ovlivňují jeho emoční a sociální vývoj, proto je důležité hodnotit tuto oblast orientačně.

Vágnerová (1991) uvádí, že činnost, která převládá u dětí předškolního věku, je hra. Hra je podobně jako sociální dovednosti ovlivněna povahovými charakteristikami a dalšími faktory. Dítě do hry promítá to, jak vnímá svět, a proto nám pozorování dítěte při hře může přinést zajímavé informace. Můžeme pozorovat jak je dítě vnímavé, chápavé, jak komunikuje, jaké má sociální dovednosti, jak se na hru dokáže soustředit atd... (Bednářová, Šmardová 2007)

Mladší školní věk je charakteristický **zvýšením emoční stability** a odolnosti vůči zátěži. (Vágnerová 2005) Děti v tomto věku bývají vyrovnané, optimistické a veselé. Pokud dojde k nějakému emočnímu výkyvu, většinou má jasnou příčinu. Děti ve školním věku umí lépe regulovat svoje emoce. Ovládat zlost umí podle Vágnerové (2005) již osmileté dítě, potlačování projevů strachu nebo smutku se rozvíjí později.

Nástup do školy je spojen s většími požadavky, které jsou na dítě kladeny jak ze strany rodičů, tak ze strany školy. Tento tlak může zhoršit emoční bilanci a stimulovat rozvoj negativních emocí, především úzkosti a strachu. (Vágnerová 2005) Matějček (1999, s. 62) upozorňuje, že *„škola není jen místem, kde má dítě získávat vědomosti, ale i místem společenského života“*. Klade proto důraz na to, aby si rodiče všimli nejen prospěchu, ale i všech ostatních činností dítěte. *„Tím, že se stalo školákem, získalo sice dítě novou společenskou hodnost, ale v podstatě se nezměnilo. Velice mu záleží na tom, aby rodiče měli zájem o jeho školní práci, aby s ním sdíleli jeho starosti a radosti, úspěchy a neúspěchy – aby zkrátka byli na jeho straně“* (Matějček 1999, s. 63).

Školní věk je obdobím, kdy se rozvíjí **emoční inteligence**. V důsledku poklesu kognitivního egocentrismu se rozvíjí schopnost chápat emoce jiných lidí. Děti už lépe chápou emoční prožitky a dávají jim určitý smysl. Emoční podporu u dětí mladšího školního roku poskytuje stále především rodina. Ostatní vrstevníci vystřídají v tomto ohledu roli rodiny až ve středním školním věku. (Vágnerová 2005)

Dětem mladšího školního věku chybí zodpovědnost, sebekontrola a vytrvalost. Stále nedovedou odolávat lákavějším podnětům, což se může projevit při plnění školních povinností. Z tohoto důvodu potřebují tyto děti a někdy i děti středního školního věku vedení a kontrolu dospělou osobou. (Vágnerová 2005) „*Ve školním věku se rozvíjí i **sebehodnotící** emoce. K jejich rozvoji přispívají nové zkušenosti, vyplývající ze srovnání vlastního výkonu a chování s projevy ostatních dětí, z hodnocení dospělých i vrstevníků*“ (Vágnerová 2005, s. 264). Objevují se i pocity viny, zahanbení, nebo hrdosti. Vývoj těchto emocí tvoří jednu ze složek sebepojetí a jsou rozhodující při dosažení pocitu autoakceptace, či naopak nedostatečnosti a méněcennosti. (Vágnerová 2005)

Z hlediska **socializace** je mladší školní věk důležitým obdobím. Dítě nástupem do školy získává novou roli žáka a spolužáka. Je to období, kdy se dítě porovnává se svými vrstevníky a snaží se dosáhnout ve skupině přijatelného postavení. Vágnerová (2005) uvádí, že dítě v mladším školním věku si kamarády vybírá především na základě aktuálního sdílení určitých aktivit. Důležitý je aspekt blízkosti a četnosti kontaktu, například – nejlepší kamarád je ten, který s ním sedí v lavici. Každé dítě je svými vrstevníky nějak vnímáno a na základě toho si vytváří ve skupině určité postavení. Potřebuje být pozitivně hodnoceno nejen učitelem, který je pro něj novou autoritou, kterou musí přijmout, ale i ostatními spolužáky. Vztah malého školáka k učiteli mívá v tomto období osobní charakter. Emoční vazba k učiteli poskytuje dítěti pocit bezpečí a jistoty v novém, neznámém prostředí. Od učitele očekává podobnou oporu, jako má v rodině. Tento osobní vztah může být vhodnou motivací, protože dítě se snaží učiteli udělat radost a chce za to být oceněno. Na učitele v tomto období nahlíží nekriticky a respektují ho. (Vágnerová 2005) Rodina má v mladším školním věku stále velký význam a je důležité, jaký přístup k nové roli dítěte zaujme. To, jak se k jeho nové roli rodina staví, ovlivňuje i to, jak přijme roli samotné dítě. (Vágnerová 2005)

1.4 Řečový vývoj

Řeč Jedlička (2007) definuje jako biologickou vlastnost člověka, systém, kterým lze přenášet informace pomocí jazyka. Vývoj řeči probíhá po celou dobu

dětství a v některých svých složkách (např. slovní zásoba) vlastně celý život „*Řeči se dítě neučí – a my je také řeči nevyučujeme jako nějakému školnímu předmětu. Řeč se rozvíjí – a my k tomuto rozvoji napomáháme*“ (Matějček 2011, s. 165). Na vývoji řeči se podílí velké množství vnitřních i vnějších faktorů (Bendová 2014):

- intaktní sluch/sluchové vnímání;
- nepoškozený centrální nervový systém a zpětnovazebné mechanismy;
- intaktní zrak a zrakové vnímání;
- nepoškozené artikulační a fonační ústrojí;
- dostatečně podnětné sociální okolí vytvořené dostatečné emoční vazby.

Lechta (2008) říká, že vývoj řeči u dítěte **předškolního věku** lze rozdělit na dvě klíčová období. Období **předřečové** (přípravné, neverbální), které zahrnuje období křiku a žvatlání, tj. období do jednoho roku dítěte. Na toto období navazuje období druhé – období **vlastního vývoje řeči**. Tomuto období se věnuje i Klenková (2006), která období vlastního vývoje řeči dělí na čtyři stádia:

- stadium emocionálně-volní;
- stadium asociačně-reprodukční;
- stadium logických pojmů;
- stadium intelektualizace řeči.

Stadium emocionálně-volní je možné popsat jako období počátečního vývoje řeči, kdy dítě začíná vyjadřovat svá přání, pocity a prosby, a to s využitím jednoslovných vět. (Klenková 2006) Dítě začíná v komunikaci využívat jednoslabičných a dvouslabičných slov, která bývají spojována s konkrétními osobami a věcmi, kterými je dítě obklopeno. (Klenková 2006) V období mezi rokem a půl až dvěma lety začíná dítě napodobovat dospělé, mluvení je pro něj činností. Toto stadium označujeme jako egocentrické stadium vývoje řeči. (Klenková 2006)

Kolem dvou let u dítěte nastupuje **stadium asociačně-reprodukční**. V tomto věku dítě začíná pojmenovávat věci kolem sebe a spojovat slyšené výrazy s určitými jevy – vytváří jednoduché asociace. Mezi druhým a třetím rokem dohází k prudkému rozvoji komunikační řeči. Dítě se pomocí řeči učí dosahovat

drobných cílů a intenzivněji komunikuje s dospělými. (Klenková 2006) Podle Bytešnickové (2012) je toto období „*prvním věkem otázek*“. Dítě pokládá otázky typu: „Kdo je to?“ „Co je to?“.

Na toto období navazuje **stadium logických pojmů**. Toto období spojujeme přibližně se třetím rokem života dítěte. Je to stadium, ve kterém se označení, která byla doteď úzce spjatá s konkrétními jevy, stávají všeobecnými pojmy. (Bytešnicková 2012) Dítě začíná používat abstraktní pojmy a zevšeobecňování. (Kutálková 2005b) V tomto období se mohou v řeči dítěte vyskytnout různé vývojové obtíže, projevující se v opakování hlásek, slabik, slov a dysfluencí řečového projevu. (Bytešnicková 2012) Slovní zásoba se v tomto věku pohybuje kolem 1000 slov. V tomto období nastupuje tzv. „*druhý věk otázek*“. Dítě svému okolí pokládá otázky typu: „Proč?“ nebo „Kdy?“ (Bytešnicková 2012).

Posledním stadiem vlastního vývoje řeči je období, které začíná na přelomu třetího a čtvrtého roku a pokračuje až do dospělosti. Toto období nazýváme **stadium intelektualizace řeči**. Dochází k vývoji řeči po stránce logické. Rozvíjí se schopnost chápání obsahu, rozlišování pojmů konkrétních a abstraktních, zpřesňování gramatických forem a rozšiřuje se slovní zásoba. (Bytešnicková 2012)

Vývoj řeči dítěte můžeme charakterizovat i v kontextu **vývoje jazykových rovin**. Klenková (2006) dělí jazykové roviny na foneticko-fonologickou, lexikálně-sémantickou, morfológicko-syntaktickou a pragmatickou a upozorňuje, že jejich vývoj probíhá v jednotlivých časových úsecích současně.

Rovina foneticko-fonologická se zabývá zvukovou podobou jazyka (sluchovou diferenciací hlásek a jejich výslovností). Vývoj v této oblasti probíhá od narození do věku asi sedmi let. Výslovnost se vyvíjí od zvukově nejjednodušších struktur až k celkovému zvládnutí systému hlásek mateřského jazyka. (Bendová 2014) Nejdříve se fixují vokály (samohlásky). Po ustálení všech samohlásek dochází k fixaci všech dvojhlásek. U fixace souhlásek dochází nejdříve k fixaci hlásek závěrových, poté hlásek úžinových, z nichž nejnáročnější na artikulaci jsou sykavky. Teprve po ustálení artikulace sykavek dochází v dětské řeči k fixaci hlásek polozávěrových. Do konečné fáze vývoje souhlásek řadíme „l“ a po něm „r“ a

„ř“. (Bytešnicková 2012) Bendová (2014) zdůrazňuje, že kvalita sluchové diference je v úzkém vztahu s kvalitou výslovnosti dítěte.

Základní vývoj řeči dle Kutálkové (2005) končí kolem sedmého roku dítěte. Přestože vývoj řeči je u každého dítěte potřeba posuzovat individuálně podle jeho psychomotorického vývoje, v kontextu širší vývojové normy lze přibližně definovat, jak by měl vývoj výslovnosti hlásek mateřského jazyka probíhat. (Bendová 2014) Malotová (2013) a Salomonová (2003) uvádí tabulky fyziologického vývoje výslovnosti:

Tabulka č. 1: Fyziologický vývoj výslovnosti (Malotová)

Věk dítěte	Výčet hlásek, jež by mělo dítě v daném věku artikulačně zvládnout vyslovit
V cca 1 roce	A, E, I, O, U, P, B, M
Do 2 let	K, G, CH, H, J, V, F, OU, AU
Do 3 let	T, D, N, BĚ, PĚ, VĚ, MĚ
Do 4 let	Ť, Ď, Ň, L
Do 5 let	Č, Š, Ž, C, S, Z
Do 6 let	R, Ř (+ kombinace ostrých a tupých sykavkových řad)

Tabulka č. 2: Fyziologický vývoj artikulace (Salomonová)

Věk dítěte	Vývoj artikulace
Od 1 roku do 2,5 roku	B, P, M, A, O, U, I, E
Od 2,5 roku do 3,5 roku	AU, OU, V, F, H, CH, K, G, J
Od 3,5 do 4,5 roku	T, D, N, BĚ, PĚ, MĚ, VĚ, Ď, Ť, Ň
Od 4,5 do 5,5 roku	Č, Š, Ž

Od 5,5 do 6,5 roku	C, S, Z, R
Od 6,5 do 7 let	Ř a diferenciacie Č, Š, Ž a C, S, Z

Z tabulek č. 1 a 2 je zřejmé, že se názory autorů na vývoj výslovnosti jednotlivých hlásek liší. Neubauer (2011) se k problematice rozdělení na tzv. fyziologický věk pro přítomnost odchylek artikulace staví kriticky. Podle něj je nepochybné, že se v období tzv. fyziologických odchylek artikulace již objevují a fixují mechanismy vedoucí k navození odchylek od intaktní artikulace.

Neubauer (2011) uvádí, že z údajů shrnutých z několika výzkumných šetření vyplývá, že v počátku školní docházky má okolo 40 % dětí odchylky artikulace, charakterizované jako dyslalie. Podle Neubauera (2011) frekventovaně užívané tabulky vývoje artikulace, ve kterých je uváděn zřejmě statisticky nejfrekventovanější věk dítěte pro přítomnost intaktní artikulace určité hlásky, mohou často vést k mechanickému uplatňování vhodného věku pro počátek logopedické péče. Tyto tabulky využívají pediatři jako vodítko k doporučení počátku logopedické péče. Pokud nejsou zapojeny do hodnocení výslovnosti, mimo řazení hlásek do věkových období, také poznatky o vývojových vztazích mezi hláskami, může to vést k tomu, že dítě přichází do kontaktu s logopedickou péčí s již zafixovanými odchýlnými percepčně-motorickými vzory těchto hlásek. (Neubauer 2011)

Obecně lze podle Bendové (2014) tvrdit, že foneticko-fonologická rovina jazyka by měla být zcela vyzrálá ve chvíli, kdy dítě nastupuje do základní školy.

Rovina **lexikálně-sémantická** se dle Klenkové (2006) zabývá vývojem aktivní a pasivní slovní zásoby. Orientuje se na její kvalitu tj. na schopnost jedince porozumět významu slov, schopnost realizovat rozhovor, chápat instrukce, orientovat se v užívaných pojmech, schopnost porozumět méně či více složitému sdělení, či vyprávění a schopnost samostatného vyprávění. Hodnotí se, v jaké míře se dítě orientuje ve slovech nadřazených, podřazených, antonymech, homonymech, synonymech... (Klenková 2006) Největší nárůst slovní zásoby dítěte je do třetího

roku života (dítě používá okolo 1000 slov), v šesti letech je slovní zásoba okolo 2500 – 3000 slov.

Morfologicko-syntaktická rovina bývá také označována jako gramatická. Sleduje správnost slov, vět, slovosledu, rodu, čísla, pády atd. z gramatického hlediska. (Bytešníková 2012) Vývoj této roviny začíná u jednoslovných a dvouslovných vět. Dle Bytešníkové (2012) se v počátcích vývoje zastoupení slovních druhů mění. Nejdříve jsou to onomatopoická citoslovce, poté dítě začne používat podstatná jména a slovesa. Kolem druhého a třetího roku začíná používat přídavná jména a zájmena. Začíná skloňovat ohebné slovní druhy a po třetím roce dokáže rozeznávat a užívat jednotné a množné číslo. Děti ve věku tří let mají tendenci uvádět na začátek věty slovo, které pro ně má zásadní význam. Postupně se slovní zásoba rozšiřuje o číslovky, předložky a spojky. Po čtvrtém roce používá dítě všechny slovní druhy. V gramatickém projevu se u dítěte může do čtyř let objevit tzv. fyziologický dysgramatismus. Po čtvrtém roce by řeč měla být z gramatického hlediska správná. (Bytešníková 2012)

Pragmatická rovina představuje schopnost využití řeči v každodenním sociálním kontaktu. Jedná se o schopnost jedince vyžádat či oznámit informaci, vyjádřit své pocity, prožitky a navazování sociálních interakcí. (Bednářová, Šmardová 2007) Součástí této roviny je i schopnost zapojení neverbálních projevů (zejména očního kontaktu, mimiky, gestiky) do komunikace. (Klenková 2006)

2 Specifika připravenosti dítěte na školní vzdělávání

Nástup do školy je pro dítě důležitou životní událostí. Získává novou roli školáka, která je pro něj významnou zkušeností. „*Role školáka je obecně chápána jako potvrzení normality dítěte, které může být přijaté do školy, jen pokud očekávané úrovni alespoň přibližně odpovídá. Role školáka přináší dítěti vyšší sociální prestiž. V tomto směru je jakýmsi formálním potvrzením předpokladů k dalšímu rozvoji a s nimi spojených perspektiv*“ (Vágnerová 2000, s. 134). „*Škola ovlivní další rozvoj dětské osobnosti, způsob prožití celého zbývajících dětství, projeví se i v oblasti sebehodnocení, mnohdy velice zásadním způsobem. Selhání ve škole může být rozhodující nejenom z hlediska sebepojetí, ale i pro další životní směřování*“ (Vágnerová 2005, s. 236-237).

2.1 Školní zralost a připravenost

Hartl a Hartlová (2009) definují **školní zralost** jako způsobilost dítěte k absolvování školní výuky, která předpokládá určitou úroveň rozvoje jazyka, myšlenkových operací, aktivní pozornosti, soustředění a sociálních dovedností. Školní zralost je podle Kropáčkové (2008) stav, který zahrnuje tři základní oblasti, které musí být rozvinuty na odpovídající úrovni. Je to **zdravotní (tělesná), psychická a sociální způsobilost**. Při posuzování těchto oblastí musíme postupovat orientačně a mít na paměti, že každé dítě je jedinečné a přistupovat k hodnocení individuálně.

Dítě by mělo na začátku školní docházky odpovídat růstem i fyzickými dispozicemi věku šesti let. Někteří autoři uvádějí přibližně 20 kg/ 120 cm. Pokud je dítě v tomto ohledu nezralé tzn. malé, slabé a drobné, může být ohroženo vyšší unavitelností ze zátěže, které bude ve škole vystavěno. Zároveň takové dítě při nástupu do školy vystavujeme riziku znevýhodněné pozice v dětském kolektivu. Musíme zvážit, zda se dítě dokáže proti fyzicky silnějším dětem prosadit, aby u něj nedocházelo k pocitům méněcennosti. Častým důvodem pro odklad školní

docházky jsou také chronická, často se opakující onemocnění, nebo slabá obranná schopnost dítěte. (Jucovičová, Žáčková 2014)

Psychickou vyspělost dítěte ovlivňuje zralost CNS. Projevuje se kvalitnější koncentrací pozornosti, zlepšuje se paměť, rozvíjí se schopnost analyticko-syntetické činnosti, dozrává sluchová a zraková percepce. (Vágnerová 2000) Co se týče řeči, v ideálním případě by neměla být zkrácena poruchami výslovnosti. Měla by být gramaticky správná a u dítěte by měla být dostatečně rozvinutá slovní zásoba. Dítě by mělo zvládnout vyprávět krátký příběh, sdělit, co prožilo či prožívá, umět vyjádřit svá přání a odpovídat smysluplně na otázky. (Jucovičová, Žáčková 2014) Každé dítě by mělo před vstupem do školy znát osobní informace (jméno, adresa), umět pojmenovat názvy částí těla, určit místo a směr, pojmenovat barvy, vyjmenovat skupiny slov (např. dny v týdnu), znát některá písmena a číslice. (Andersonová 1999, in Skorunková 2013) Aby dítě zvládlo nástup do školy, je potřeba dosažení určité citové stability. Dítě musí zvládat kontrolovat své citové procesy, nepodléhat bezprostředním impulzům, lépe odolávat frustraci atd... (Čačka 2000)

S citovou zralostí úzce souvisí i zralost sociální. Při nástupu do školy musí dítě zvládat odloučení od rodiny, musí být schopné se podřídit cizí autoritě a řídit se pevně danými pravidly. Také si musí najít místo ve skupině dětí a mělo by být schopné navázat kamarádské vztahy. (Langmeier, Krejčířová 1998)

Někteří autoři rozlišují pojmy školní zralost a **školní připravenost**. Matějček (2011) říká, že pojem školní připravenost klade důraz na aktivní složku ve výchově a přípravě dítěte na školní docházku. Kropáčková (2004, s. 7) definuje školní připravenost jako „*aktuální stav rozvoje osobnosti dítěte ve všech jeho oblastech s přihlédnutím k vnitřním vývojovým předpokladům i vnějším výchovným podmínkám. Konkrétně zahrnuje psychickou vyspělost podmíněnou biologickým zráním a vlivy prostředí.*“

2.2 Odklad povinné školní docházky

Při odkladu povinné školní docházky se musíme prvotně řídit školským zákonem č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, jehož definice dle části 3, hlavy 1, § 37 - Odklad povinné školní docházky zní takto:

(1) Není-li dítě tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte v době zápisu dítěte k povinné školní docházce podle § 36 odst. 4, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení, a odborného lékaře nebo klinického psychologa. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku.

(2) Při zápisu do prvního ročníku základní škola informuje zákonného zástupce dítěte o možnosti odkladu povinné školní docházky.

(3) Pokud se u žáka v prvním roce plnění povinné školní docházky projeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost k plnění povinné školní docházky, může ředitel školy se souhlasem zákonného zástupce žákovi dodatečně v průběhu prvního pololetí školního roku odložit začátek plnění povinné školní docházky na následující školní rok.

(4) Pokud ředitel školy rozhodne o odkladu povinné školní docházky podle odstavce 1 nebo 3, informuje zákonného zástupce o povinnosti předškolního vzdělávání dítěte a možných způsobech jejího plnění.

Hlavním důvodem odkladu povinné školní docházky je školní nezralost dítěte. Tu ve většině případů poznají již rodiče, případným porovnáním vrstevníků v mateřských školách. Na školní nezralost dítěte mohou upozornit také budoucí učitelé základní školy při zápisu do prvních tříd.

2.3 Přípravné třídy na základních školách

Přípravné třídy jsou dnes již nedílnou součástí vzdělávacího systému. Jejich cílem je příprava dítěte na méně problematické začlenění do vzdělávacího

systemu prvního stupně základní školy. Velmi často se do přípravných tříd dostávají děti, které nejsou absolventy mateřských škol, které zajišťují prvotní přípravu na vstup do základní školy. (Smolíková Rokosová 2007)

Podle školského zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, dle části 3, hlavy 2, obec, svazek obcí, město či kraj mohou na krajském úřadě žádat zřízení přípravné třídy na základní škole. Cílem přípravných tříd je zejména naučit děti komunikaci, základy sebeobsluhy, český jazyk a zabezpečit jejich relativně bezproblémový přechod do vzdělávacího procesu. Jsou do nich zařazovány děti před vstupem do školy nebo po odkladu školní docházky, které jsou sociálně znevýhodněné, nebo děti, u kterých předpokládáme postupné vyrovnání jejich fyziologického či mentálního vývoje pro vstup do první třídy základní školy.

Definice sociálního znevýhodnění dle školského zákona začleňuje žáky se sociálním znevýhodněním mezi osoby se speciálními vzdělávacími potřebami. V § 16 tohoto zákona je sociální znevýhodnění vymezeno takto:

- rodinné prostředí s nízkým sociokulturním postavením nebo ohrožení sociálně patologickými jevy;
- nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova;
- postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území ČR.

O zařazení žáků do přípravných tříd rozhoduje ředitel školy na základě žádosti zákonných zástupců, která musí obsahovat písemné doporučení školského poradenského zařízení (pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra a další) a také dětského lékaře (nebo např. klinického psychologa).

Přípravná třída dětí spolu s učitelkou/lem a asistentkou/tem tvoří specifické společenství umožňující žákům rozvíjet se a osvojit si mravní normy a vzorce chování. Vzdělávání v přípravné třídě probíhá dle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV). Na jeho základě je utvořen třídní vzdělávací program, který je začleněn do školního vzdělávacího programu (ŠVP) určité základní školy. (Smolíková Rokosová 2007)

Při tvorbě třídního vzdělávacího programu je třeba uvést, jakými prostředky chceme dojít k základním cílům Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Jde tedy o popis základních metod a forem vzdělávání, příp. také propojení s jinou speciálně pedagogickou péčí, např. logopedickou. Tento třídní vzdělávací program by měl být jen rámcový, aby jej bylo možné upravovat dle individuálních potřeb dětí v přípravné třídě. Každé dítě by mělo mít zpracován individuální vzdělávací plán dle svých specifických potřeb. Třídní vzdělávací program je tvořen jen na jeden rok a toto časové období je do něj třeba precizně zohlednit. Je také polodenní a tím odpovídá pracovnímu týdnu prvního ročníku základní školy, čímž se liší od vzdělávacích programů mateřských škol. (Smolíková, Rokosová 2007) Děti v přípravné třídě nejsou klasifikovány a přípravná třída není započítávána do povinné školní docházky. (Bartoňová, Vítková 2007)

3 Poruchy řečové komunikace u dětí předškolního a mladšího školního věku

„Řečová komunikace je proces, v němž jsou mezi účastníky předávány informace, zahrnuje motivovaný záměr, výběr prostředků a jejich užití, dále příjem informace, její zpracování, rozumění obsahu a tvorbu odpovědi“ (Neubauer 2010).

Lechta (1995, s. 13) definuje narušenou komunikační schopnost takto: *„Komunikační schopnost člověka je narušena tehdy, když některá rovina jeho jazykových projevů (případně několik rovin současně) působí interferenčně vzhledem ke komunikačnímu záměru.“* (přeloženo autorem) Při vymezování narušené komunikační schopnosti musíme podle Lechty (2003) brát v úvahu tyto jazykové roviny: foneticko-fonologickou, morfologicko-syntaktickou, lexikálně- sémantickou a pragmatickou. Může být narušena jak komunikace verbální, tak neverbální, tzn. mluvená i grafická forma komunikace. Narušení se může objevit ve složce expresivní (produkce řeči) i receptivní (porozumění řeči), může být trvalé, nebo přechodné. Narušená komunikační schopnost může být buď vrozenou vadou, nebo získanou poruchou řeči. Poté rozlišujeme, zda je narušení komunikační schopnosti dominantní, nebo zda je příznakem jiného dominujícího onemocnění. Narušení může být úplné, nebo částečné. Člověk s narušenou komunikační schopností si svoji situaci může a nemusí uvědomovat. Může se promítat do sféry symbolických procesů ve zvukové či nezvukové dimenzi, ale i do sféry nesymbolických procesů, také ve zvukové a nezvukové dimenzi. Někdy se však současně promítá i do většího počtu dimenzí. (Lechta 2003)

3.1 Nejčastější typy poruch řečové komunikace u dětí předškolního a mladšího školního věku

Tato kapitola se zabývá nejčastějšími typy poruch řečové komunikace, které se vyskytují u dětí předškolního a mladšího školního věku. Největší důraz je v této práci připisován dyslalii, jelikož se jedná o jednu z nejčastěji se vyskytujících poruch řeči. Přesto tato kapitola alespoň okrajově zmiňuje i další poruchy řečové

komunikace, které se často v tomto věku objevují. Mezi ně byl zařazen opožděný vývoj řeči, vývojová dysfázie, koktavost a mutismus.

3.1.1 Dyslalie

Dyslalie je dle Neubauera (2014, s. 110) „*Nejrozšířenější odchylkou ve vývoji řečových schopností, vznikající nejčastěji v průběhu předškolního věku. Zahrnjuje artikulaci jedné či více hlásek způsobem, motoricky a především zvukově nápadným a odchylným od kodifikované a uznávané formy výslovnosti.*“ Salomonová (2007) a Lechta (2005) definují dyslalii jako *neschopnost používat jednotlivé hlásky či skupiny hlásek v mluvené řeči podle stanovených jazykových norem.*

Salomonová (2007) uvádí, že mezi nejčastější **příčiny** patří vlivy dědičnosti, pohlaví dítěte, poruchy sluchu a zraku, poruchy CNS, riziková těhotenství, poškození při porodu a vlivy prostředí. Názory na vliv **dědičnosti** jsou různé, například Sovák vliv dědičnosti jednoznačně popírá. Lechta (1990) uvádí dědičný vliv jako nespécifickou dědičnost fonemické diferenciacce, projevující se artikulační neobratností, případně snížením schopnosti nebo vrozené řečové slabosti, která pak způsobuje vadnou výslovnost. Dalším faktorem může být **vliv prostředí** (nesprávný řečový vzor v rodině, nepřiměřený řečový vzor – mazlivá řeč, bilingvální prostředí, chyby ve výchovném přístupu). Výslovnost je vážně narušena tehdy, má-li dítě **narušené sluchové vnímání**. Nelze podceňovat převodní nedoslýchavost, jako následek častého onemocnění horních dýchacích cest, nebo následek zvětšené nosní vegetace. Percepční nedoslýchavost způsobuje, že dítě nerozlišuje správně hlavně sykavky a má také narušeny modulační faktory řeči. **Porucha zrakového vnímání** může být také příčinou vadné výslovnosti a to pro nepřesné vnímání artikulačních pohybů hlavně v raném věku. Jako další příčinu vadné výslovnosti uvádí Salomonová (2007) **poškození odstředivých a dostředivých drah** – zde se jedná o souvislost mezi motorickým vývojem dítěte a výslovností, jež vyžaduje přesnou koordinaci pohybu mluvidel a **poškození centrální části**, která způsobují závažná postižení, v jejichž symptomatologii může být také, v různém rozsahu, dyslalie. Další příčinou vzniku dyslalie mohou být

anatomické úchytky mluvidel, které způsobují vadu výslovnosti. (Salomonová 2007)

Nejvyšší výskyt dyslalie je v předškolním věku, kdy je součástí celkového vývoje řečových schopností dětí. Poté ve školním období výskyt dyslalie klesá. Z hlediska pohlaví převažuje výskyt dyslalie u chlapců, udává se poměr 6 : 4. O dyslalii se velmi často mluví ve spojení s dalšími poruchami řeči. Jsou to poruchy vývoje řeči a jazyka, poruchy tempa a plynulosti řeči (balbuties, breptavost), poruchy rezonance řeči (huhňavost a palatolalie), hlasové poruchy, symptomatizované poruchy. (Krahulcová 2003)

Dyslalii je možno třídit z více aspektů. Například Lechta (1990) klasifikuje dyslalii z **vývojového hlediska, etiologického hlediska, z hlediska rozsahu a z hlediska kontextu**. Lechta (1990) popisuje **vývojové hledisko**, kde nesprávná výslovnost asi do pátého roku dítěte je považována za jev přirozený, fyziologický, což je fyziologická dyslalie. Někdy však tato nesprávná výslovnost přetrvává mezi pátým až sedmým rokem, kdy se jedná o prodlouženou fyziologickou dyslalii. Neupraví-li se výslovnost po sedmém roce života dítěte, jde o vadnou výslovnost, odchylka ve výslovnosti je již zafixována. Jedná se o pravou dyslalii.

Z **etiologického hlediska** rozlišujeme dyslalii funkční nebo funkcionální, kdy mluvidla jsou bez poruchy. Tato dyslalie se dále dělí na typ motorický (artikulační neobratnost) a typ sensorický (narušená schopnost sluchové diference). Druhou dyslalii je orgánová dyslalie, která je způsobena nedostatky a změnami na mluvních orgánech, taktéž jako následek porušení sluchových drah, a poruchami centrální nervové soustavy. Klenková (2006) dělí orgánovou dyslalii na dostředivou (impresivní) dyslalii a odstředivou (expresivní) dyslalii, případně centrální dyslalii. Orgánovou dyslalii dále dělíme podle lokalizace konkrétní příčiny na akustickou, audiogenní (při vadách sluchu), dentální (při anomáliích zubů), labiální (při defektech rtů), lingvální (při anomáliích jazyka), palatální (při anomáliích patra) a nazální (při narušení nazality).

Podle rozsahu Klenková (2006) dělí dyslalii na dyslalii univerzalis (mnohočetnou). U této dyslalie je postižena výslovnost většiny hlásek, řeč je prakticky nesrozumitelná. Dalším typem je dyslalie multiplex (gravis), u které je postižena

výslovnost menšího počtu hlásek a srozumitelnost řeči je lepší. Poslední je parciální dyslalie, která se vyznačuje vadou jedné nebo několika hlásek. Dále se tato dyslalie dělí na dvě skupiny: monomorfní (vadně vyslovované hlásky jsou z hlediska místa artikulace v jedné artikulační oblasti) a polymorfní (vadně vyslovované hlásky jsou z více artikulačních oblastí).

Z hlediska kontextu může jít o dyslalii hláskovou, která se týká jednotlivých hlásek, nebo kontextovou, to je dyslalie slabiková, slovní. U kontextové dyslalie jsou izolované hlásky tvořeny správně, ale ve slabikách nebo slovech jsou tvořeny chybně. U kontextové dyslalie uvádí Lechta (1990) nejružnější symptomy. Například: elize (vypouštění nebo vynechávání hlásek), metateze (přesmykování hlásek), kontaminace (směšování hlásek), anaptixe (vkládání hlásek), asimilace (připodobňování, přizpůsobování hlásek). Klenková (2006) dále dělí dyslalii na nekonstantní (hláska není vždy tvořena nefyziologicky vadně, v některých spojeních je tvořena správně) a nekonsekventní (hláska je tvořena vadně, ale vždy jiným způsobem). Sovák (1978) dále dělí hláskovou dyslalii na mogilálii (z řeckého mogis - stěžít, sotva), při které dítě některou hlásku vynechává, paralálii (z řeckého para - vedle), kdy dítě určitou hlásku zaměňuje za hlásku jinou. Neubauer (2014) uvádí, že z vývojového hlediska nelze tyto jevy řadit k patologickým, neboť jsou součástí vývoje řečových schopností u všech dětí.

Diagnostika

Podle Salomonové (2007) je cílem diagnostiky zjištění příčin, druhu i rozsahu poruchy či vady výslovnosti, stanovení diagnózy a prognózy. Závěrem diagnostiky je individuální plán metodických nápravných postupů. Při diagnostice dyslalie postupujeme jako při diagnostice všech poruch komunikačních schopností tj. shromážděním anamnestických údajů, provedením vyšetření sluchové percepce, fonemické diferenciací, motoriky celkové, jemné, motoriky mluvních orgánů, impresivní a expresivní složky řeči a laterality. (Klenková 2006)

Diagnóza dyslalie se stanoví na základě spolupráce logopeda, foniatra a psychologa. Spolupráce by měla fungovat i mezi logopedem, případně psychologem a učiteli v mateřské škole nebo třídním učitelem na základní škole. *„Tato spolupráce je důležitá, neboť všichni, kdo přicházejí do styku s dítětem a účastní*

se na jeho výchově, mají být poučeni o zacházení s dyslalickým dítětem. Také mohou být nápomocni při terapii dyslalie, při ovlivňování vývoje řeči dítěte, předcházet výukovým i psychickým těžkostem, které s sebou narušená komunikační schopnost může nést“ (Klenková 2006).

Vyšetření dítěte je vedeno formou hry s obrázky, které dítě pojmenovává. Obrázky volíme tak, aby sledovaná hláska byla v iniciální, mediální a finální pozici slova. Sledujeme nejen realizaci hlásek, ale také rozsah slovní zásoby. Na popis obrázků navazuje volný rozhovor. Realizace hlásek ve slovech se může lišit od výkonu ve větném vyjadřování. U menších dětí (kolem tří let) používáme k vyšetření hračky, maňásky, stavebnice a u školních dětí texty na čtení. (Salomonová 2007) Následuje volný rozhovor. Při vyšetření má vyšetřovaná osoba vidět logopedovu tvář, neboť i mimika napomáhá pochopení řeči, někdy však (např. při zjišťování fonemické diferenciaci) je třeba, aby byl vyšetřovaný odkázán jen na sluch. (Klenková 2006)

Názory autorů na pořadí vyšetřovaných hlásek jsou různé. Hlázky lze vyšetřovat podle místa tvoření (bilabiální, labiodentální, alveolární, palatální, velární, laryngální), nebo je možné vyšetřit nejdříve explozivny, potom třené hlázky a sykavky, dále hlázky l, r, ř, nakonec změkčené d', t', ň a shluky vl, bl, stl, stř atd. Nedostatky a způsob výslovnosti jednotlivých hlásek logoped zaznamenává do speciálních tabulek, archů. (Klenková 2006) Při vyšetření výslovnosti používáme artikulační zkoušky (testy) a obrázkové testy.

Při vyšetření artikulace se také využívají přístrojové metody (např. sonograf, spektrograf), které vyhodnocují frekvenci hlásek pomocí frekvenční analýzy, dále indikátory (S-indikátor, N-indikátor) a počítačové metody. (Klenková 2006)

Na závěr je stanovena diagnóza, rodičům nebo dospělému klientovi sdělena prognóza a postup při úpravě vadné výslovnosti, vysvětlení etap procesu učení a nutnosti úzké spolupráce rodiny a logopeda. (Salomonová 2007)

Terapie

Podle Klenkové (2006) by péče o děti s dyslalií měla začít již v předškolním věku, aby dítě při nástupu do školy umělo správně artikulovat všechny hlázky. Na význam správné výslovnosti při nástupu do školy upozorňuje

řada autorů. Gúthová, Šebíánová (2005) tvrdí, že je důležité, aby řeč dětí v předškolním období byla zvukově čistá, správná z hlediska tvoření a výslovnosti hlásek a slov, a aby byla výrazná.

Abychom dosáhli při terapeutickém působení úspěchu, je třeba držet se základních zásad terapie dyslalie. Klenková (2006) uvádí zásady průběhu terapie dyslalie:

- **Zásada krátkodobého cvičení**, kdy by procvičování výslovnosti mělo probíhat krátce, ale co nejčastěji, přibližně 2-3 minuty a to 20 krát až 30 krát denně.
- **Zásada využití sluchové kontroly**, při níž se klade důraz na sluchové vnímání nově vytvořené hlásky.
- **Zásada používání pomocných hlásek** – jedná se takové hlásky, které umí dítě správně artikulovat a odlišují se zvukově od nacvičované hlásky. Fyziologicky ale musí být blízké, artikulačně podobné (např. při vyvozování R může být pomocnou hláskou hláska D). Právě využití pomocných hlásek je podstatou substituční metody. K této zásadě je vhodné dodat, že se doporučuje při nácvičku hlásky postupovat tak, aby dítě nevědělo, že nacvičuje hlásku, kterou neumí dobře vyslovit.
- **Zásada minimální akce**, jejíž podstatou je provádět cvičení bez přehnaného úsilí a napětí artikulačních orgánů. Doporučuje se nácviček šeptem a naopak se nedoporučuje provádět artikulační cvičení násilně. Každá nová hláska se od začátku nacvičuje tiše, hlavně sykavky cvičíme téměř neslyšně a lehce. Spojování s následující samohláskou se cvičí šeptem a až později hlasitěji. Těmito snadnými cvičeními můžeme velmi rychle postupovat při nácvičku správné artikulace a zapojování nové hlásky do slov a do spontánní řeči.

Neubauer (2014) uvádí postup vyvozování nového artikulačního vzoru. Tvorba intaktního artikulačního vzoru může být podpořena pomocí využití **substituční hlásky**. Jedná se o vhodný postup u již zafixovaného nesprávného artikulačního vzoru a to především u dětí, tedy tam, kde není možná úprava daného vzoru artikulace. Dále jsou při navozování intaktního artikulačního vzoru využívány

mechanické pomůcky. Z technických pomůcek lze využít špátle nebo různé, nejčastěji kroužkové sondy z kovových drátků, které slouží ke stabilizaci požadované polohy mluvidel a to v rámci využití substituční hlásky či při přímém vybavení artikulačního vzoru nápodobou. U hlásky „R“ mechanické pomůcky (rotavibrátor) a špátle k přímému rozkmitání hrotu jazyka ve výdechovém proudu.

Pro vytvoření intaktního artikulačního vzoru využíváme také **přímou nápodobu**, kdy dochází k napodobení vzoru intaktní artikulace před zrcadlem. Současně je realizována sluchová zpětná vazba, dle úspěšnosti napodobení zvuku. U dětí je napodobení motivováno užitím spojení výsledného zvuku s praktickou činností, napodobením projevů zvířat, strojů atd. Dále je možné efektivně využít **hmatového podnětu**, vnímání teploty a síly a zacílit výdechový proud na ruku. Tento způsob využíváme především u sykavek, ale také u hlásek „CH“, „R“ a „Ř“. Jednou rukou tedy pacient vnímá vzor a druhou rukou vlastní produkci – její podobnost či patrné rozdíly. Podobným způsobem lze citlivými dotyky **vnímat rozdíl v napětí a pohybu** u hlásek v přední části mluvidel – rázové hlásky „P“, „B“, „M“ a úžinové hlásky „V“ a „F“. Také přiložením prsty na hrtan lze **vnímat přítomnost či nepřítomnost znělého tónu** – například rozdíl mezi hláskou „S“, která je neznělá a hláskou „Z“, při které hlasivky tvoří znělý tón. Nosovost neboli **nazalitu** u hlásek „M“ a „N“ lze výrazně odlišit přítomností vibrace hmoty nosu, kterou vnímáme při jemném přiložení prstů, podobně jako při postupu nazalizace hlasu. Tímto způsobem můžeme odhalit i možnou nadměrnou nazalitu dalších hlásek.

Dále také cíleně cvičíme **citlivost sluchového vnímání** pro vnímání jemných odlišností zvukové produkce hlásky, především schopnost rozpoznat, kdy byla artikulace správná a kdy naopak odchýlná. Podle charakteru hlásek je dále možné využívat **zesílení zpětné vazby** a to nejprve zrakové a taktilní u zrcadla a nakonec musí být dítě či klient schopen správně realizovat hlásku i bez použití pomůcek. Klíčovou roli zde hraje vytrénovaný fonemický sluch.

Dle Neubauera (2014) je při zapojení artikulačního vzoru do mluvního projevu potřeba dodržovat **postupné zesilování obtížnosti**, jinak dochází snadno ke zklamání z obtížného převodu do spontánní řeči a k pocitu neúspěchu. Neu-

bauer (2014, s. 166-117) uvádí konkrétní postup zapojení artikulačního vzoru do mluvního projevu:

- **užití izolovaných otevřených slabik** – hláska společně se samohláskou, na této úrovni bývá ještě obvyklé spojení se zrcadlem a dalšími podpůrnými postupy taktilní (hmatové) a sluchové vazby;
- **užití slov s procvičovanou hláskou na začátku a na konci** a to vždy ve spojení s otevřenou slabikou. To znamená, že hláska navazuje na samohlásku, nebo je ve slabice se samohláskou. Otevřené slabiky umožňují méně náročnou úroveň fonemického a motorického rozlišování;
- **slova se souhláskovými shluky** následují po zvládnutí předchozí úrovně, společně se slovy, kde je hláska užívána vícekrát. Zde již bývá běžně úroveň fonemického sluchu taková, že není třeba užívat podpůrné postupy;
- **zapojení do vět** je možné kombinovat od počátku procvičování vzoru ve slovech, ale pouze s užitím těch slov, která jsou individuálně procvičována;

Je třeba **postupně prodlužovat délku vět** a následně textu, který je čten, pronášen či užit k rozvoji tematické volné mluvy. Od počátku vyvozování artikulačního vzoru hlásky, je třeba dodržovat **systém krátkých 10-15 minutových cvičení několikrát denně** a co nejčastěji. Počet cvičení a jejich rozdělení v denním režimu je nejlépe dlouhodobě důsledně dodržovat. (Neubauer 2014)

3.1.2 Opožděný vývoj řeči

V oblasti opožděného vývoje řeči panuje nejednoznačnost v terminologii. Někteří autoři Klenková (2006), Bočková (2011) nebo Peutelschmiedová, Vitásková (2005) využívají zastřešujícího pojmu narušený vývoj řeči, který specifikují dále buď jako vývojovou dysfázii (specificky narušený vývoj řeči), nebo opožděný vývoj řeči. Škodová (2007) vymezuje opožděný vývoj řeči jako samostatnou jednotku. Dvořák (1999) definuje opožděný vývoj řeči jako přechodné zpomalení tempa vývoje řeči, který bude déle trvat, ale bude úplný, nebo může být příznakem vývojové dysfázie, postižení sluchu, intelektu, motoriky mluvidel atd. Autoři

Klenková (2006), Neubauer (2014) charakterizují opožděný vývoj řeči právě časovým posunem obecně uznávaných etap ontogeneze řeči v porovnání s předpokládanou jazykovou a řečovou normou. Opožděný vývoj řeči může být dle Škodové (2007) dominujícím příznakem klinického obrazu nebo se může vyskytovat jako součást vývojových poruch. Příčiny jsou tedy odlišné a odvíjí se od nich i terapie.

Etiologie vzniku opožděného vývoje řeči není zcela jasná. Škodová (2007) uvádí, že nejednotná terminologie vychází právě z velkého množství příčin, které opožděný vývoj řeči mohou způsobit. Škodová (2007) uvádí příčiny, které definoval Seeman a Sovák. M. Seeman (1955) opožděný vývoj řeči prostý definoval jako stav, kdy dítě kolem třetího roku má velmi malou slovní zásobu a těžkou patlavost, přičemž celkové vyšetření neprokázalo patologický či neurologický nález (DMO), dítě nemá poruchu jemné motoriky ani oromotoriky, má normální sluch a nemá snížený intelekt. M. Sovák (1978) přikládal příčiny opoždění ve vývoji řeči faktorům biologickým a sociálním. Mezi biologické faktory řadil dědičnost, individuální schopnosti dítěte, různá lehká prenatální a perinatální neléčivá poškození CNS, změny mozkového biochemiku, nebo opožděné vyžívání CNS. Sociálním faktorem označil patologické působení výchovného prostředí.

Symptomatologie opožděného vývoje řeči je také rozmanitá. Rozeznáváme **opožděný vývoj řeči prostý**, za jehož příčinu můžeme pokládat dědičnost, vyžívání CNS nebo negativní výchovné vlivy. U tohoto typu bývá narušena jak obsahová stránka řeči, tak i stránka formální. Dalším typem opožděného vývoje řeči je **omezený vývoj řeči**, který často vzniká při mentálním nebo sluchovém postižení, ale třeba i při extrémní patologii sociálního prostředí. Porucha je nejvíce patrná v obsahové stránce řeči, ale váže se i na výslovnost. **Přerušovaný vývoj řeči** vzniká například po úrazech, traumatech nebo nádorových onemocněních mozku. Při odstranění příčin mívá dobrou prognózu. Posledním typem je **odchýlný (scestný) vývoj řeči**, který vzniká při organickém poškození mluvidel a projevuje se především problémy v oblasti artikulace. (Bočková 2011, Škodová 2007, Klenková 2006) Bytešniková (2012) upozorňuje, že opožděný vývoj řeči může mít negativní vliv na rozvoj rozumových schopností, psychiku dítěte i na celkové

formování jeho osobnosti a sociálních vztahů. Neubauer (2014) poukazuje na důležitost týmové spolupráce v procesu diagnostiky vývojových poruch řečové komunikace. Diferenciální diagnostika v oblasti vývojových poruch odkrývá příčiny opoždění jazykového a řečového vývoje. Objasňuje tedy narušenou modalitu, ze které vývojová porucha vyplývá

3.1.3 Vývojová dysfázie

Vývojovou dysfázií definují Škodová a Jedlička (2007, s. 110) jako „*Specificky narušený vývoj řeči, projevující se ztíženou schopností nebo neschopností naučit se verbálně komunikovat, i když podmínky pro rozvoj řeči jsou přiměřené.*“ Dlouhá, Černý (2012, s. 38) charakterizují vývojovou dysfázií takto: „*Vývojová dysfázie je porucha řečového vývoje způsobená poruchou percepce řeči různého stupně, která se dále prezentuje různými formami postižení jazykových struktur a dělí se podle symptomů na převážně receptivní, expresivní či smíšenou formu.*“ Škodová a Jedlička (2007) také uvádějí, že vývojová dysfázie je chápána jako porucha vývoje řeči od jejího úplného počátku, nejedná se tedy o poruchu získanou.

Etiologie vzniku této vývojové poruchy není přesně známa. Někteří autoři mluví o difuzním postižení CNS, které postihuje celou centrální korovou oblast a projevuje se dle závažnosti různou hloubkou příznaků. Dalším názorem je poškození mozku před porodem, během nebo po porodu a svou roli hraje i možná dědičnost, protože se prokázal častější výskyt u chlapců v poměru 4:1. (Škodová, Jedlička 2007)

Vývojová dysfázie má bohatou **symptomatologii**. Tato narušená komunikační schopnost má systémový charakter a zasahuje senzorickou i motorickou oblast ve všech jazykových rovinách. (Škodová, Jedlička 2007) Podle Kejklíčkové (2011) lze u dětí s vývojovou dysfázií často předpokládat lehkou mozkovou dysfunkci, která se projevuje psychomotorickým neklidem, roztěkaností, nesoustředěností a zhoršenými motorickými schopnostmi. Také u nich ve školním věku často dochází k transformaci projevů specificky narušeného vývoje řeči do speci-

fických poruch učení. (Vitásková, Peutelschmiedová 2005) Vývojová dysfázie má příznaky především v **oblasti řeči**. Zásadním příznakem je podle Škodové a Jedličky (2007) vždy opožděný vývoj řeči. Podle Lejsky (2003) dítě s vývojovou dysfázií řeč normálně slyší, ale nedostatečně a nepřesně jí rozumí. Špatné rozumění dává vznik i špatné tvorbě vlastní řeči. Dítě se totiž snaží reprodukovat vše tak, jak rozumí. Vzhledem k tomu, že rozumí chybně, musí být i jeho vývoj řeči opožděný a defektní.

V obsahové stránce řeči se projevují narušení v sémantické, syntaktické a gramatické oblasti. Přehazování písmen ve slově a slov ve větě, nepoměr ve frekvenci užití jednotlivých slovních druhů, nesprávné tvary při skloňování slov a časování sloves, vynechávání některých slovních druhů (např. zájmena, předložky, částice), malá aktivní slovní zásoba, redukce stavby vět na dvou i jednoslovné. (Škodová, Jedlička 2007)

Z hlediska formální stránky řeči dochází k narušení fonologického vnímání distinktivních rysů hlásek (především v kategoriích znělost, závěrovost a difúznost). Řeč je pro okolí výrazně patlavá až zcela nesrozumitelná. Časté jsou záměny či vynechání hlásek nebo slabik ve slově. (Škodová, Jedlička 2007) Vývojová dysfázie se ale projeví i v dalších oblastech života. Je pro ni typický **nerovnoměrný vývoj**, který může dosahovat rozdílu i několika let. (Škodová, Jedlička 2007) Škodová, Jedlička (2007) jako další příznaky uvádějí například **nepoměr mezi verbálními a neverbálními schopnostmi**, který se projevuje výrazně nižší úrovní mluveného projevu, než odpovídá intelektovým schopnostem i biologickému věku dítěte. Často bývá narušeno **zrakové vnímání**, což se projeví především na kresbě dítěte. Narušeno je i **sluchové vnímání**, schopnost rozlišit sluchem jednotlivé prvky řeči (poruchy vnímání a užívání jednotlivých hlásek, poruchy rozlišování zvukově podobných hlásek, poruchy vnímání a v souvislosti s tím i tvorby sledů hlásek i sledů slabik). Typická je **porucha vnímání, zapamatování a napodobení melodie a rytmu**. (Škodová, Jedlička 2007) Říčan a Krejčířová (2006) řadí mezi projevy, které často doprovází vývojovou dysfázií i **hyperaktivitu a poruchu pozornosti ke sluchovým podnětům**, dále pak **poruchu paměti** (nejčastěji krátkodobé verbální), pro kterou je typické, že dítě není schopno zopa-

kovat větu doslova, při opakování je zpravidla zachován smysl, ale některá slova jsou nahrazena synonymy. Častým symptomem je **narušení orientace v čase i prostoru**, které má za následek špatné určování pravé a levé strany na vlastním tělesném schématu. Dítě chybně vnímá časové vztahy a vztahy mezi příbuznými. (Škodová, Jedlička 2007) U dětí s vývojovou dysfázií často pozorujeme celkovou **motorickou neobratnost**, projevující se i v jemné motorice a v oromotorice. Děti mívají závažné artikulační obtíže a nejsou schopné své artikulační pohyby dostatečně kontrolovat, což pak ztěžuje i rozvoj čtení a psaní. (Říčan, Krejčířová 2006) Lateralita je často nevyhraněná, zkřížená nebo se vyskytuje souhlasná levostranná preference ruky a oka. (Škodová, Jedlička 2007)

3.1.4 Kóktavost

Kóktavost Lechta (2003) pokládá za jeden z nejtěžších a nejnápadnějších druhů narušené komunikační schopnosti. Tato porucha má často velmi špatný vliv na osobnost jedince. Podle Peutelschmiedové (1994, s. 14) *„je kóktavost neúmyslné opakování, prodlužování, blokáda slova nebo jeho části při úmyslu a snaze promluvit. Děti, které kóktají, vědí, co chtějí říci. Mohly by to říci stokrát, ba tisíckrát, kdyby nekóktaly. Přesto navzdory všemu svému úsilí nejsou schopny plynule a bez námahy promluvit.“* V moderním pojetí se kóktavost definuje širěji a komplexněji. Za nejmodernější a nejaktuálnější pojetí je považováno definování kóktavosti, kterou zveřejnil Lechta (2010, s. 28): *„Jde o syndrom komplexního narušení koordinace orgánů participujících na mluvení, který se nejnápadněji projevuje charakteristickými nedobrovolnými specifickými pauzami narušujícími plynulost procesu mluvení, a tím působícími rušivě na komunikační záměr. Je to multifaktoriální, dynamický a variabilní syndrom narušené komunikační schopnosti se složitou symptomatikou, která je často důsledkem několika parciálních, vzájemně se prolínajících, navazujících nebo recipročně i souhrnně reagujících příčin.“*

Přestože se **etiologií** této poruchy zabývá řada odborníků z různých resortů, doposud se nepodařilo odhalit pravou příčinu vzniku kóktavosti. Podle nejno-

vějších poznatků se na vzniku této poruchy podílí více etiologických faktorů. „*Etiologie koktavosti byla dlouhodobě otázkou sporů a doposud není uspokojivě prokázána. Zprvu byla koktavost pokládána za striktně funkční poruchu. Změny motorických reflexních reakcí, často i roky pozorovatelné při absenci řečových projevů balbuties, podporují názor o organickém podkladu obtíží. Ukazují na nejpravděpodobnější lokalizaci v extrapyramidové oblasti. Mechanismus poruchy řeči je možno na tomto podkladě vysvětlit tak, že v této oblasti je založena funkční dispozice, která se projevuje za určitých okolností, především stresových situací*“ (Neubauer 2014, s. 73). Lechta (2003) se při řešení etiologie koktavosti zaměřuje na existenci několika možností, a to na orgánově podmíněné poruchy plynulosti řeči, na primárně predispoziční, hereditární základ nebo na bázi orgánového poškození vznik následné, sekundární neurotické nadstavby, poslední možností je vznik poruchy primárně jako neurózy.

Také **symptomatologie** této poruchy je velmi rozmanitá. Koktavost představuje složitý syndrom, který se neprojevuje pouze jedním příznakem. Příznaky se mohou různě kombinovat a měnit dle jednotlivých situací, v nichž se osoba nachází. Důležitý je i aktuální zdravotní stav nebo míra únavy v určitou denní dobu. Příznaky lze sledovat nejen v řeči, ale i v chování a v tělesných projevech. (Klenková 2006) Nejviditelnějším příznakem koktavosti jsou nedobrovolné a nekontrolovatelné dysfluence při projevu, které jsou doprovázeny nadměrnou námahou při artikulaci a psychickým tlakem souvisejícím s problémy vyjádření komunikačního záměru. (Lechta 2005) Podle příznaků v řeči dělíme koktavost na formu tonickou, klonickou nebo tonoklonickou. (Škodová, Jedlička 2007) „*Tonická forma je charakterizována zvýšeným fonačním tlakem při uzavřené hlasové štěrbině, který se označuje termínem prefonanční spasmus. Je při něm patrné zvýšené napětí některých artikulačních svalů, někdy též zevních krčních svalů. Poruchy se týkají i dýchání při mluvení, kdy dochází k ne hospodárnému rychlému výdechu a tím se zkracuje fonační doba. Klonická forma se projevuje volným opakováním slabik, které je nepotlačitelné, nejčastěji prvních slabik slov, při těžších formách onemocnění i uprostřed. Opakování může být několikanásobné. Čistá klonická forma může být prostá známkou zvýšeného napětí artikulačních svalů, objevuje se*

však zřídka. Tonoklonická forma je nejčastější. Spojuje se v ní symptomatologie výše uvedených forem. Opakování slabik je předcházeno zvýšeným profonačním napětím nebo explozemi“ (Jedlička, Škodová 2007, s. 264).

3.1.5 Mutismus

Mutismus je označován jako získaná psychogenní nemluvnost. Lechta (1990) definuje mutismus jako ztrátu schopnosti mluvit na neurotickém podkladě. Jde o problém na hranici logopedie, foniatrie a psychiatrie. Tichá (in Kerekrétiová 2009) definuje mutismus jako získanou ztrátu řeči na funkčním podkladě, která není podmíněna organickým poškozením centrální nervové soustavy. Jde o nepřítomnost či ztrátu řečových projevů, které se objeví po ukončeném vývoji řeči. Často se jedná o stav přechodný, kdy jedinec nemůže komunikovat verbálně, což nahrazuje komunikací neverbální.

Výskyt mutismu podle Tiché (in Kerekrétiová 2009) spadá nejvíce do období předškolního věku dítěte a mírně převládá u dívek. Četnost výskytu odhaduje na tři až osm dětí na 10 000 narozených. Autoři (Hartmann 2008, Lechta 1990, Tichá in Kerekrétiová 2009) uvádějí v literatuře homogenní dělení druhů mutismu, a to na totální mutismus a elektivní, či selektivní mutismus. Lechta (1990) navíc doplňuje toto rozdělení o surdomutismus. **Totální mutismus** se projevuje tak, že jedinec nekomunikuje s žádnou osobou ani v žádných situacích. To že dítě může komunikovat lze usuzovat jen podle anamnestických údajů. Charakteristickým znakem totálního mutismu je podle Tiché (in Kerekrétiová 2009) snaha o verbální komunikaci, která se v důsledku psychického bloku neuskuteční. U totálního mutismu chybí i jakékoli jiné zvukové projevy, které doprovázejí kýčání, kašel nebo dýchání. To může vést podle Hartmanna (2008) k tomu, že okolí považuje jedince s totálním mutismem za autisty či duševně nemocné. Totální mutismus většinou vzniká jako důsledek duševního traumatu, může se vyskytnout jako součást symptomatologie psychiatrického onemocnění nebo se vyvinout z elektivního mutismu. (Hartmann, 2008) Tichá (in Kerekrétiová 2009) uvádí, že

v rámci vývoje může dojít ke změně totálního mutismu v mutismus elektivní, či může dojít k úplné nápravě komunikační schopnosti.

Elektivní mutismus je stav, kdy se jedinec verbálně projevuje jen v určité skupině lidí nebo za určitých situací. (Tichá, in Kerekrétiová 2009) Hartmann (2008) upozorňuje, že by bylo chybou se domnívat, že si danou skupinu lidí či situace, ve kterých se bude verbálně projevovat, jedinec vědomě vybírá. Záleží na konkrétní situaci, jestli bude jedinec mluvit nebo ne. Lechta (1990) uvádí dělení elektivního mutismu podle Janíka a Duška. Rozdělují elektivní mutismus **psychotický**, který se vyskytuje více v dospělosti, a **nepsychotický**, který je typický pro dětský věk. Psychotický má dvě formy, **expresivní**, kdy jedinec nedokáže verbalizovat svoje myšlenky, a **receptivní**, kdy jsou utlumeny myšlenkové procesy. Tichá (in Kerekrétiová 2009) uvádí formy elektivního mutismu **podle časového hlediska**, a to perzistentní, tranzietní a situační. **Perzistentní** mutismus převládá delší dobu i přes započatou terapii. **Tranzietní** mutismus je vázaný na začátek školní docházky a do jednoho roku obvykle vymizí. **Situační mutismus** je krátkodobá reakce na nové prostředí nebo se objevuje jako projev trémy.

Surdomutismus se objevuje velmi zřídka. Vzniká jako hysterický projev labilní osobnosti. Jde o spojení projevů mutismu s ohluchnutím. Je však zachována velmi dobrá schopnost odezírat. (Lechta 1990)

Podle Hartmanna (2008) je při určování **etiologie** mutismu velice důležité stanovit ty situace, při kterých jedinec verbálně komunikuje a při kterých ne. Příčiny mutismu potom rozděluje do dvou oblastí. Rozlišuje psychologické a organické faktory.

Mezi typické **příznaky** typické pro **elektivní mutismus** Tichá (in Kerekrétiová 2008) řadí ztrátu řečových projevů, mlčení, které je vázané na určitou situaci či určité osoby. Většinou běžně verbálně komunikuje v rodinném kruhu, ale jsou známy i případy, kdy v rodině verbálně nekomunikuje, i když v jiných situacích komunikuje bez zábran.

Totální mutismus se projevuje mlčením ve všech situacích. K tomuto dominantnímu symptomu se ještě přidružuje absence jakýchkoli zvuků, které doprovázejí kašel, hlasité dýchání, kýchnutí, smích nebo pláč. (Hartmann, 2008)

Tichá (in Kerekrétiová 2008) doplňuje přidružení strnulé mimiky, gestikulace, nepřítomnost zrakového kontaktu či vyhýbání se dotykům. K typickým projevům také patří strnulé držení těla, horní končetiny připaženy k tělu, rty těsně semknuté k sobě, ale v důvěrně známém prostředí se dojde k uvolnění těla a jedinec komunikuje bez zábran, i když jen neverbálně.

4 Možnosti logopedické intervence u dětí předškolního a mladšího školního věku

Dvořák (1998) označuje termínem intervence možnost do něčeho zasahovat, přičemž se jedná o zákrok v něčí prospěch. Dle Lechty (2005) je logopedická intervence specifická aktivita, kterou logoped uskutečňuje s cílem identifikovat, eliminovat, zmírnit či překonat narušenou komunikační schopnost nebo předejít tomuto narušení. Logopedická intervence je realizována ve třech vzájemně se prolínajících úrovních – logopedické prevenci, logopedické diagnostice a logopedické terapii. (Lechta 2007) V logopedické **prevenci** se snažíme předejít narušené komunikační schopnosti a snažíme se o zlepšení komunikačních schopností. V logopedické **diagnostice** je cílem co nejpřesněji identifikovat druh narušené komunikační schopnosti a v logopedické **terapii** se pokoušíme eliminovat, zmírnit nebo úplně překonat narušenou komunikační schopnost.

4.1 Logopedická prevence

Prevenci můžeme rozdělit na tři fáze. První fází je fáze **primární**, která je zaměřená na předcházení vzniku problému, a to v celé populaci. Součástí je osvětová a poradenská činnost. (Lipnická 2013) Podle Kutálkové (1996) lze primární fázi rozdělit na nespecifickou, která podporuje žádoucí formy chování, tj. například zajištění správného mluvního vzoru u dětí a na specifickou, která se zaměřuje na konkrétní rizika vzniku poruch řečové komunikace. Bendová (2014) doplňuje, že primární, především nespecifické prevenci je věnována pozornost v mateřských školách. Realizaci této prevence se tam věnují pedagogičtí pracovníci, kteří v rámci dalšího vzdělávání pedagogů absolvovali kurz logopedické prevence v rozsahu 60 vyučovacích hodin. Další fáze je **sekundární**, která se zabývá rizikovou skupinou populace a snaží se zabránit vzniku problému již v raném počátku. (Lipnická 2013) Poslední je fáze **terciární**, která je směřována přímo na postiženou skupinu populace a činnost je již převážně terapeutická. (Lipnická 2013) Podle Peutelschmiedové (2006), bychom v této fázi už neměli mluvit o prevenci

jako takové. Cílem terciální prevence je předcházet dalšímu negativnímu vývoji vady řeči či jazyka. Snahou je, aby se toto postižení alespoň neprohlubovalo a nezhoršovalo.

Jako nejdůležitější součást logopedické prevence uvádí Kutálková (2005a) správný mluvní vzor. Na dítě nikdy nešíšláme, nejde však o to, abychom zcela vynechali zdobněliny nebo mluvili neustále spisovně. Snažíme se o co nejpřirozenější komunikaci. Pokud víme, že se v naší výslovnosti vyskytují nějaké nedokonalosti, pokusíme se, pokud je to možné, o jejich nápravu. (Kutálková 2005a) Podle Bytešnikové (2012) bychom měli v rámci logopedické prevence věnovat pozornost především těmto oblastem: oblast sluchového vnímání a fonemické diferenciaci; oblast zrakového vnímání; oblast dechovou a fonační; oblast motoriky mluvních orgánů; oblast hrubé motoriky a oblast jemné motoriky a grafomotoriky.

Kutálková (2005a) upozorňuje na skutečnost, že v důsledku nepřiměřených postupů při preventivních cvičeních mohou vzniknout negativní následky. Pokud cvičení trvá příliš dlouho nebo je velmi často, dětský organismus se útlumem (ztratí zájem, usíná, vrtí se) nebo agresí (vzteklý, pláč, kope, mlátí kolem sebe) brání. Další reakcí je přetížení nervové soustavy a může se objevit koktavost, tiky nebo poruchy spánku. Jako další výsledek nesprávné a nepřiměřené prevence tak může být i vadná hláska.

4.2 Logopedická diagnostika

Pro logopedickou diagnostiku v moderním pojetí je důležitý komplexní přístup. Diagnostika se nezaměřuje pouze na vyšetření řeči, ale na celkový klinický obraz klienta, což zahrnuje zkoumání jeho projevů ve všech oblastech. Logopedická diagnostika, dle Lechty (2007) zjišťuje:

- zda se jedná o narušení komunikační schopnosti, nebo o fyziologický jev;
- příčinu a etiopatogenezi narušené komunikační schopnosti;
- zda je narušení komunikační schopnosti trvalé nebo přechodné, vrozené, či získané;

- zda narušená komunikační schopnost v klinickém obrazu dominuje, nebo zda jde o symptom jiného postižení, narušení nebo onemocnění;
- zda si osoba s narušenou komunikační schopností své narušení uvědomuje, nebo ne;
- stupeň a formu narušené komunikační schopnosti;
- možnosti případných terapeutických opatření.

Lechta (2007) člení logopedickou diagnostiku do tří úrovní. První úroveň označuje jako **orientační vyšetření**, které je realizováno např. v rámci screeningu, resp. depistáže. Toto orientační vyšetření má odpovídat na otázku, zda má vyšetřovaná osoba narušenou komunikační schopnost nebo ne. Druhou úroveň označuje jako **vyšetření základní**. To směřuje ke zjištění konkrétního druhu narušené komunikační schopnosti a jeho cílem je určení základní diagnózy, resp. stanovení diagnostické hypotézy. Třetí úroveň označuje jako **vyšetření speciální**, které je zaměřeno na co nejpřesnější identifikaci zjištěné narušené komunikační schopnosti, odpovídá na otázku jaký je typ, forma, stupeň a patogeneze dané poruchy a jaké jsou její případné zvláštnosti a následky. Toto speciální vyšetření často zahrnuje spolupráci více odborníků - logoped, foniatr, audiolog, otorinolaryngolog, neurolog, psycholog a další.

Při logopedické diagnostice používáme mnoho **diagnostických technik a metod**. Lechta (2007) uvádí metody pozorování, explorační metody (dotazníky, anamnestický rozhovor, řízený rozhovor), diagnostické zkoušky (vyšetřování výslovnosti, vyšetřování zvuku řeči), testové metody (Token test, test laterality), kazuistické metody, rozbor výsledků činnosti a přístrojové a mechanické metody.

4.3 Logopedická terapie

Logopedickou terapii charakterizujeme jako specifickou aktivitu, která je realizována specifickými metodami a ve specifické situaci záměrného učení. Musí probíhat záměrně, pod dohledem odborníka v organizovaných podmínkách a zařízeních. Dochází při ní k osvojování specifických vědomostí, zručností, chování a

návyků v osobnostních vlastnostech a to převážně v oblasti komunikačních schopností. (Klenková 2006) Podle Lechty (2005) je cílem logopedické terapie eliminovat, zmírnit nebo alespoň překonat narušenou komunikační schopnost. Mezi základní metody logopedické terapie řadí Lechta (2005) metody:

- stimulující, které se věnují nerozvinutým a opožděným řečovým funkcím;
- korigující, které korigují vadné řečové funkce;
- reedukující, které se zabývají ztracenými (či zdánlivě ztracenými), dezintegrovanými řečovými funkcemi.

4.4 Možnosti poskytování logopedické intervence

V současnosti je logopedická intervence pro děti v předškolním a mladším školním věku realizována v rámci rezortů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva zdravotnictví, ve státních, nestátních i soukromých zařízeních.

V rezortu **Ministerstva zdravotnictví** je v ČR logopedická péče zajišťována tzv. **klinickými logopedy**. Klinický logoped vysokoškolsky vzdělaný absolvent magisterského studijního programu, zakončeného státní závěrečnou zkouškou z logopedie, který absolvoval další specializační studium a zkoušky, obecně známé jako atestace. Pracoviště klinické logopedie bývají součástí zdravotních center, jako jsou polikliniky, nebo nemocnice, nebo působí kliničtí logopedi v soukromých ambulancích.

V **resortu školství** působí **logopedičtí preventisté**, kteří jsou středoškolsky vzdělanými pedagogy a absolventy kurzu logopedické prevence a zabývají se rozvojem komunikačních dovedností u intaktní populace v předškolním věku. **Logopedičtí asistenti** jsou absolventy vysokoškolského bakalářského studia speciální pedagogiky se specializací logopedie a pracují pod supervizí klinického logopeda nebo **speciálního pedagoga**. Speciální pedagog se zaměřením na poruchy řeči, který má státní závěrečnou zkoušku z logopedie a surdopedie se uplatní v mateřských a základních školách logopedických, v logopedických třídách při běžných mateřských a základních školách, ve speciálních třídách pro žáky s poru-

chami učení, v mateřských a základních školách pro sluchově postižené, v základních školách speciálních, ve speciálně pedagogických centrech nebo v pedagogicko-psychologických poradnách. (Fukanová 2007)

II. Praktická část

5 Realizace výzkumného šetření

Poslední kapitola obsahuje kvalitativní výzkumné šetření. Základ výzkumného šetření tvoří vícečetné případové studie dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy a zhodnocení stavu jejich řečových schopností před a po aplikaci vytvořeného stimulačního programu.

5.1 Stanovení cíle výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumného šetření je vytvoření vícečetné případové studie dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy a zhodnocení stavu jejich řečových schopností (především artikulace a fonemického sluchu) před a po aplikaci vytvořeného stimulačního programu.

Práce dále vymezuje **dílčí cíle**:

- Realizace vstupního zhodnocení stavu řečových schopností (především artikulace a fonemického sluchu) dětí při vstupu do přípravného ročníku (září, 2016).
- Návrh oblastí, kterými se bude stimulační program zabývat.
- Popis stimulačního programu a jeho realizace.
- Realizace výstupního zhodnocení stavu řečových schopností (především artikulace a fonemického sluchu) dětí po aplikaci stimulačního programu (únor, 2017).
- Zhodnocení změn v řečových schopnostech dětí.

5.2 Metodologie výzkumného šetření

Pro realizaci výzkumného šetření byl použit kvalitativní přístup. Na základě vstupního zhodnocení stavu řečových schopností vybraných dětí byl navržen stimulační program, který byl následně aplikován. Po deseti setkáních bylo provedeno výstupní zhodnocení stavu řečových schopností. Stěžejní částí výzkumu jsou případové studie, které podrobně popisují stimulační program a jeho realizaci. Pro

sběr dat pro jednotlivé případové studie byly využity tyto zdroje: studium odborné dokumentace, rozhovor s třídní učitelkou dětí a pozorování.

5.2.1 Případová studie

Kazuistická studie patří mezi metody kvalitativně orientovaného výzkumu. Jako taková je některými odborníky chápána jako výzkumná forma vhodná především pro doplnění kvantitativních výzkumných strategií. V současné době je však některými výzkumníky tento názor překonán a případová studie je uznávána též jako samostatná výzkumná metoda. (Hendl 2005) Mezi metody kvalitativně orientovaného výzkumu je kromě kazuistické studie řazeno též například pozorování, analýza textů a dokumentů, interview, audio a videozáznamy. Případová studie, podobně jako ostatní uvedené metody umožňuje navrhnout teorie, hledat příčinné souvislosti a zkoumat daný jev v přirozeném prostředí. Za nevýhody kvalitativního výzkumu pak lze považovat například obtížné testování hypotéz a teorií, časovou náročnost sběru a analýzy dat a v neposlední řadě rovněž skutečnost, že získaná informace nemusí být vždy zobecnitelná, tedy platná pro jiného člověka či prostředí. (Hendl 2005) Důvodem zvolení metody kazuistické studie v této práci byl fakt, že stimulační programy, které tvoří kostru této práce, jsou pro každého jedince vytvářeny individuálně podle jeho specifických potřeb. Z tohoto důvodu není možné výsledky nějak zobecňovat. Forma kazuistické studie nejlépe popíše průběh a výsledky stimulačního programu.

5.2.2 Použité testové materiály

U vybraných dětí bylo provedeno zhodnocení řečových schopností pomocí testových materiálů. Vstupní zhodnocení proběhlo v září 2016 a výstupní v únoru 2017. Do hodnocení byly zařazeny jednotlivé jazykové roviny.

Lexikálně-sémantická, morfologicko-syntaktická a pragmatická rovina byly orientačně zhodnoceny pomocí testového materiálu z knihy **Diagnostika dítěte předškolního věku od Bednářové, Šmardové (2007)**.

Rovina foneticko-fonologická byla zhodnocena pomocí **vyšetření artikulačních schopností**. Vyšetření probíhalo za pomoci souboru materiálů pro vyšetření artikulační schopnosti dítěte. Dětem byly postupně předkládány obrázkové karty, které obsahovaly jednotlivé hlásky. Obrázky byly vytvořeny tak, aby se daná hláska vyskytovala vždy v iniciální, mediální a finální pozici. Děti na základě předloženého obrázku spontánně pojmenovaly, co vidí. Výslovnost jednotlivých hlásek jsem zaznamenávala do tabulky. Dále byl použit standardizovaný test **Hodnocení fonemického sluchu u předškolních dětí** (Škodová, Michek, Moravcová 1995). Test obsahuje celkem 60 karet s dvojicemi obrázků, které se od sebe liší jedním distinktivním rysem. Zaměřuje se na čtyři distinktivní rysy, a to znělost – neznělost, kontinuálnost – nekontinuálnost, nosovost – nenosovost a kompaktnost – difuznost. Úkolem dítěte je ukázat na ten obrázek ze dvojice, jehož pojmenování slyšelo. Celé vyšetření by mělo proběhnout v klidném prostředí, aby se zamezilo vnějším negativním vlivům. Každé dítě je vyšetřováno zvlášť. Odpovědi dítěte se zaznamenávají do archu, aby na konci bylo možné sečíst získané body. Za správnou odpověď je přičten 1 bod, za špatnou odpověď 0 bodů, celkem dítě může získat 120 bodů. Pro každý distinktivní rys může být získáno maximálně 30 bodů.

Na základě tohoto zhodnocení řečových schopností jsem vytvořila pro každé dítě **návrh individuálního stimulačního programu**, který zahrnoval oblasti, které bylo vhodné u dítěte podpořit.

Na základě tohoto návrhu proběhlo s každým dítětem deset setkání, během kterých probíhala cvičení, vycházející z návrhu stimulačního programu. Každé cvičení bylo popsáno a byl zhodnocen jeho průběh.

Po deseti setkáních bylo provedeno **výstupní zhodnocení řečových schopností** a porovnán stav řečových schopností před a po realizaci stimulačního programu.

5.3 Charakteristika místa výzkumného šetření a výzkumného vzorku

Výzkumné šetření probíhalo po dobu šesti měsíců v přípravném ročníku na Základní škole Rabasova v Ústí nad Labem. Měla jsem k dispozici jednu samo-

statnou místnost, kde probíhala individuální setkání s vybranými žáky přípravného ročníku. Aktuálně navštěvuje školu 515 žáků. Jsou rozděleni do 25 tříd. První stupeň tvoří jedna přípravná třída a dalších 14 tříd prvního až pátého ročníku, na druhém stupni je 10 tříd. Všichni žáci 0. - 4. ročníku školy mají možnost chodit do školní družiny. V rámci školní družiny mohou bezplatně navštěvovat kroužky. Výuka probíhá podle školního vzdělávacího programu „Podaná ruka pro vaši budoucnost“. Škola nabízí třídy s rozšířenou výukou tělesné výchovy pro 9. ročník. V prvních třídách je využívána tzv. genetická metoda čtení. Tato metoda vychází z toho, že většina dětí již před nástupem do první třídy zná některá velká tiskací písmena. V prvních měsících se prostřednictvím nejrůznějších aktivit, her a soutěží naučí číst i psát celou velkou tiskací abecedu, teprve později dochází k nácvičce malých písmen a psacího písma. Škola nabízí jednu přípravnou třídu. Tuto třídu aktuálně navštěvuje 14 dětí. (www.zsrabasova.cz online)

K aplikaci stimulačního programu bylo na základě orientačního vyšetření řečových schopností vybráno pět dětí z přípravného ročníku. Vybrané děti dosáhly intaktního výkonu ve vyšetření fonemického sluchu a vykazovaly problémy v oblasti artikulace.

5.4 Interpretace výsledků výzkumného šetření

Jak bylo popsáno výše, stěžejní částí práce jsou případové studie pěti dětí, které podrobně popisují stimulační program a jeho realizaci. Výstupem je zhodnocení stavu řečových schopností před a po aplikaci tohoto stimulačního programu.

Kazuistika č. 1

Jméno: C. L.

Pohlaví: Dívka

Věk: 5 let, 10 měsíců (září)

Péče klinického logopeda: Ano, ale v průběhu realizace výzkumného šetření logopedická péče ukončena z důvodu mateřské dovolené klinické logopedky.

Rodinná anamnéza

Dívka žije s oběma rodiči a starší sestrou (r. 2008). Matka dokončené středoškolské vzdělání, nyní nezaměstnaná, zdravá, bez vady řeči. Otec dokončené vysokškolské vzdělání, zaměstnán jako správce sítě, zdrav, bez vady řeči.

Osobní anamnéza

Těhotenství s rizikovými faktory (matce operován apendix), porod bez komplikací. Fyziologický vývoj s vadou řeči. Od tří let navštěvovala mateřskou školu bez adaptačních obtíží.

Stručná charakteristika dítěte

Dívka je podle matky citlivá, aktivní dívka. Ráda tancuje, kreslí, chodí na keramický kroužek. Dívka je vůdčí typ, ráda řídí skupinu. Pracuje v pomalém tempu, pozornost průměrná, kolísavá, neudrží ji dlouho. Baví ji tělesná a hudební výchova a výtvarné a pracovní činnosti. V sebeobslužných činnostech je samostatná. Do přípravné třídy byla zařazena na žádost matky, důvodem byla lepší adaptace na školní prostředí ještě před zahájením školní docházky.

Motorické schopnosti

Hrubá i jemná motorika v normě. Kreslí pravou rukou, úchop při nástupu do přípravného ročníku nekorektní, tlak na podložku přiměřený, kresba postavy odpovídá věku, písmo, tvary i body překreslí.

Sluch a zrak

Sluch i zrak v normě, nepotřebuje žádnou korekci.

Řečové schopnosti

Vstupní zhodnocení stavu řečových schopností, září 2016, 5 let, 10 měsíců

A. Lexikálně – sémantická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhla dívka těchto výsledků:

Tabulka č. 3: Lexikálně-sémantická rovina 1

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Definuje význam pojmů	5			+
2) Chápe jednoduché vtipy a hádanky	5			+
3) Sestaví dějovou posloupnost a popíše ji	5			+
4) Pojmenuje, co dělá určitá profese	5			+
5) Přiřadí, co k sobě patří a vysvětlí to	5			+
6) Umí z paměti kratší texty	5-6			+
7) Tvoří nadřazené pojmy	5-6			+
8) Tvoří protiklady (antonyma)	5-6		+	
9) Tvoří slova podobného významu (synonyma)	5,5-6		+	
10) Poznává a vymyslí slova stejného zvuku, ale různého významu (homonyma)	5,5-6	+		
11) Poznává a pojmenuje nesmysl na obrázku	5,5-6			+
12) Správně posoudí pravdivost či nepravdivost tvrzení	5,5-6			+
13) Interpretuje pohádky, příběhy bez obrázkového doprovodu	5,5-6		+	
14) Chápe a ve správném pořadí realizuje i poměrně dlouhé a komplikované pokyny	5,5-6			+

Aktivní slovní zásoba dobrá, porozumění pokynům bez výraznějších obtíží. V této rovině zvládla dívka většinu zadání bez problému, největší problém dělala znalost homonym, kdy dívka dokázala pochopit jejich význam pouze s opakovaným vy-

světlením, menší problémy se vyskytly ve znalosti antonym- dívka chybovala v některých slovech opačného významu, při navedení se ale byla schopná opravit. Znalost synonym byla omezená, pokud nějaké vymyslela, většinou to byla zdobnělina daného slova (př. dům, domeček). Interpretace libovolné pohádky byla nejistá, objevovaly se dysgramatismy a byla prezentována s velkou námahou s problémy s dodržением posloupnosti děje (pohádka O Šípkové Růžence).

B. Morfologicko – syntaktická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhla dívka těchto výsledků:

Tabulka č. 4: Morfologicko-syntaktická rovina 1

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částec- ně	Zvládá bez pro- blému
1) Užívá čas minulý, přítomný a budoucí.	4-5			+
2) Užívá všechny druhy slov.	4-5			+
3) Mluví gramaticky správně.	4-5		+	
4) Poznává nesprávně utvořenou větu.	5-6			+
5) Do příběhu doplní slovo ve správném tvaru.	5-6			+

V této rovině dosáhla dívka také normy. Jediné, co činí občas problém je při rychlém spontánním projevu gramatizace. Občas se objeví špatný tvar slova, ale při napomenutí to dokáže opravit na správnou variantu. Mluví ve větách, rozlišuje jednotné a množné číslo, skloňuje, tvoří souřadná i podřadná souvětí, užívá čas minulý, přítomný a budoucí, užívá všechny druhy slov, poznává nesprávně utvořenou větu a je schopna do příběhu správně doplnit slovo ve správném tvaru.

C. Pragmatická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhla dívka těchto výsledků:

Tabulka č. 5: Pragmatická rovina 1

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Spontánně informuje o zážitcích, pocitech, přáních	4			+
2) Předá krátký vzkaz	4			+
3) Řeč. projev po obsahové i formální stránce odpovídá kritériím běžné konverzace	5-6			+
4) Aktivně a spontánně navazuje řečový kontakt s dětmi i dospělými	5-6			+
5) Dodržuje pravidla konverzace a společenského kontaktu	5-6			+
6) Dokáže zformulovat otázku, adekvátně odpovědět na otázku	5-6			+
7) Smysluplně vyjádřit myšlenku, nápad, mínění, popíše situaci, událost, vyjádří svoje pocity, prožitky	5-6			+
8) Řekne svoje jméno a příjmení, jména rodičů, sourozenců, kamarádů, učitele, svoji adresu	5-6			+

Co se týče pragmatické roviny, zvládá dívka bez problému všechny modality. Srozumitelnost projevu byla ovlivněna špatnou výslovností, ale tempo řeči bylo přiměřené. V kontaktu při prvním setkání působila ostýchavě, ale brzy se adapto-

vala a spolupracovala. Pracovala v pomalém tempu, někdy bylo potřeba zadání dovysvětlit, nebo ukázat na příkladu, aby pochopila nový úkol.

D. Foneticko – fonologická rovina

Hodnoceno vlastním orientačním vyšetřením artikulace a vyšetřením fonemického sluchu od Škodové.

VSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ (září, 2016)

Tabulka č. 6: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 1

Hláska	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	
T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, loď	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	

J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	
G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	+	+	+	
Š	Šaty, košík, myš	+	+	+	
Ž	Žába, růže	+	+	+	
C	Cibule, opice, klec	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Č.
S	Saně, husa, pes	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Š.
Z	Zuby, koza	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Ž
R	Rak, dárek, sýr	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje L.
Ř	Řepa, kuře, talíř	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Š.
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	-		šlepiše, žajíc, žakušek	
ČŠŽ	Jezeček, kožíšek, mašlička	-		Ježešek, kožíšek, mašliška	
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-		Mačeška, štěteč, lžíče	
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-		Švešky, šešity, měsíšek	

VSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 7: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 1

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělost- neznělost	N víc než 20	30	27	90 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	27	90 %
Nosovost- ne- nosovost	N víc než 26	30	28	93,3 %
Kompaktnost- difúznost	N víc než 24	30	30	100 %
Celkem	N víc než 98	120	112	93,3 %

Návrh oblastí, kterými se bude stimulační program zabývat:

1. Rozvoj motoriky mluvidel – přípravná cvičení na správnou realizaci ostrých sykavek.
2. Rozvoj sluchového vnímání.
3. Rozvoj sluchové diferenciaci sykavek.
4. Vyvozování ostrých sykavek.
5. Fixace ostrých sykavek (používání ve slovech, slovních spojeních, větách).
6. Automatizace používání ostrých sykavek v běžné řeči.
7. Rozvoj motoriky mluvidel- přípravná cvičení na správnou realizaci R, Ř.

Realizace stimulačního programu (září 2016 – únor 2017)

1. setkání

Cíl setkání: Rozvoj motoriky mluvidel – přípravná cvičení na správnou realizaci ostrých sykavek.

Popis cvičení:

A) Cvičíme jazyček

- Přitisknout špičku jazyka na střed za dolní řezáky (je možné držet jazykem lentilku, kousek žvýkačky) a trochu otvírat a zavírat pusy. Totéž nahoře.
- Roztáhnout jazyk do placičky a okrajem ho přitisknout ke všem dolním zubům (je možné rozplácnout nudličku žvýkačky na placičku), totéž nahoře.
- Zvednout okraje jazyka nahoru. Lze pomoci tak, že položíme na střed jazyka špátli a dítě se jí snaží jazykem „obalit“.
- Špičkou jazyka jet po horním patře zezadu dopředu a zastavit se na ploše zubů - nevypláznout.
- Vložit do úst ukazováček a špičkou jazyka se pokoušet vytlačit ho ven (jazyk se ohne do oblouku a přimáčkne se na patro). Motivace: zápas mezi jazykem a ukazováčkem. Kdo vyhraje?

(Kutálková, 2011)

Zhodnocení cvičení: Dívka má problém s pohybem jazyka za dolními zuby. Jazyk při tomto pohybu neobratný, stále je vystrkován ven, nebo různě překrucován. Nezvládá ani přímou nápodobou, ani se zrakovou kontrolou v zrcadle.

B) Had

Jazyk na dolní alveoly, zuby k sobě a nápodoba zvuku SSS. S dítětem sedíme vedle sebe, naproti zrcadlu, abychom se v něm dobře viděli. Dáme pokyn: „Budeme se na sebe zubit do zrcadla. Usměj se se zoubky na sobě, co nejvíc to doveď. Jazyček nech přitom schovaný za zoubky a zasyč jako had.“

Zhodnocení cvičení: Dívka má problém s polohou špičky jazyka na dolních alveolách. Po několika pokusech se začíná dařit, ale je potřeba kontrolovat správnou polohu mluvidel v zrcadle. Při správném postavení mluvidel se ozývá intaktní zvuk hlásky S.

C) Kolik máš zoubků?

Nácvik polohy jazyka na dolní alveoly. Počítáme dolní zoubky (Kolik jich máš?).

Zhodnocení cvičení: Dívka má za úkol doma jazyčkem spočítat kolik zoubků má, zároveň má za úkol procvičovat syčení při čištění zoubků.

2. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchového vnímání, sluchová diferenciacie sykavek.

Popis cvičení:

A) Kdo to je? Had, cvrček, moucha, kočička, mašinka, nebo čmeláček?

Dítě postupně seznámíme se sadou obrázků, které zvuky ilustrují: had SSS, moucha ZZZ a cvrček C-C-C, kočička Č-Č-Č, mašinka Š-Š-Š a čmelák ŽŽŽ (obrázky ke sluchové diferenciaci sykavek viz příloha A). Opakovaně spojíme obrázek a zvuk, upozorníme na tvar rtů a doplníme vhodnou motivací (zaokrouhlení rtů jako komín u mašinky apod.). Vezmeme po jednom obrázku z každé sady (např. SŠ, ZŽ) nebo dva z jedné sady (např. SZ, SC, ČŽ...).

Výrazně vyslovujeme hlásku (dítě se nám může dívat na rty) a úkolem dítěte je ukázat příslušný obrázek. Pokud ukazuje správně, postupně ubíráme pomocné zrakové informace, zůstává pouze informace akustická.

Postupně zvyšujeme počet hlásek nebo kombinujeme hlásky s vyšším počtem distinktivních rysů (např. S a Ž).

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení dívka zvládla velmi dobře. Začala jsem s hláskami CZS – had SSS, moucha ZZZ, cvrček C-C-C-. S rozlišením zvuků nebyl vůbec problém, dívka zvuky rozlišila bez chyb. Vyměnila jsem obrázky za skupinu ČŠŽ a dívka opět bez problému zvuky k obrázkům přiřadila. Pokračovala jsem kombinací obou skupin (CSZ, ČŠŽ). Tady dívka váhala, z 20 zvuků však udělala pouze 4 chyby a domnívám se, že byly především z nepozornosti, protože se dokázala po upozornění opravit.

3. setkání

Cíl setkání: Vyvozování hlásky S.

Popis cvičení:

A) Had

Jazyk na dolní alveoly, zuby k sobě a nápodoba zvuku SSS. S dítětem sedíme vedle sebe, naproti zrcadlu, abychom se v něm dobře viděli. Dáme pokyn: „Budeme se na sebe zubit do zrcadla. Usměj se se zoubky na sobě, co nejvíc to doveď. Jazyček nech přitom schovaný za zoubky a zasyč jako had.“

Zhodnocení cvičení: Správnou polohu mluvidel dívka provede samostatně a správně.

B) Zapojení hlásky S do slabik a do slov

Slabiky: SI, SE, SA, ISI, ASA, ES, AS...

Finální pozice: les, pes, dopis, klas, dnes, hlas, kus, vous, nos, kos...

Iniciální pozice: slimák, snídaně, sluch, smeták, světlo, syn, sen, sele...

Mediální pozice: miska, postel, kostel, postava, kosa, most...

Vícekrát ve slově: sasanka, systém, spousta, sysel...

Zhodnocení cvičení: Hlásky S do slabik zapojena bez problému, ve slovech je potřeba dávat si pozor, nejlépe se dařila ve finální pozici, kdy se zpočátku slovo rozdělilo (př. le-s, dopi-s). Poté vyzkoušeno zapojení do různých slov. Často se objeví náhrada S za Š.

4. setkání:

Cíl setkání: Fixace hlásky S ve slovech.

Popis cvičení:

A) Hra – který had projde nejdřív cílem?

Aktivita s pracovním listem od Zelenkové (2011, viz příloha B), kde jsou různé obrázky, obsahující hlásku S seřazeny za sebou ve tvaru písmene S. Tento list použijeme jako hrací plán. Místo obyčejných figurek pro lepší uvědomění si zvuku hlásky S můžeme zvolit malé figurky hadů. Házíme kostkou a posouváme se figurkou po daném písmenu. Slovo, na kterém se dítě zastaví, musí správně vyslovit a říct jaký daný obrázek je (př. list – suchý list). Podle času určíme, kolikrát had musí projít cílem (například třikrát), kdo to splní jako první, vyhrává.

Zhodnocení cvičení: Tato hra dívku bavila, snažila se, většinu slov vyslovila správně, některá nejdříve vyslovila špatně, ale sama se opravila. Občas potřebovala poradit se slovním spojením, a ve slovním spojení často zapomněla na správnou výslovnost. Výslovnost ještě není ve slovech zafixována a zautomatizována. Tento pracovní list dostala dívka domů, aby mohla rodiče novou hru naučit.

B) Logopedické pexeso

Rozdáme pexeso, které se zaměřuje na hlásku S. Při otočení obrázku vždy obrázek nahlas pojmenujeme. Když najdeme dvojici, musíme vymyslet větu s daným slovem.

Zhodnocení cvičení: Pexeso dívku bavilo, výslovnost se snažila hlídat, občas zaměnila S za Š, ale zvládla se opravit.

5. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchového vnímání a fixace hlásky S ve slovech.

Popis cvičení:

A) Hra popletené zvířátko

Vezmeme maňáska a před dítě položíme dva smajlíky. Jeden z nich se směje (představuje správnou možnost) a druhý se mračí (představuje špatnou možnost). Maňásek ukazuje na obrázky a pojmenovává co je na nich. Někdy to řekne správně

ně a dítě přiřadí korálek k usmívajícímu se smajlíkovi. Pokud maňásek udělá chybu, dítě přiřadí korálek k mračícímu se smajlíkovi a má popleteného maňáska opravit (řící to správně).

Zhodnocení cvičení: K tomuto cvičení jsem opět využila pracovní list od Zelenkové (2011, viz příloha B). Hra dívku velmi zaujala, měla radost, že může maňáska opravovat a dařilo se jí ho opravovat úspěšně. Protože samotná slova byla pro dívku snadná, ztížila jsem cvičení na úroveň vět (př. ukážu na kost- řeknu: „Pejsek snědl všechny košti.“ Dítě řekne- „Špatně, má to být: Pejsek snědl všechny kosti.“). Ve větách dívka často chybovala, musela se hodně soustředit, aby si ohlížela všechna S ve větě. Akceptovala jsem, když si pohlídala S jen ve vybraném slově, ale zdůrazňovala jsem i ostatní, aby si na ně dívka zvykla a dala si pozor.

6. setkání

Cíl setkání: Sluchové rozlišování hlásek SCZ ve slovech, vyvozování hlásky C, zapojení do slabik a do slov.

Popis cvičení:

A) Kdo to je? Had, cvrček, nebo moucha?

Před dítě položíme obrázek hada SSS, obrázek cvrčka C-C-C a mouchy ZZZ. (viz příloha A). Říkáme slova, kde je daná sykavka. Zpočátku sykavku hodně zvýrazňujeme. Dítě přiřazuje kamínky k obrázkům, podle toho, co slyší.

Příklady vhodných slov (musí obsahovat pouze jednu sykavku).

C: pec, klec, letec, palec, lovec, límec, otec, chlapec, věnec, pulec, tanec, tác, noc, Micka, pecka, necky, packa, cihla, citron, cibule, cedník, cop, opice, udice, ovoce, hadice, police.

S: dopis, les, vlas, kompas, kos, nos, kokos, vous, autobus, sklo, skála, slimák, sníh, snídaně, sponka, stín, stůl, světlo, schody, kostky, miska, veslo, vesta, pasta, kostel, housle, postel, most, syn, sýr, seno, salám, salát, sova, socha, sopka, sud, sukň.

Z: zlato, zloděj, znak, známka, zvon, jizva, zima, zeď, zelí, země, zelený, záhon, zahrada, zápalka, závoj, záplata, zobák, zub, peníze, uzel, koza, kozel.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení jsem zapojila do souboru, aby si dívka procvičila schopnost sluchově rozeznat od sebe ostré sykavky a aby je od sebe dokázala rozeznat i ve slovech. Z počátku jsem sykavky řadila na začátek a na konec slova a hodně jsem je zvýrazňovala. V tomto případě se dívce dařilo dobře sykavky rozeznat. Rozeznat správně sykavky uprostřed slov bylo na dívku ještě těžké a dělala chyby. Zaměřily jsme se tedy zatím jen na pasivní rozlišení na začátku a na konci slova. Postupně jsem oslabovala zdůrazňování.

B) Vyvozování hlásky C

- Substituční metoda z hlásky T.
- Návčik pohybu jazyka po dolních alveolách.
- Tvoření hlásky T s jazykem na středu dolních alveol (velká motorka startuje).
- Totéž šeptem (malá motorka).
- Totéž, zuby u sebe (malá motorka zamčená v garáži).
- Totéž + přidáme „úsměv“- většinou se ozve šeptané C-C-C.
- Vyjdeme- li ze slabiky TY, dojdeme stejným postupem k CI.

Zhodnocení cvičení: Vyvozování podle tohoto postupu zvládá dívka velmi dobře. Nejdříve byl problém s polohou jazyka (špička nesměřovala dolů na spodní alveoly), ale postupně se tam dostala a ozval se správný zvuk.

C) Zapojení hlásky C do slabik a slov

- Na začátku vyžadujeme artikulaci tichého protaženého T.
- Slabiky: ac, ic, ec, ci, ca, ici, ece, aca
- Slova: bác, pac, tác, pec, otec, palec, konec, límec.

- U zapojení do slov dbáme na to, aby byla hláska C na konci, nebo na konci slabikového celku (př. micka).

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení proběhlo na konci setkání, dívka už byla unavená, ale zkusili jsme si několik slov, kde bylo C ve finální pozici. Na doma dostala dívka papír s danými slovy, na kterých si to může zkoušet.

7. setkání

Cíl setkání: Fixace a automatizace hlásky S, zapojování hlásky C do slov.

Popis cvičení:

A) Popis dějového obrázku, bohatého na slova s hláskou S

Dítěti se předloží obrázek, zaměřený na hlásku S (viz příloha C). Dítě má za úkol popsat, co vidí na obrázku a aby si dalo pozor, že tam bude hodně slov s „naším“ písmenkem S. Dítě popisuje obrázek, může na něm hledat i slova, která začínají domluvenou hláskou.

Zhodnocení cvičení: Dívka popsal obrázek. Používala jednoduché věty typu: „Tady je seno, tady je pes,...“ Vedla jsem ji tedy doplňujícími otázkami k tvoření delších vět. Hlásku S si v jednotlivých slovech hlídá, po upozornění na chybu ve spontánním projevu se dokáže opravit, autokorekce zatím ale pouze v zafixovaných slovech. Hlásky S ještě tedy není plně zautomatizovaná, výjimečně je nahrazována hláskou Š.

B) Hláska C zapojení do slov

Procvičení slov, kde je C ve finální pozici.

Zhodnocení cvičení: Dívce se tento typ slov daří, dokonce při zapojení do vět automaticky použije správnou výslovnost slova. Zkusili jsme další slova, kde je C v jiných pozicích a hláska C naskočila.

C) Hra – Kdo bude dřív v cíli?

Aktivita s pracovním listem od Zelenkové (viz příloha D), kde jsou různé obrázky, obsahující hlásku C seřazeny za sebou ve tvaru písmene C. Tento list použijeme jako hrací plán. Připravíme si minci a vybereme si stranu mince. Pokud padne naše strana mince, posouváme se o jedno pole vpřed. Slovo, na kterém se zastavíme, pojmenujeme a vytvoříme s ním větu. Vyhrává ten, kdo se dostane dříve do cíle.

Zhodnocení cvičení: Dívka pojmenovávala obrázky a tvořila věty. Hlásky C při horší soustředěnosti zaměňována za Č, ale dokáže se opravit. Hru opět dostává domů a může si ji s rodiči zahrát.

8. setkání

Cíl setkání: Vyvození hlásky Z, její zapojení do slabik, slov

Popis cvičení:

A) Vyvozování hlásky Z

Vycházíme z hlásky S, rozdíl v tvoření je pouze ve znělosti. Předvedeme dítěti tím, že přiložíme jeho ruku na náš hrtan a předvedeme rozdíl mezi zvukem SSS a ZZZ.

Položíme před dítě obrázek mouchy ZZZ a obrázek hada SSS (viz příloha A). Dítě pomocí hmatu a sluchu rozlišuje, který zvuk patří k jakému obrázku. Poté si to dítě vyzkouší samo. Vymění se role a logoped přikládá ruku na jeho hrtan. Ideální je toto nacvičovat před zrcadlem, aby mělo dítě i zrakovou oporu.

B) Zapojení hlásky Z do slabik a slov.

Zvuk a slabiky: zzzzz, zi, ze, za, izi, eze, aza, zeze, zaza...

Slova: zima, zívá, zem, zebe, zelený, zelenina, záda, západ, vozí, kozy, veze...

Zhodnocení setkání: Dívka sykavky dokáže napodobit podle vzoru. Bezpečně zvládá jejich výslovnost izolovaně a ve slabikách. Při zapojení do slov také zvládá

správně vyslovovat. Ve větách se stále musí hodně soustředit, aby výslovnost sykavek byla správná. Stále přetrvává tendence zaměňovat ostré sykavky za tupé. Ve spontánní řeči sykavky ještě nezapojuje, všechny jsou nahrazovány tupými sykavkami.

9. setkání

Cíl setkání: Fixace ostrých sykavek. Přípravná cvičení pro správnou artikulaci hlásky R.

Popis cvičení:

A) Zařazování obrázků do domečku podle prvního písmena ve slově (CSZ).

Před dítě položíme tři domečky, označené písmeny CSZ. Vybereme kartičky s obrázky, na nichž jsou nakreslená slova začínající na C, S nebo Z. Dítě pojmenuje obrázek a určí správný domeček.

Zhodnocení cvičení: Dívka měla s tímto cvičením zpočátku problémy. Když jsem slovo nejdříve řekla já, a dívka ho po mě zopakovala, byl výsledek většinou správný. Problém nastal, když dívka měla sama obrázek pojmenovat a obraz sykavky byl zpočátku nepřesný, tudíž nedokázala přiřadit správnou variantu. Ale postupně se zlepšila a ke konci už bylo chyb méně.

B) Získej poklad!

Motivace: Velký skřítek je bohatý a má truhlu plnou diamantů. Druhý skřítek je ještě malý a rád by získal nějaké diamanty do svojí truhličky. Velký skřítek mu je ale nedá jen tak zadarmo. Musí si je zasloužit.

Dítě dostává úkoly, na které musí správně odpovědět. Správně odpovědět ale znamená jen vědět odpověď, ale dát si pozor na správnou výslovnost sykavek. Pokud bude odpověď i výslovnost správná, malý skřítek (dítě) získá diamant do své truhličky. Pokud bude výslovnost špatná, dítě jeden diamant odevzdá velkému skřítkovi.

Zhodnocení cvičení: Tato hra dívku moc bavila, byla pro ni velmi motivační a vydržela se dlouho soustředit. Nejdříve jsem tolerovala, pokud byla dívka upozorněna a dokázala se opravit. Později jsem dávala jeden diamant pouze za to, když nemusela být upozorněna, ale sama se dokázala při chybě opravit a nakonec byl bonus – pokud bude hned napoprvé vše bez chyby, získá malý skřítek hned dva diamanty. U této aktivity dívka kontrolovala svou spontánní řeč a zapojovala nově naučené sykavky do běžné řeči.

C) Přípravná cvičení pro správnou artikulaci hlásky R.

- Počítáme zoubky. Pohyb jazyka po horních a dolních alveolách ze strany na stranu, snažíme se o co největší čelistní úhel.
- Datel: ťukání špičkou jazyka těsně za horní řezáky.
- Špička jazyka se opře o horní alveoly a klesne k dolním (už bez pohybu do stran); brada je v klidu, pohybuje se pouze jazyk. V případě nutnosti lze bradu zafixovat palcem nebo tužkou, které umístíme mezi zuby do koutku úst.
- Vibrace rtů volně k sobě přiložených při výdechu – jako když frká koník.

Zhodnocení cvičení: Všechna cvičení provedla dívka bez problému.

D) Substituční metoda vyvozování hlásky R

- Kontrola tvoření hlásky D – prst do pusy v koutku úst a vyslovovat D-D-D. Jazyk směřuje za horní alveoly.
- Koníček běží: nácvik slabiky Td, Td, Td. Hlávka D je utlumená. Lze využít i Dd, podle toho, která dvojice jde dítěti lépe. Zkoušíme s prstem v koutku úst, později i bez něj.
- Výběr ze slabik: vždy vyslovujeme 3x. Slabiky: Tdá, tdo, tdou, tdu, tde, tdy, ...
- Vybereme slabiku, která jde dítěti nejlépe a vybereme slova, př. Tdá, Tdáva.

- Zaznamenáváme si, která slova se daří lépe a která jsou těžší. Vybíráme slova, která se daří. V počáteční fázi nácviiku není vhodné zařazovat slova, kde je R mezi samohláskami (koruna), nebo na začátku (ruka).
- Slova, která se daří, zapojujeme do vět.

Zhodnocení cvičení: Nejlépe šly dívce skupiny slov s tda, tdo, tdu. Tato slova jsme zařazovali i do vět.

10. setkání

Cíl setkání: Fixace a automatizace ostrých sykavek, spontánní projev.

Popis cvičení:

A) Hra – Kdo bude dřív v cíli?

Aktivita s pracovním listem od Zelenkové (viz příloha E), kde jsou různé obrázky, obsahující hlásky CSZ seřazeny za sebou ve tvaru písmene CSZ. Tento list použijeme jako hrací plán. Připravíme si minci a vybereme si stranu mince. Pokud padne naše strana mince, posouváme se o jedno pole vpřed. Slovo, na kterém se zastavíme, pojmenujeme a vytvoříme s ním větu. Vyhrává ten, kdo se dostane dříve do cíle.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení jsem zvolila k upevnění správné výslovnosti sykavek. Někteří slova byla pro dívku ještě těžká, ale snažila se a celkem se dařilo ostré sykavky používat.

B) Popis obrázku – automatizace sykavek.

Dítě popisuje libovolný obrázek a dává si pozor na správnou výslovnost sykavek.

Zhodnocení cvičení: Přestože dívka občas zamění ostrou sykavku za tupou, je schopna autokorekce. Dívka přišla z domova nadšená, že už umí hlásku R. Hlásky R u ní spontánně naskočila. Dívka hlásku začala dokonce spontánně zapojovat do

běžné řeči. Zatím ji užívá jen v některých slovech a občas ji dává i tam, kde není (např. místo hlásky L).

C) Spontánní projev – vyprávění o tom, co bude dělat o víkendu.

Zhodnocení cvičení: Sykavky ještě nejsou úplně zautomatizované, někdy přetrvává nahrazování ostrých sykavek sykavkami tupými. Už to ale není pravidlem, ale spíš minimálně. Když je dívka upozorněna, aby si dala pozor, tak si ostré sykavky hlídá. Do spontánní řeči už zařazuje i hlásku R, kterou používá jen v některých slovech a občas ji používá tam, kam hláaska R nepatří.

Výstupní zhodnocení stavu řečových schopností, únor, 2017, 6 let, 3 měsíce

VÝSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ (únor, 2017)

Tabulka č. 8: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 1

Hláška	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	

T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pout'	+	+	+	
Ď	Dělo, lodě	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	
J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	
G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	+	+	+	
Š	Šaty, košík, myš	+	+	+	
Ž	Žába, růže	+	+	+	
C	Cibule, opice, klec	+	+	+	Vyvozeno, užívá ve slovech i větném projevu, ale neautomatizováno.
S	Saně, husa, pes	+	+	+	Vyvozeno, užívá ve slovech i větném projevu, ale neautomatizováno.
Z	Zuby, koza	+	+	+	Vyvozeno, užívá ve slovech i větném projevu, ale neautomatizováno.
R	Rak, dárek, sýr	+	+	+	Vyvozeno, užívá ve

					sloveh i větách, občas zapojuje do spontánního projevu.
Ř	Řepa, kuře, talíř	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Š.
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně	Odpovědi		
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	+			
ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	+			
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-	Mačeška, štěteč, lžíče		
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-	Švešky, šešity, měsíšek		

VÝSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 9: Výstupní vyšetření fonemického sluchu 1

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělost-neznělost	N víc než 20	30	29	99,2 %
Kontinuálnost-nekontinuálnost	N víc než 27	30	30	100 %
Nosovost-nosovost	N víc než 26	30	30	100 %
Kompaktnost-difúznost	N víc než 24	30	30	100 %
Celkem	N víc než 98	120	119	99,2 %

Shrnutí

Stimulační program byl realizován od září 2016 do února 2017 a byl rozdělen na deset setkání. Zaměřoval se především na oblasti, které byly po vstupním zhodnocení řečových schopností považovány za nejvíce problematické. V případě C. L. byl stimulační program zaměřen na rozvoj motoriky mluvidel, rozvoj sluchového vnímání a sluchové diferenciaci a na vyvozování, fixaci a automatizaci ostrých sykavek a vibrant.

Při **vstupním zhodnocení artikulačních schopností** (září, 2016) dívka neměla vyvozené ostré sykavky (C, S, Z), ani vibranty (R, Ř). Hláška C byla nahrazována hláskou Č. Hláška S byla nahrazována hláskou Š. Hláška Z byla nahrazována hláskou Ž. Hláška R byla nahrazována hláskou L a hláška Ř byla nahrazována hláskou Š.

Stimulační program byl zaměřen nejdříve na podporu správné realizace ostrých sykavek a posléze se měl věnovat hlásce R. Při nahrazování hlásky R hláskou L je hrot jazyka v nejpříznivější poloze pro navození vibrace, proto jsem předpokládala, že by se hláška R mohla, v průběhu stimulace správného vývoje ostrých sykavek, samovolně objevit.

Při **vstupním vyšetření fonemického sluchu** dosáhla dívka intaktního výkonu (112 bodů/120).

Při **výstupním zhodnocení artikulačních schopností** (únor, 2017) měla dívka správně vyvozené všechny ostré sykavky, které jsou zafixovány ve slovech i ve větném projevu. Ve spontánní řeči se občas ještě objeví náhrada ostré sykavky za tupou, ale stává se tak minimálně, sykavky tedy ještě nejsou plně zautomatizovány. Současně s počátkem přípravných cvičení na realizaci hlásky R dívka začala samostatně hlásku R realizovat. Téměř okamžitě ji začala zapojovat do slov i do větného a nekonstantně i spontánního projevu. Hlásku R často dávala i tam, kde hláška R být nemá (například místo L nebo Ř), nebo naopak hlásku R někde vynechávala a přetrvávalo nahrazování hláskou L.

Výstupní vyšetření fonemického sluchu (únor, 2017) bylo opět v rámci normy a bylo pozorováno zlepšení (119 bodů/120).

Kazuistika č. 2

Jméno: L. P.

Pohlaví: Chlapec

Věk: 6 let, 3 měsíce (září)

Péče klinického logopeda: Ano, navštěvuje logopeda od r. 2014.

Rodinná anamnéza

Chlapec žije s oběma rodiči ve společné domácnosti. Matka dokončené vyšší odborné vzdělání, pracuje jako zdravotní sestra, bez vady řeči, zdráva. Otec dokončené vysokoškolské vzdělání, pracuje u Policie ČR, bez vady řeči, zdrav. Chlapec je jedináček.

Osobní anamnéza

Těhotenství bez rizikových faktorů. Porod tři týdny před termínem s komplikacemi. Nelezl, první slova ve 2,5 letech. MŠ navštěvoval od tří let s adaptačními problémy. Byla mu diagnostikována lehčí forma poruchy pozornosti s hyperaktivitou.

Stručná charakteristika dítěte

Chlapec je podle rodičů tvrdohlavý, hyperaktivní a nevydrží na jednom místě. Má výkyvy v náladách. Nemá rád změny činností, nerad dělá to, co právě nechce. Pokud musí dělat něco, co nechce, je schopen přejít do afektního chování. Baví ho stavění ze stavebnic, lega, hraje si s tabletem, poslouchá pohádky. S tatínkem tráví hodně času hraním počítačových her. Nebaví ho kreslení. Dokáže být samostatný, míval problém s respektováním autorit. To se s nástupem do ZŠ zlepšilo. Důvodem pro odklad školní docházky byla emoční nezralost a oslabení v pracovní a emoční oblasti. Chlapec při vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně odmítal spolupracovat, na pokyny nereagoval, zacpával si uši. Nepracoval ani za přítomnosti rodičů, ani při pokusu o samostatné vyšetření. Podle třídní učitelky je chlapec ve škole líný a pohodlný. Pozornost udrží krátkodobě, maximálně pět minut. Pracuje ve velmi pomalém tempu. S dětmi si rozumí, má k nim pozitivní vztah, ale nechá se snadno vyprovokovat, často se vzteká. Nebaví ho pracovní a

výtvarné činnosti, ani matematika a český jazyk. Baví ho předměty s volnějším režimem, hlavně tělesná a hudební výchova.

Motorické schopnosti

Hrubá i jemná motorika v normě. Kreslí pravou rukou, úchop při nástupu do přípravného ročníku korektní, kresba postavy odpovídá věku, písmo, tvary i body překreslí.

Sluch a zrak

Sluch i zrak v normě, nepotřebuje žádnou korekci.

Řečové schopnosti

Vstupní zhodnocení stavu řečových schopností, září, 2016, 6 let, 3 měsíce

A. Lexikálně – sémantická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 10: Lexikálně-sémantická rovina 2

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Definiuje význam pojmů	5			+
2) Chápe jednoduché vtipy a hádanky	5		+	
3) Sestaví dějovou posloupnost a popíše ji	5			+
4) Pojmenuje, co dělá určitá profese	5			+
5) Přiřadí, co k sobě patří a vysvětlí to	5			+
6) Umí z paměti kratší texty	5-6			+
7) Tvoří nadřazené pojmy	5-6			+
8) Tvoří protiklady (antonyma)	5-6		+	
9) Tvoří slova podobného významu (sy-	5,5-6		+	

nonyma)				
10) Poznává a vymyslí slova stejného zvuku, ale různého významu (homonyma)	5,5-6	+		
11) Poznává a pojmenuje nesmysl na obrázku	5,5-6			+
12) Správně posoudí pravdivost či nepravdivost tvrzení	5,5-6			+
13) Interpretuje pohádky, příběhy bez obrázkového doprovodu	5,5-6		+	
14) Chápe a ve správném pořadí realizuje i poměrně dlouhé a komplikované pokyny	5,5-6			+

Ze spontánního projevu chlapce je patrná slabší aktivní slovní zásoba. Vyjadřuje se v kratších větách, bez dysgramatismů. Pasivní slovní zásoba a porozumění pokynům a zadáním jednotlivých úkolů v normě. V této rovině zvládal chlapec většinu věcí bez větších obtíží a samostatně. Problém byl v chápání hádanek, chlapec pravděpodobně není na hádanky zvyklý, tak neznal ani nejznámější- „Leze, leze po železe, nedá pokoj, až tam vleze.“ V oblasti antonym zvládá základní, ale dělal chyby (např. čistý- rozbitý). U synonym vytvořil maximálně jedno, někdy žádné (např. kluk). Nejvýraznější potíže byly s vymyšlením homonym. U každého slova ho napadl jen jeden význam. Když jsem mu vysvětlila, jaké významy mohou slova mít, reagoval překvapeně. Problémy se objevily i v oblasti vyprávění pohádky bez obrázkového doprovodu. Zatímco dějový sled, kde se mohl držet obrázků, popsal bez problému, u vyprávění pohádky (pohádka O Červené Karkulce) těžko dodržoval dějovou linii, vyprávění bylo zmatené. V půlce pohádky řekl, že už dál neví a dovyprávěl ji s velkým množstvím nápověd.

B. Morfologicko – syntaktická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 11: Morfologicko-syntaktická rovina 2

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Užívá čas minulý, přítomný a budoucí.	4-5			+
2) Užívá všechny druhy slov.	4-5			+
3) Mluví gramaticky správně.	4-5			+
4) Poznává nesprávně utvořenou větu.	5-6			+
5) Do příběhu doplní slovo ve správném tvaru.	5-6			+

V této rovině dosáhl chlapec normy.

C. Pragmatická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 12: Pragmatická rovina 2

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Spontánně informuje o zážitcích, pocitech, přáních	4			+
2) Předá krátký vzkaz	4			+
3) Řeč. projev po obsahové i formální stránce odpovídá kritériím běžné kon-	5-6			+

verzace				
4) Aktivně a spontánně navazuje řečový kontakt s dětmi i dospělými	5-6			+
5) Dodržuje pravidla konverzace a společenského kontaktu	5-6			+
6) Dokáže zformulovat otázku, adekvátně odpovědět na otázku	5-6			+
7) Smysluplně vyjádřit myšlenku, nápad, mínění, popíše situaci, událost, vyjádří svoje pocity, prožitky	5-6		+	
8) Řekne svoje jméno a příjmení, jména rodičů, sourozenců, kamarádů, učitelek, svoji adresu	5-6			+

Co se týče pragmatické roviny, zvládal většinu položek chlapec na úrovni normy. Slabší byl pouze výkon ve vyprávění. Chlapcův projev byl místy špatně srozumitelný. Chlapec mluvil ve velmi rychlém tempu, zbrkle, nedělal pauzy na konci větných celků, což způsobilo nesrozumitelnost sdělovaného. Když byl napomenut, Ať to zkusí říct ještě jednou, ale pomaleji, tak se chvíli snažil, ale když se ponořil do příběhu, opět sklouzl k nadměrně rychlému tempu řeči.

Spolupráce s chlapcem byla dobrá, bezproblémová. Zpočátku byl chlapec nesmělý, ale byl dobře naladěný a brzy se adaptoval na novou osobu i prostředí. Všechny úkoly plnil ochotně a všechny úkoly dokončil. Chlapec se nedovede dlouho soustředit a potřebuje zaujmout. Bude třeba vést cvičení především hravou formou.

D. Foneticko – fonologická rovina

Hodnoceno vlastním orientačním vyšetřením artikulace a vyšetřením fonematického sluchu od Škodové.

VSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ (září, 2016)

Tabulka č. 13: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 2

Hláška	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	
T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, loď	+	+	+	
Ň	Nítě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje U/V.
J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	
G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	+	+	+	

Š	Šaty, košík, myš	+	+	+	
Ž	Žába, růže	+	+	+	
C	Cibule, opice, klec	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Č.
S	Saně, husa, pes	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Š.
Z	Zuby, koza	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Ž.
R	Rak, dárek, sýr	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje U/V.
Ř	Řepa, kuře, talíř	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Ž/Š.
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	-		Šlepiše, žajíč, žákušek	
ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	-		Ježešek, kožíšek, mašlička	
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-		Mačeška, štěteč, lžiče	
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-		Švešky, šešity, měsíšek	

VSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 14: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 2

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělost- neznělost	N víc než 20	30	28	93,3 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	30	100 %
Nosovost- ne-	N víc než 26	30	27	90 %

nosovost				
Kompaktnost-difúznost	N víc než 24	30	29	96,7 %
Celkem	N víc než 98	120	114	95 %

Návrh oblastí, kterými se bude stimulační program zabývat:

1. Rozvoj motoriky mluvidel – přípravná cvičení na správnou realizaci hlásky L.
2. Rozvoj sluchového vnímání a diferenciací.
3. Vyvozování hlásky L.
4. Fixace hlásky L (používání ve slovech, slovních spojeních, větách).
5. Automatizace používání hlásky L v běžné řeči.
6. Rozvoj motoriky mluvidel – přípravná cvičení na správnou realizaci ostrých sykavek

Realizace stimulačního programu (září 2016 – únor 2017)

1. setkání

Cíl setkání: Rozvoj motoriky mluvidel – přípravná cvičení na správnou realizaci hlásky L.

Popis cvičení:

A) Cvičíme jazyček

Všeobecně zaměřené pohyby

- Pohyb jazyka odzadu dopředu a zpět- vyplazování opakovaně – „čertík“.
- Pohyb jazyka z jednoho koutku do druhého, ze strany na stranu. Čertík se rozhlíží, ještěrka švihá ocáskem.
- Pohyb jazyka nahoru a dolů – olíznout si horní ret, dolní ret, zkusit dosáhnout na špičku nosu, na bradu co nejdál.
- Kruhový pohyb jazyka – olíznout rty do kruhu, zkoušet obě strany.
- Špulení rtů – foukáme, dáváme pusinku.
- Roztažení rtů doširoka – úsměv, vycenit zoubky jako pejsek.
- Uvolnění rtů – prstem brknat o rty, vzniká zvuk podobný „brm“.

- Napětí rtů – mezi rty umístíme papírový proužek a mírně táhneme ven. Dítě se snaží udržet papírek pomocí rtů na místě.
- Udělat jazykem bouli na pravé, levé tváři, pod dolním rtem (opice), objet jazykem prostor před zuby- vše při sevřených rtech.
- Kloktání.

(Kutálková, 2011)

Zhodnocení cvičení: Tímto cvičením jsem si chtěla ověřit, jak je na tom chlapec s motorikou mluvidel. Tyto úkoly nedělaly chlapci potíže.

B) Pohyby mluvidel zaměřené na hlásku L

- Počítáme horní zoubky – „Kolik jich máš?“ Pohyb jazyka po horních alveolách. Snažíme se o co největší čelistní úhel.
- Výtah – pohyb jazyka shora dolů. Na špičku jazyka umístíme kousek sušenky, nebo piškotu. Vozíme náklad nahoru a dolů.
- Datel – ťukáme špičkou jazyka za těsně za horní řezáky.
- Zpívání – dítě se dotkne jazykem horních alveol a přidá hlas „zazpívá“, ozve se LLLL, dokončí pohyb shora dolů – LLLA.
- Při všech cvičeních dáváme pozor, aby se nepohybovala brada.

Zhodnocení cvičení: Při pokusu o přímou nápodobu před zrcadlem bylo zjištěno, že chlapec při artikulaci hlásky L nezvedá jazyk a pohyb vzhůru pouze naznačuje na spodině úst. Hlásky L pak zní jako Ú/V. Při tomto cvičení jsme se zaměřili na správný pohyb jazyka a správnou polohu mluvidel. Chlapec měl jazyk neobratný, umístění za horní řezáky mu dělalo problém. K nácvičku jsme použili i Nutellu, kterou jsem namazala chlapci za horní zuby (pro lepší zapamatování umístění špičky jazyka).

2. setkání

Cíl setkání: Rozvoj motoriky mluvidel – přípravná cvičení na správnou realizaci hlásky L, vyvozování hlásky L a zapojování do slabik.

Popis cvičení:

A) Zvedání jazýčku za horní zoubky

Vytvoříme velký čelistní úhel a zvedáme jazyk nahoru, špička jazyka směřuje za horní zoubky. Když je špička jazyka za horními zoubky, zkusíme vydržet (můžeme počítat třeba do deseti) a povolíme. Zkousíme nejdříve před zrcadlem, potom bez zrakové kontroly.

Zhodnocení cvičení: Chlapci stále dělá problém pohyb jazyka vzhůru a vydržet špičkou jazyka v poloze za horními řezáky. Má za úkol doma cvičit jazýček před spaním po čištění zoubků.

B) Zapomnětliví zpěváci.

Motivace – Zpěváci vyrazili na turné a zapomněli texty písniček. Museli si ale poradit, takže zpívali jenom na LA, LE, LI, LO, LU.

Ke hře si připravíme kartičky s písničkami (viz příloha F), otočíme je tak, aby na ně nebylo vidět, dítě si nějakou vylosuje a pak si ji společně zazpíváme.

Zhodnocení cvičení: Cvičení bylo znovu zaměřené na správnou polohu mluvidel a pohyb jazyka za horními řezáky. Chlapce tato aktivita bavila, hlavně ho bavilo poznávat písničky podle obrázků.

3. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchového vnímání a diferenciací, fixace hlásky L ve slovech.

Popis cvičení:

A) Zařazování obrázků do domečku podle prvního písmena ve slově (L, V).

Před dítě položíme dva domečky, označené písmeny L a V. Vybereme kartičky s obrázky, na nichž jsou nakreslená slova začínající písmeny L, V. Dospělý pojmenuje obrázek a dítě určuje podle prvního písmene správný domeček.

Zhodnocení cvičení: Chlapec zvládl správně přiřadit obrázky k domečkům. Správně poznal první písmeno ve slově.

B) Malý malíř maluje L slyšet potřebuje!

Motivace – Malíř chce namalovat obrázek a potřebuje získat všechny barvičky. Za každé slovo, ve kterém dítě uslyší L, dostane jednu pastelku.

Dítěti předřikáváme různá slova, která neobsahují hlásku L a prokládáme je slovy, kde se hláska L objevuje. Dítě určuje, zda ve slově je „naše hláska“. Nakonec může něco namalovat.

Zhodnocení cvičení: Cílem tohoto cvičení bylo zjistit, zda chlapec dokáže rozpoznat hlásku L ve slovech. Chlapci toto cvičení činilo značné problémy. Hlásku L na začátku slov rozlišil, ale když byla hláska uprostřed, nebo na konci slova, tak často chyboval a hlásku nepoznal. Hlásku L jsem teda vždy na druhý pokus více zvýraznila.

C) Zapojení hlásky L do jednoduchých slov (slova s otevřenými slabikami).

- Iniciální pozice: lak, lano, láme, láva, lampa, lavice, lanovka, les, léky, léto, lípa, lidi, lyže...
- Mediální pozice: volá, víla, škola, tele, koule, malý, bolí, solí, kolo, maliny, maluje...

Zhodnocení cvičení: Hlásku L byla zapojena zatím jen do slov s otevřenými slabikami. Chlapec měl při zapojování do slov tendenci vracet se ke špatné variantě a zaměňoval hlásku L za zvuk Ú/V, ale dokázal se opravit.

4. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchového vnímání a diferenciacie, fixace hlásky L ve slovech.

Popis cvičení:

A) Hra popletené zvířátko

Vezmeme maňáska a před dítě položíme dva smajlíky. Jeden z nich se směje (představuje správnou možnost) a druhý se mračí (představuje špatnou možnost). Maňásek ukazuje na obrázky a pojmenovává co je na nich. Někdy to řekne správně a dítě přiřadí korálek k usmívajícímu se smajlíkovi. Pokud maňásek udělá chybu, dítě přiřadí korálek k mračícímu se smajlíkovi a má popleteného maňáska opravit (říci to správně).

Zhodnocení cvičení: Chlapec správně rozeznal správnou výslovnost od chybné. Používala jsem slova s otevřenými slabikami, která už máme nacvičená, aby mohl chlapec slovo říci správně. Chlapec si při opravování nechával hodně záležet a soustředil se na správnou výslovnost L. Když výslovnosti věnoval pozornost, zvládl správně opravit všechna slova.

B) Kostky – určení polohy hlásky L ve slově.

Dítěti dáme do ruky malou a velkou kostku. Vybereme slovo, ve kterém je naše procvičovaná hláska (např. lano). Slovo rozdělíme na části. Na místo hlásky, nebo slabiky, kterou umíme, dáme malou kostku, na místo hlásky nebo slabiky, kterou procvičujeme (zde L) dáme kostku velkou. O slovo se s dítětem podělíme: „jednu kostku říkám já, druhou ty.“ Pak si kostky vyměníme. Dítě si zkusí obě části slova zvlášť a poté je zkusí samo najednou. Jde o to, aby pochopilo princip slova jako stavebnice a bylo schopné odlišit novou hlásku ve slově.

Zhodnocení cvičení: Chlapec rychle pochopil princip. Slabiku s danou hláskou dobře poznal. Dostali jsme od dvouslabičných slov s otevřenými slabikami až k tříslabičným slovům typu poleno, poledne, klubičko, sluníčko...

5. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchového vnímání a diferenciací, fixace hlásky L ve slovech.

Popis cvičení:

A) Lovec loví slova, slyší tam L hurá!

Vybereme obrázky, které obsahují hlásku L a přidáme k nim několik obrázků, které hlásku L neobsahují. Obrázky otočíme tak, abychom na ně neviděli, a zamícháme je. První hráč si vylosuje obrázek, pojmenuje ho, a pokud je na něm slovo, které obsahuje hlásku L, tak si ho vezme. Pokračuje, dokud nenarazí na obrázek, na kterém je slovo, které hlásku L neobsahuje. Poté hraje druhý hráč. Hra končí, když jsou všechny kartičky rozebrané. Spočítáme, kolik obrázků, které obsahují písmeno L máme a znovu je pojmenujeme. Vítězí ten, který má nejvíce obrázků, obsahujících písmeno L.

Zhodnocení cvičení: Chlapec byl z této hry nadšený. Pexeso jsem mu okopírovala, aby mohl tuto hru naučit doma rodiče. Pravidla jsem popsala do notýsku. Výslovnost hlásky L ve slovech s otevřenými slabikami je dobrá. Stále je potřeba chlapce kontrolovat a hláska není zautomatizovaná, takže se chlapec musí soustředit, aby hlásku vyslovil správně. Problém je ještě ve slovech se souhláskovými shluky, nebo ve slovech, kde se L vyskytuje vícekrát (klaun, klobouk, lilie, lilek)

6. setkání

Cíl setkání: Fixace hlásky L ve slovech, slovních spojeních a větách.

Popis cvičení:

A) Hra – Kdo bude dřív v cíli?

Aktivita s pracovním listem od Zelenkové (2011, viz příloha G), kde jsou různé obrázky, obsahující dané písmeno seřazeny za sebou ve tvaru písmene L. Tento list použijeme jako hrací plán. Hráči si zvolí figurku a stranu mince. Házíme mincí a podle toho, která strana padne, se daný hráč posouvá o jedno pole. Slovo, na kterém se dítě zastaví, musí správně vyslovit a říct jaký daný obrázek je (př. lano, dlouhé lano). Vyhrává ten, kdo se dostane dřív do cíle.

Tento pracovní list jsem dala chlapci k procvičování na doma, aby mohl hru naučit rodiče.

Zhodnocení cvičení:

Hra chlapce bavila, slova vyslovoval většinou bez chyb, ale při vymýšlení slovních spojení se často spletl. Když ve větě, nebo slovním spojení bylo víc hlásek L, většinou ohlídal jen tu v daném slově.

B) Řekni co nejvíce slov, které začínají na naše písmenko.

Dítěti se dá časový limit a musí vymyslet co nejvíce slov, které začínají písmeno L.

Zhodnocení cvičení: Chlapec vymyslel za dvě minuty slova lego, lavice, lano, Lukáš, Lenka, list.

7. setkání

Cíl setkání: Fixace hlásky L ve slovech, slovních spojeních a větách.

Popis cvičení:

A) Logopedické pexeso

Rozdáme pexeso, které se zaměřuje na hlásku L. Při otočení obrázku vždy obrázek nahlas pojmenujeme. Když najdeme dvojici, musíme vymyslet větu s daným slovem.

Zhodnocení cvičení: Chlapec zapojuje hlásku L do slov. I do slov se souhláskovými shluky. Ve větách je hláska ještě často vyslovována nepřesně. Chlapec vymyslí jednoduchou větu k obrázku.

B) Zařazování obrázků do domečku podle prvního písmena ve slově (V, L).

Před dítě položíme dva domečky, označené písmeny V a L. Vybereme kartičky s obrázky, na nichž nakreslená slova začínající na V nebo L. Dítě pojmenuje obrázek a určí správný domeček.

Zhodnocení cvičení: Tento typ cvičení jsem zvolila, protože chlapec ve spontánní řeči stále zaměňuje hlásku L za nesprávný zvuk Ú/V. Tentokrát už jsem mu ale obrázky nepojmenovávala já, ale pojmenoval si je on sám. Byl upozorněn, že se musí soustředit na správnou výslovnost L. Při cvičení se chlapec soustředil na správnou výslovnost a dokázal správně přiřazovat obrázky do daných domečků.

8. setkání

Cíl setkání: Automatizace hlásky L v běžné řeči.

Popis cvičení:

A) Získej poklad!

Motivace: Velký skřítek je bohatý a má truhlu plnou diamantů. Druhý skřítek je ještě malý a rád by získal nějaké diamanty do svojí truhličky. Velký skřítek mu je ale nedá jen tak zadarmo. Musí si je zasloužit.

Dítě dostává úkoly, na které musí správně odpovědět. Správně odpovědět ale neznamená jen vědět odpověď, ale dát si pozor na správnou výslovnost hlásky L. Pokud bude odpověď i výslovnost správná, malý skřítek (dítě) získá diamant do své truhličky. Pokud bude výslovnost špatná, dítě jeden diamant odevzdá velkému skřítkovi.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení bylo zvoleno, aby chlapec začal být sám schopen autokorekce. Musí přemýšlet nad odpovědí na otázku a zároveň si dát pozor na správnou artikulaci hlásky L. Zpočátku byl tento úkol pro chlapce těžký, při vymýšlení odpovědi se přestal soustředit na výslovnost a dělal chyby. Z počátku jsem byla tolerantní, a když se posléze opravil, diamant získal. Později už jsem mu bod přiřadila jen, když se opravil sám. Na konci cvičení už jsem za špatnou

výslovnost diamanty z truhličky i odebírala. Chlapce tato aktivita zaujala a vydržel se u ní dlouho soustředit.

B) Popis dějového obrázku

Dítě dostane dějový obrázek (můžeme využít knížky). Nejdříve má za úkol vyhledat slova, která obsahují „naši“ hlásku L. Za každé správně vyslovené slovo dostane bod. Poté přejdeme k popisu obrázku a dítě si hlídá správnou výslovnost dané hlásky.

Zhodnocení setkání: Chlapec vyhledal slova, která obsahují L. Výslovnost jednotlivých slov v pořádku, ale při popisu stále není hláska zautomatizovaná.

9. setkání

Cíl setkání: Automatizace hlásky L. Přípravná cvičení na CSZ.

Popis cvičení:

A) Vyprávění

Dítě vypráví na libovolné téma. Je upozorněno, že je to cvičení a že si teď musí dávat pozor na výslovnost. Za každou chybu mu sebereme bod, za správné opravení mu jeden bod dáme a za správnou výslovnost získá dva body.

Zhodnocení cvičení: Chlapec vyprávěl o hraní videoher a tátou. Při vyprávění často dělal chyby, ale dokázal se opravit. Jeho projev byl zbrklý. Po několika minutách jsem raději přešla k popisu obrázku a vedenému rozhovoru, kdy se při kratších odpovědích lépe soustředil na výslovnost, projev nebyl tolik emočně ovlivněn (jako při vyprávění o videohrách).

B) Správné postavení jazyka a mluvidel – příprava na CSZ

- Návčik polohy jazyka na dolní alveoly. Počítáme dolní zoubky (kolik jich máš?)

- Jazyk na dolní alveoly, zuby k sobě a nápodoba zvuku SSS. S dítětem sedíme naproti sobě a dáme pokyn: „Budeme se na sebe zubit do zrcadla. Usměj se se zoubky na sobě, co nejvíc to dovedeš. Jazyček nech přitom schovaný za zoubky a zasyč jako had.“

Zhodnocení cvičení: Chlapec dokáže správně umístit jazyk a správně nastavit mluvidla. Při přímé nápodobě u zrcadla se podařil téměř okamžitě zvuk SSS. Úkol na doma: procvičovat u čištění zubů toto postavení mluvidel, syčení.

C) Kdo to je? Had, cvrček, moucha, kočička, mašinka, nebo čmeláček?

Dítě postupně seznámíme se sadou obrázků, které zvuky ilustrují: had SSS, moucha ZZZ a cvrček C-C-C, kočička Č-Č-Č, mašinka Š-Š-Š a čmelák ŽŽŽ (obrázky ke sluchové diferenciaci sykavek viz příloha A). Opakovaně spojíme obrázek a zvuk, upozorníme na tvar rtů a doplníme vhodnou motivací (zaokrouhlení rtů jako komín u mašinky apod.). Vezmeme po jednom obrázku z každé sady (např. SŠ, ŽŽ) nebo dva z jedné sady (např. SZ, SC, ČŽ...).

Výrazně vyslovujeme hlásku (dítě se nám může dívat na rty) a úkolem dítěte je ukázat příslušný obrázek. Pokud ukazuje správně, postupně ubíráme pomocné zrakové informace, zůstává pouze informace akustická.

Postupně zvyšujeme počet hlásek nebo kombinujeme hlásky s vyšším počtem distinktivních rysů (např. S a Ž).

Zhodnocení cvičení:

Začali jsme obrázky had SSS, moucha ZZZ, cvrček C-C-C. Chlapec zvládl zvuky rozlišit bez problému. Poté jsem obrázky vyměnila skupinu (ČŠŽ) a opět nenastal žádný problém. Pokračovali jsme kombinací obou skupin (CSZ, ČŠŽ). Tady chlapec váhal, udělal několik chyb, které mohly být způsobeny únavou. Po upozornění se dovedl opravit.

10. setkání

Cíl setkání: Zhodnocení stavu artikulace hlásky L ve spontánní řeči a vyvozování ostrých sykavek.

Popis cvičení:

A) Spontánní projev- vyprávění o tom, co bude dělat o víkendu.

Zhodnocení cvičení: Hlásky L není v řeči plně zautomatizovaná. Ve slovech ji používá ve všech pozicích. Při soustředění dokáže L používat i ve větách, ale ve spontánním projevu je její používání minimální.

B) Had

Jazyk na dolní alveoly, zuby k sobě a nápodoba zvuku SSS. S dítětem sedíme vedle sebe, naproti zrcadlu, abychom se v něm dobře viděli. Dáme pokyn: „Budeme se na sebe zubit do zrcadla. Usměj se se zoubky na sobě, co nejvíc to doveď. Jazyček nech přitom schovaný za zoubky a zasyč jako had.“

Zhodnocení cvičení: Chlapec vyvozuje hlásku S bez problému. Zvládá i ostatní ostré sykavky, jen je zatím nemá zafixované ve slovech.

C) Zapojení hlásky S do slabik a do slov

Slabiky: SI, SE, SA, ISI, ASA, ES, AS...

Finální pozice: les, pes, dopis, klas, dnes, hlas, kus, vous, nos, kos...

Iniciální pozice: slimák, snídaně, sluch, smeták, světlo, syn, sen, sele...

Mediální pozice: miska, postel, kostel, postava, kosa, most...

Vícekrát ve slově: sasanka, systém, spousta, sysel...

Zhodnocení cvičení: Hlásky S do slabik zapojena bez problému, ve slovech je potřeba dávat si pozor, nejlépe se dařila ve finální pozici, kdy se zpočátku slovo rozdělilo (př. le-s, dopi-s).

Výstupní zhodnocení stavu řečových schopností, únor, 2017, 6 let, 8 měsíců

VÝSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ (únor, 2017)

Tabulka č. 15: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 2

Hláška	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	
T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, loď	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale neautomatizováno.
J	Jahoda, voják,	+	+	+	

	stroj				
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	
G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	+	+	+	
Š	Šaty, košík, myš	+	+	+	
Ž	Žába, růže	+	+	+	
C	Cibule, opice, klec	-	-	-	Vyvozeno, nezafixováno, ve slovech nahrazuje Č.
S	Saně, husa, pes	-	-	-	Vyvozeno, nezafixováno, ve slovech nahrazuje Š.
Z	Zuby, koza	-	-	-	Vyvozeno, nezafixováno ve slovech, nahrazuje Ž.
R	Rak, dárek, sýr	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje L, příp. U/V.
Ř	Řepa, kuře, talíř	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Ž/Š
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	-		Šlepiše, žajíc, zákušek	
ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	-		Ježešek, kožíšek, mašlička	
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-		Mačeška, štěteč, lžíce	

CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-	Švešky, šešity, měšišek
--------	--------------------------	---	-------------------------

VÝSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 16: Výstupní vyšetření fonemického sluchu

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělost- neznělost	N víc než 20	30	29	96,7 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	30	100 %
Nosovost- ne- nosovost	N víc než 26	30	30	100 %
Kompaktnost- difúznost	N víc než 24	30	27	90 %
Celkem	N víc než 98	120	116	96,7 %

Shrnutí

Stimulační program byl realizován od září 2016 do února 2017 a byl rozdělen na deset setkání. Zaměřoval se především na oblasti, které byly po vstupním zhodnocení řečových schopností považovány za nejvíce problematické. V případě L. P. byl stimulační program zaměřen na rozvoj motoriky mluvidel, rozvoj sluchového vnímání a sluchové diferenciaci a na vyvozování, fixaci a automatizaci hlásky L a příprava na správnou realizaci ostrých sykavek. V průběhu jednotlivých setkání byla rozvíjena i slovní zásoba a vyjadřovací schopnosti chlapce, které byly při vstupním vyšetření shledány podprůměrnými.

Při **vstupním zhodnocení artikulačních schopností** (září, 2016) chlapec nesprávně realizoval hlásku L. Hlásky L zněla jako U/V. Při podrobnějším vyšetření hlásky L bylo zjištěno, že jazyk je neobratný a největší problém nastává při zvedání jazyka vzhůru a při umístění za horní řezáky. Při artikulaci hlásky L ne-

zvedá jazyk vzhůru a pohyb pouze naznačuje na spodině úst. Chlapec neměl vyvozené ostré sykavky (C, S, Z), ani vibranty (R, Ř). Hláška C byla nahrazována hláskou Č. Hláška S byla nahrazována hláskou Š. Hláška Z byla nahrazována hláskou Ž. Hláška R byla nahrazována hláskou U/V a hláška Ř byla nahrazována hláskou Ž/Š. Diferenciace sykavek v projevu byla také nepřesná (viz ježešek, mašliška).

Stimulační program byl zaměřen nejdříve na rozvoj motoriky mluvidel a na podporu správné realizace hlásky L, která je nezbytná ke správnému vývoji dalších hlásek, například vibrant (R, Ř).

Při **vstupním vyšetření fonemického sluchu** dosáhl chlapec intaktního výkonu (114 bodů/ 120).

Při **výstupním zhodnocení artikulačních schopností** (únor, 2017) bylo možné pozorovat zlepšení v obratnosti jazyka a v jeho koordinaci. Hláška L byla vyvozena, zafixována ve slovech, užíval ji i ve větném projevu, ale nyní je hláška ve fázi automatizace – chlapec ji občas ve spontánní řeči (především je-li obsah sdělení emočně ovlivněn) zamění za U/V, ale když mluví v klidu a soustředí se, tak je hláška L v projevu intaktní. Ostré sykavky jsou vyvozené – chlapec je dokáže samostatně vyslovit, ale zatím se nedaří zapojení do slov. Stále jsou tedy nahrazovány sykavkami tupými. Hlášku R chlapec nahrazuje hláskou L, případně U/V. Hláška Ř je nahrazována hláskou Ž/Š.

Výstupní vyšetření fonemického sluchu (únor, 2017) bylo opět v rámci normy (116 bodů/120).

Kazuistika č. 3

Jméno: M. P.

Pohlaví: Chlapec

Věk: 6 let, 2 měsíce (září)

Péče klinického logopeda: Nedochozí na logopedii.

Rodinná anamnéza

Chlapec je jedináček. Žije ve společné domácnosti s matkou, otec zemřel při autonehodě. Matka, ukončené středoškolské vzdělání, zdráva, bez vady řeči.

Osobní anamnéza

Těhotenství a porod s rizikovými faktory. Vývoj řeči a motoriky v normě s logopedickou vadou. Sledován na alergologii. Má astma. MŠ navštěvoval od pěti let. Jednalo se o čtvrtý pokus o zařazení, poslední nástup bez adaptačních potíží.

Stručná charakteristika dítěte

Chlapec je podle matky šikovný, a to především v oblasti IT – výborně ovládá PC, mobilní telefon, tablet apod... Baví ho sledování filmů a hry na PC. Je velmi upovídaný a zvědavý. Trvá na každodenních rituálech (hygiena, cestování...). Pokud se nedodrží, reaguje pláčem, vzteká se. Je velmi soutěživý, snaží se překonávat sám sebe, chce dělat rekordy. Je hodně zaměřený na výkon, pracuje s nadšením v rychlém tempu. Činnosti neustále komentuje, stále vyžaduje nové úkoly. S dětmi vychází dobře, chce si s nimi hrát, ale má obtíže se jim přizpůsobit. Nerozumí vtipům nebo ironii. Je úzkostný, často pláče, malichernosti vnímá jako velký problém. V sebeobslužných činnostech je samostatný. Podle třídní učitelky chce být chlapec stále středem pozornosti, stále na sebe upozorňuje. Pokud se mu pozornosti nedostává, stává se, že brečí. Jeho pozornost je kolísavá, pracovní tempo rychlé. Vše se snaží mít co nejrychleji hotové, chce být ve všem první, ale výsledek práce je pak nepečlivý a nekvalitní.

Motorické schopnosti

Hrubá i jemná motorika v normě. Kreslí pravou rukou, úchop při nástupu do přípravného ročníku korektní, tlak na podložku přiměřený. Kresba postavy malá, primitivní. Tvary i body překreslí, písmo částečně.

Sluch a zrak

Sluch i zrak v normě, nepotřebuje žádnou korekci. Nadprůměrná zraková diference. Sluchová percepce průměrná, zvládá syntézu. Poznává první písmeno ve slově, trojslabičné slovo vytleská.

Řečové schopnosti

Vstupní zhodnocení stavu řečových schopností, září, 2016, 6 let, 2 měsíce

A. Lexikálně – sémantická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 17: Lexikálně-sémantická rovina 3

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Definuje význam pojmů	5			+
2) Chápe jednoduché vtipy a hádanky	5			+
3) Sestaví dějovou posloupnost a popíše ji	5			+
4) Pojmenuje, co dělá určitá profese	5			+
5) Přiřadí, co k sobě patří a vysvětlí to	5			+
6) Umí zpaměti kratší texty	5-6			+
7) Tvoří nadřazené pojmy	5-6			+
8) Tvoří protiklady (antonyma)	5-6			+
9) Tvoří slova podobného významu (synonyma)	5,5-6			+
10) Poznává a vymyslí slova stejného zvuku	5,5-6			+

ku, ale různého významu (homonyma)				
11) Poznává a pojmenuje nesmysl na obrázku	5,5-6			+
12) Správně posoudí pravdivost či nepravdivost tvrzení	5,5-6			+
13) Interpretuje pohádky, příběhy bez obrázkového doprovodu	5,5-6			+
14) Chápe a ve správném pořadí realizuje i poměrně dlouhé a komplikované pokyny	5,5-6			+

V této rovině zvládal chlapec všechny položky samostatně a bez problému. Jeho pasivní i aktivní slovní zásoba jsou na velmi dobré úrovni. Porozumění řeči a pokynům bez problému, bez nutnosti opakovat zadání. Vyjadřovací schopnosti na velmi dobré úrovni. Vyjadřuje se v rozvinutých větách, bez chyb v gramatizaci. Jeho dobré vyjadřovací schopnosti se projeví i při interpretaci pohádky O Červené Karkulce, u které byla správně vedená dějová linie.

B. Morfologicko – syntaktická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 18: Morfologicko-syntaktická rovina 3

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Užívá čas minulý, přítomný a budoucí.	4-5			+
2) Užívá všechny druhy slov.	4-5			+
3) Mluví gramaticky správně.	4-5			+

4) Poznává nesprávně utvořenou větu.	5-6			+
5) Do příběhu doplní slovo ve správném tvaru.	5-6			+

V této rovině dosáhl chlapec normy.

C. Pragmatická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 19: Pragmatická rovina 3

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Spontánně informuje o zážitcích, pocitech, přáních	4			+
2) Předá krátký vzkaz	4			+
3) Řeč. projev po obsahové i formální stránce odpovídá kritériím běžné konverzace	5-6			+
4) Aktivně a spontánně navazuje řečový kontakt s dětmi i dospělými	5-6			+
5) Dodržuje pravidla konverzace a společenského kontaktu	5-6			+
6) Dokáže zformulovat otázku, adekvátně odpovědět na otázku	5-6			+
7) Smysluplně vyjádřit myšlenku, nápad, mínění, popíše situaci, událost, vyjádří svoje pocity, prožitky	5-6			+
8) Řekne svoje jméno a příjmení, jména	5-6			+

rodičů, sourozenců, kamarádů, učitelek, svoji adresu				
---	--	--	--	--

Co se týče pragmatické roviny řeči, je u chlapce na velmi dobré úrovni. Chlapcův projev je dobře srozumitelný, chlapec mluví v přiměřeném tempu. Jeho vyjadřovací schopnosti jsou na velmi dobré úrovni. Spolupráce s chlapcem bezproblémová, bez problému navázal první kontakt, je zvědavý a upovídaný. Je hodně aktivní a snaživý, má rychlé pracovní tempo, z čehož občas vyplývají chyby z nepozornosti.

D. Foneticko – fonologická rovina

Hodnoceno vlastním orientačním vyšetřením artikulace a vyšetřením fonematického sluchu od Škodové.

VSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ

Tabulka č. 20: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 3

Hlásk	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	

T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, loď	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	
J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	
G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	+	+	+	
Š	Šaty, košík, myš	+	+	+	
Ž	Žába, růže	+	+	+	
C	Cibule, opice, klec	+	+	+	
S	Saně, husa, pes	+	+	+	
Z	Zuby, koza	+	+	+	
R	Rak, dárek, sýr	+	+	+	
Ř	Řepa, kuře, talíř	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje Z.
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	+			
ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	+			
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	+			
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	+			

VSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 21: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 3

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělos- neznělost	N víc než 20	30	28	93,3 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	29	96,7 %
Nosovost- ne- nosovost	N víc než 26	30	30	100 %
Kompaktnost- difúznost	N víc než 24	30	29	96,7 %
Celkem	N víc než 98	120	115	95,8 %

Návrh oblastí, kterými se bude stimulační program zabývat

1. Rozvoj motoriky mluvidel – přípravná cvičení na správnou realizaci hlásky Ř.
 2. Rozvoj sluchového vnímání.
 3. Rozvoj sluchové diferenciaci.
 4. Vyvozování hlásky Ř.
 5. Zapojení hlásky Ř do slov (výběr vhodných slov).
 6. Fixace hlásky Ř ve slovech.
 7. Fixace hlásky Ř ve slovních spojeních a větách.
- Automatizace hlásky Ř.

Realizace stimulačního programu (září 2016 – únor 2017)

1. setkání

Cíl setkání: Rozvoj motoriky mluvidel – přípravná cvičení na správnou realizaci hlásky Ř, rozvoj sluchového vnímání.

Popis cvičení:

A) Cvičíme jazýček

Chlapec se snaží všechno dělat rychle, proto jsem pro cvičení artikulace zvolila jako motivaci sběr artikulačních karet Housarová, Šulistová, (2011, viz příloha J), na kterých byl popsán úkon, který měl chlapec provést. Za každou kartu chlapec získal určitý počet bodů (kamínků). Na konci se body spočítaly a vyměnily se za obrázky obsahující písmeno Ř, které byly využity v druhém cvičení. Před každým provedením byl chlapci cvik vysvětlen a názorně ukázán před zrcadlem.

- Cestovatel. Pohyb jazyka po horních alveolách. Počítáme horní zoubky: „Kolik jich máš?“ Snažíme se o co největší čelistní úhel.
- Datel. Ťukáme špičkou jazyka a horní alveoly. Datel klope, někdo ťuká.
- Klaun. Střídavě plynule roztahujeme ústa (do úsměvu) a posléze špulíme. Cvik opakujeme 5x.
- Policejní siréna. Napodobujeme policejní sirénu: ú-í. Cvik opakujeme 5x.
- Zvědavá myška. Koordinace jemných pohybů jazyka. Pusa je otevřená. Špička jazyka směřuje za horní zoubky. Špičkou jazyka pohybujeme v malém rozsahu dopředu, dozadu. Cvik opakujeme 5x.
- Klus koně. Klapeme jazykem za horními zuby. Tempo lze měnit- koník jede pomalu, zrychluje, koník běží.
- Tygr. Zuby jsou pevně sevřené (tygr cení zuby). Můžeme zkusit i zavrčít. Cvik provádíme 5x.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení slouží k tomu, aby si dítě uvědomilo, kde bude hláska tvořena a k procvičení polohy jazyka a nastavení mluvidel. Vzhledem k tomu, že chlapec správně realizuje hlásku R, bude hláska Ř vyvozována

z hlásky R. Chlapec tyto úkony zvládal bez problému, díky motivaci u cvičení vydržel a bavila ho.

B) Popletené zvířátko. Sluchové rozlišování.

K realizaci této hry využijeme obrázky, které dítě získalo z předchozího cvičení. Vezmeme maňáška a před dítě položíme dva smajlíky. Jeden z nich se směje (představuje správnou možnost) a druhý se mračí (představuje špatnou možnost). Maňásek ukazuje na obrázky a pojmenovává co je na nich. Někdy to řekne správně a dítě přiřadí korálek k usmívajícímu se smajlíkovi. Pokud maňásek udělá chybu, dítě přiřadí korálek k mračícímu se smajlíkovi.

Zhodnocení cvičení: Chlapec dokázal správně rozlišit správnou a špatnou variantu slov.

2. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchového vnímání a sluchové diferenciaci.

Popis cvičení:

A) Rozpoznání Ř ve slovech

Dítěti předřikáváme různá slova, která neobsahují hlásku Ř a prokládáme je slovy, kde se hlásky Ř objevuje. Dítě určuje, zda ve slově je „naše hlásky“.

Zhodnocení cvičení: Cílem tohoto cvičení bylo zjistit, zda chlapec dokáže rozpoznat hlásku Ř ve slovech. Chlapci toto cvičení činilo značné problémy. Bylo vidět, že hlásku Ř ve slovech správně nerozliší. Nejlépe se mu dařila slova, kdy byla hlásky Ř na začátku slova. Větší problém byl se slovy, kdy se hlásky Ř vyskytovala v jiných pozicích. Často určoval slova, která obsahovala sykavky (převážně Z, ale občas i sykavky tupé), jako že obsahují hlásky Ř. Pletla se mu také slova, která obsahovala hlásky R, u těch také často chybně určil, že je to „naše hlásky“. Na základě těchto výsledků jsem se rozhodla věnovat více času sluchové diferenciaci.

B) Sluchová diferenciaci Ř x CSZ

Na základě toho, že nejvíce chlapec chyboval v rozlišení hlásky Ř a skupiny CSZ (převážně Z – touto hláskou chlapec hlásku Ř nahrazuje), jsem se zaměřila na sluchové rozlišování těchto skupin.

Před dítě položíme obrázky s nákresem artikulačního postavení mluvidel u hlásek CSZ, a u hlásky Ř (viz příloha K). Dítěti tyto zvuky předvedeme a vysvětlíme mu rozdíly. Vyzveme dítě, aby k daným zvukům přiřadilo správný obrázek (C-C-C – cvrček, SSS – had, ZZZ – moucha, Ř – řepa). Od zvuků přejdeme ke slabikám. Poté volíme slova, kde je vybraná hláska v iniciální pozici. Pokud se rozlišování daří, přejdeme ke slovům, kde je i v jiných pozicích než na začátku slova. Ptáme se: „Slyšíš v tomto slově hlásku Ř?“

Zhodnocení cvičení: Chlapci nedělaly problém zvuky ani slabiky. Bez chyb přiřadil všechny zvuky i slabiky k obrázkům. Problémy nastaly při rozlišování hlásek ve slovech. Hlásku Ř ve slovech poznal, ale často za hlásku Ř považoval i jiné hlásky, především hlásku Z. Zaměřila jsem se na diferenciaci Z x Ř.

3. setkání

Cíl setkání: Sluchová diferenciacie.

Popis cvičení:

A) Sluchová diferenciacie R x Ř

Před dítě položíme obrázky s nákresem artikulačního postavení mluvidel u hlásky R a u hlásky Ř (viz příloha K). Dítěti tyto zvuky předvedeme a vysvětlíme mu rozdíly. Vyzveme dítě, aby k daným zvukům přiřadilo správný obrázek (RRR – zvonek, traktor, Ř – řepa). Od zvuků přejdeme ke slabikám. Poté volíme slova, kde je vybraná hláska v iniciální pozici. Pokud se rozlišování daří, přejdeme ke slovům, kde je i v jiných pozicích než na začátku slova. Ptáme se: „Slyšíš v tomto slově hlásku Ř?“

Zhodnocení cvičení: Rozlišování mezi R a Ř se dařilo lépe než rozlišování mezi Ř a Z. Chlapec nedělal tolik chyb a dokázal tyto dvě hlásky rozlišit i ve slovech, kde hláska byla v jiné než iniciální pozici.

B) Kam patří daný obrázek? (rozlišení Ř x Z x R x Ž)

Vybereme obrázky, které obsahují buď hlásku R, Ř, Z, nebo Ž. Před dítě položíme domečky nadepsané danými písmeny. Dítě pojmenuje obrázek. My zopakujeme slovo se správnou výslovností a dítě určuje, do jakého domečku by slovo zařadilo podle počátečního písmena. Nejdříve můžeme začít jednodušší variantou a to zařazováním třeba jen do dvou domečků (př. Ř x R, nebo Ř x Z). Postupně můžeme domečky přidávat.

Příklady vhodných slov (nesmí obsahovat současně Ř a sykavku nebo Ř a R)

Ř: řeka, řepa, řada, řemen, ředkev, ředitel, dříví, dřep, modřina, hřiva, hříbě, hříbek, hřeben, hřebík, hřbitov, břicho, peří, moře, vaří, kuře, dveře, tváře, koření, pekař, kovář, houbař, kuchař, malíř, talíř, rybář, úhoř, mlynář.

Z: zlato, znak, známka, zvon, hnízdo, zima, zip, zeď, zelí, zelený, zelenina, země, zedník, záhon, zápalka, závoj, záplata, záda, zámek zobák, zoubek, zub, peníze, uzel, koza, váza, muzika, jazyk.

R: drápy, dráty, dráha, drak, modrá, vědro, trn, metr, Petr, vítr, triko, tráva, trubka, trenky, trumpeta, obr, bobr, brána, brada, brouk, kobra, prkno, kapr, pruhy, pramen, pravítko, mrkev, mrká, mraky, vrba, vrána, kufř, hra, hroch, hrách, hrad, krtek, krk, krabi, krájí, kráva, kruhy, krev, bagr, tygr, rýma, ryba, rudý, ruka, réva, rameno, raketa, ropucha, rodina, rukávy, rádio, rám, rak, roh, pere, bere, kůra, můra, jaro, koruna, kytara, kamarádi, bar, dar, výr, papír, komár, pohár, doktor, netopýr, párky, barva.

Ž: žloutek, žlutá, žolík, žába, žaludy, žampiony, žena, želva, žehlí, žíla, židle, žihadlo, lyže, nože, ježek.

Zhodnocení cvičení: U tohoto cvičení jsme začali hláskami Ř x Z. Chlapec celkem dobře zvládnul rozlišit danou hlásku ve slovech a správně je zařadit do do-

mečku. Poté jsem přidala hlásku R a nakonec i hlásku Ž. Chlapec z počátku nedělal moc chyb, se zvyšující se obtížností chybovost narůstala, ale částečně byla dle mého názoru zaviněna horší soustředěností a únavou.

4. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchové diference, sluchové rozlišování hlásek s distinktivní funkcí.

Popis cvičení:

A) Sluchové rozlišování dvojice slov: stejné x jiné.

Dítě vyzveme, aby poslouchalo a řeklo, zda jsou slova, která slyší stejná, nebo jiná. Postupně vyslovujeme dvojice slov, která se liší jen jedním distinktivním rysem, a mezi ně vkládáme shodné dvojice. Zde se zaměříme na rozlišení Ř a sy-kavek.

Slova vhodná k tomuto cvičení

Tabulka č. 22: Sluchové rozlišování dvojice slov

Z – znělé Ř	Ž – znělé Ř	S – neznělé Ř	Š – neznělé Ř
zve- řve	džez- džez	mis- miř!	myš- miř!
vězí- věří	boží- boří	kus- kuř!	obšít- opřít
zátky- řádky	ožeh- ořech	psát- přát	větší- větří
zvaní- řvaní	páže- páře	psi- při	nadšený- natřený
úhozy- úhoři	žihá- řihá	maska-Mařka	
hození- hoření	žádný- řádný	kapsy- kapři	
pozadí- pořadí	zboží- zboří	úhoz- úhoř	
vězení- věření	žvaní- řvaní		
vyhozený- vyho- řený	kožení- koření		
v zelí- vřelý	nakáže- na káře		
v noze- v noře	na kůže- na kůře		

	na věže- na Věře		
--	------------------	--	--

(Dvořák, 2000, s. 19)

Zhodnocení cvičení:

Chlapec ze 40 dvojic udělal pouze čtyři chyby. Domnívám se, že šlo především o chyby z nepozornosti.

5. setkání

Cíl setkání: Vyvozování hlásky Ř.

Popis cvičení:

A) Vyvozování hlásky Ř

Při vyvozování vycházíme z toho, že chlapec zvládá fyziologicky správně hlásku R. Začneme nejprve nácvikem znělé varianty hlásky Ř.

- Dej zoubky na sebe.
- Usměj se (ukaz mi zoubky).
- Opakuj po mně!

Vyslovujeme tak, že místo hlásky Ř předříkáváme dítěti slova s hláskou R. Dítě by mělo při skousnutých zubech artikulovat Ř.

Zhodnocení cvičení: Chlapci se daří vibrace jazyka při skousnutých zubech a úsměvu, ale akusticky chybí potřebný šum pro hlásku Ř a stále se ozývá R. Zkusíme proto přidat našpulení rtů.

B) Přidání našpulení rtů

Našpulit rty může dítě buď zkusit samo, nebo mu pomůžeme. Našpulení rtů dosáhneme tak, že dítěti zmáčkne palcem a ukazováčkem tváře, přičemž ohnutým prostředníkem můžeme vytlačovat spodinu ústní nahoru.

Zhodnocení cvičení: I přes toto nastavení mluvidel se stále neozývá požadovaný šum k hlásce Ř a výsledný zvuk je stále podobný hlásce R. K dosažení požadovaného zvuku zkusíme záměrné vytvoření předkusu.

C) Záměrné vytvoření předkusu

Tento způsob se používá v případech, kdy se ozývají při skousnutých zubech vibrace blízké hlásce R. V některých případech pomůže ke zlepšení akustického dojmu posunutí brady co nejvíce dopředu a vytvoření předkusu. Tím se zmenší prostor v dutině ústní a někdy se vytvoří potřebný šum pro hlásku Ř.

Zhodnocení cvičení:

Kombinace výše zmíněných postupů pomohla chlapci ke správnému vyvození hlásky Ř. Bylo potřeba předsunout dolní čelist, protože jinak byl zvuk stále podobný hlásce R.

6. setkání

Cíl setkání: Zapojení znělé hlásky Ř do slov (výběr vhodných slov).

Popis cvičení:

A) Zapojování hlásky Ř do slov.

Nejdříve si zopakujeme správné postavení mluvidel. Poté dítěti předřikáváme slova, která vyslovujeme tak, že místo hlásky Ř, předřikáváme dítěti slova s hláskou R. Dítě by mělo při správném postavení mluvidel artikulovat Ř. Jako motivaci můžeme sbírat poklad. Za každé správně vyslovené slovo dáme dva diamanty do truhličky. Za každý pokus (snahu) dáme jeden diamant do truhličky.

Slova vhodná k procvičení znělé varianty hlásky Ř:

Dříví, dřive, dřina, dřimá, dřevo, dřepy, dřep, dřeň, dřevník, dřevěný, vydří, Ondřej, Bedřich, hadřík, modřín, odřený, modřina, dřež. Hřiva, hřeje, hřichy, hřibě, hřibek, hřeben, hřebík, hřidel, hřib, hřát, vyhrátý, hřbet, hřebínek, hřiště, hřebec. Břicho, břehy, břidil, břitva, břímě, dobře, břemeno, kolibřík, žebřík, pobřeží, ná-

břeží. Mříže, mřížka. Vředy, vřava, vřelý, vřídlo, vře, vřeteno, vavřín, otevře, otevřený, vřesy, vřiská, zavřený, říká, řeka, řepa, říhá, ředí, řada, řemen, řádek, řekne, ředkev, řehtá, řev, řád, říkadlo, ředitel, řasa, říše, řeč, řidič, peří, hoří, vaří, kouří, moře, kuře, bouře, úřad, dveře, tváře, pekaři, kováři, komáři, houbaři, úhoři, pohoří, chataři, kuchaři, malíři, lékaři, doktoři, mlynáři, rybáři, náradí, peřina, netopýři.

Zhodnocení cvičení: Zapojení do některých slov se chlapci podařilo, některá slova se nedařila. Slova, která se dařila, jsem označila a příště jimi začneme a budeme je prokládat slovy novými.

7. setkání

Cíl setkání: Fixace znělé varianty hlásky Ř ve slovech.

Popis cvičení:

A) Logopedické pexeso

Vytvoříme pexeso ze slov se znělým Ř, která se dítěti dobře dařila, a doplníme ho o slova, která hlásku Ř neobsahují, ale obsahují nějakou sykavku. Při otočení obrázku vždy obrázek nahlas pojmenujeme. Když najdeme dvojici, musíme určit, zda slovo obsahuje „naši“ hlásku Ř, nebo ne. Za získanou dvojici, která má v názvu písmeno Ř dáváme dva body, za dvojici, která nemá písmeno Ř, dáváme jeden bod. Na konci se body sečtou a vyhodnotí se vítěz.

Zhodnocení cvičení: Chlapec správně rozpoznal slova, ve kterých se hlásky Ř vyskytuje a ve kterých ne. Většinu slov vyslovoval nejdříve nesprávně a po předvedení a důrazem na správnou polohu mluvidel ho zvládl vyslovit správně.

B) Vyber ze dvojice slov to, které začíná na písmeno Ř. Rozlišení Ř x R, Ř x Z, Ř x Ž.

Před dítě položíme vždy dva obrázky. Pojmenujeme obrázky a dítě určuje, zda některé z nich začíná na „naši“ hlásku Ř. Vybraný obrázek si položí k sobě na hromádku.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení jsem zvolila proto, že chlapec má stále nedostatky v uvědomění si nové hlásky ve slově. Chlapci jsem předkládala vždy dvojici slov, kterou jsem mu nahlas pojmenovala, a nechala ho určit, zda je v některém z nich na počátku hláska Ř. V tomto cvičení šlo především o sluchové rozlišování, protože chlapcova realizace slov s hláskou Ř na začátku slova ještě nebyla intaktní. Chlapec se občas nechal „zmást“ hlavně, když jsem před něj položila dvojici, kde ani jedno slovo na Ř nezačínalo, nebo naopak dvojici, kde obě slova začínala hláskou Ř. Chlapec sbíral kartičky, začínající hláskou Ř, které jsme poté využili v dalším cvičení.

C) Zbav se všech kartiček!

Hádanky: Dítěti popíšeme jednotlivé obrázky začínající na Ř a dítě hádá, který z obrázků popisujeme. Př. Řeka: Je to průhledné, teče to, žijí v tom ryby... Popsaný obrázek pojmenuje a kartičku hodí do pytlíku.

Zhodnocení cvičení: Tuto aktivitu jsem zvolila kvůli procvičení výslovnosti hlásky Ř na začátku slov. Aktivita chlapce bavila. Na začátku jsem ho upozornila, že se budeme snažit obrázek nejen uhodnout, ale také ho říci správně. Většinou zapomněl na správnou výslovnost, tak jsme si společně ukázali správnou výslovnost u zrcadla a procvičili tak znělou variantu hlásky Ř na začátcích slov.

8. setkání

Cíl setkání: Vyvozování neznělé varianty hlásky Ř.

Popis cvičení:

A) Zapojování neznělé varianty hlásky Ř do slov, s hláskou Ř na konci zavřené slabiky (slova), s následnou neznělou hláskou.

Slova si rozdělíme a část artikulujeme nahlas a část šeptem. Příklad: Kovář. Ková (nahlas) – ř (šeptem).

Slova vhodná pro toto cvičení

pekař, páteř, kovář, houbař, kuchař, puchýř, pilíř, malíř, talíř, lékař, chatař, rybář, úhoř, farmář, rychtář, brankář, truhlář, trakař, mlynář, popelář, chalupář, hodinář, kalendář, opravář, slabikář.

Zhodnocení cvičení: Neznělá verze hlásky se objevila u chlapce celkem bez problému. Z počátku vyrážel Ř na konci, ale po několika slovech pochopil systém šeptaného Ř na konci.

B) Zapojování hlásky Ř po neznělé souhlásce, resp. v okolí neznělých souhlásek

Motivace: Za každé správně vyslovené slovo dostane dítě kousek rozstříhaného obrázku (viz příloha L) Úkolem je získat všechny dílky a složit z nich obrázek. Obrázek bude využit v dalším cvičení.

Slova vhodná pro toto cvičení

třída, třídí, třetí, třepe, tři, tře, třídí, patří, bratři, kmotři, potřetí, potřeba, natřený, vytřený, otřepe, tříkolka, tetřev, Petřík, větrník, přímo, přidá, přede, přeje, přání, pře, před, přát, případ, příjem, příkop, příboj, příchod, přívod, přede, Přemek, přemet, převod, přejel, přítel, přílet, příběh, příklad, příbor, přímka, přijede, překope, příroda, příprava, příjmení, přehrada, dopředu, kopřiva, překvapení, křída, křoví, křivý, křídlo, křehký, křupky, křik, vykřikne, chřipka, kuřík.

Zhodnocení cvičení: Chlapec složil celý obrázek. Výslovnost neznělého Ř se daří dobře, opět označujeme slova, která se daří lépe od těch, která se daří méně.

C) Najdi na obrázku 5 slov, ve kterých je hláska Ř.

Obrázek, který si dítě samo poskládalo (viz příloha L), obsahuje slova s hláskou Ř. Úkolem je najít pět takových slov a vymyslet větu s daným slovem.

Zhodnocení cvičení: Chlapec dovedl na obrázku vyhledat slova, která obsahují hlásku Ř. O daném slovu vždy něco řekl. Ve větách zatím nedokázal sám správnou výslovnost Ř ohlídat.

9. setkání

Cíl setkání: Fixace hlásky Ř ve slovech.

Popis cvičení:

A) Hra – Kdo bude dřív v cíli?

Aktivita s pracovním listem od Zelenkové (viz příloha M), kde jsou různé obrázky, obsahující dané písmeno seřazeny za sebou ve tvaru písmene Ř. Tento list použijeme jako hrací plán. Hráči si zvolí figurku a stranu mince. Házíme mincí a podle toho, která strana padne, se daný hráč posouvá o jedno pole. Slovo, na kterém se dítě zastaví, musí správně vyslovit a říct jaký daný obrázek je (př. řeka – široká řeka). Kdo se dostane do cíle jako první, vyhrává.

Zhodnocení cvičení: Chlapce tato hra velmi bavila. Je soutěživý, udržel pozornost po celou dobu hry a soustředil se i a správnou výslovnost jednotlivých slov. Protože ho hra bavila, dala jsem mi tento pracovní list domů, aby mohl hru naučit i maminku.

B) Získej poklad!

Motivace: Velký skřítek (dospělý) je bohatý a má truhlu plnou diamantů. Druhý skřítek (dítě) je ještě malý a rád by získal nějaké diamanty do svojí truhličky. Velký skřítek mu je ale nedá jen tak zadarmo. Musí si je zasloužit.

Dítě dostává úkoly, na které musí správně odpovědět. Správně odpovědět ale znamená jen vědět odpověď, ale dát si pozor na správnou výslovnost hlásky Ř.

Pokud bude odpověď i výslovnost správná, malý skřítek (dítě) získá diamant do své truhličky. Pokud bude výslovnost špatná, dítě jeden diamant odevzdá velkému skřítkovi.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení bylo zvoleno, aby chlapec začal být sám schopen autokorekce. Musí přemýšlet nad odpovědí na otázku a zároveň si dát pozor na správnou artikulaci hlásky Ř. Zpočátku byl tento úkol pro chlapce těžký, při vymýšlení odpovědi se přestal soustředit na výslovnost a dělal chyby. Z počátku jsem byla tolerantní, a když se posléze opravil, diamant získal. Později už jsem mu bod přiřadila jen, když se opravil sám. Na konci cvičení už jsem za špatnou výslovnost diamanty z truhličky i odebírala.

10. setkání

Cíl setkání: Automatizace hlásky Ř ve větách a ve spontánní řeči.

Popis cvičení:

A) Logopedické pexeso

Rozdáme pexeso, které se zaměřuje na hlásku Ř. Při otočení obrázku vždy obrázek nahlas pojmenujeme. Když najdeme dvojici, musíme vymyslet větu s daným slovem.

Zhodnocení cvičení: Chlapec zapojuje hlásku Ř do slov. Ve větách je hláska ještě často zaměňována za Z. Chlapec Zvládne vymyslet jednoduchou větu k obrázku.

B) Popis dějového obrázku, bohatého na slova s hláskou Ř.

Nejprve si společně s dítětem prohlédneme obrázek bohatý na slova s hláskou Ř (viz příloha L) a vyhledáme slova, ve kterých se objevuje hlásku Ř. Dítě upozorníme, že si na tato slova má při vyprávění dát pozor a necháme ho, aby popsalo, co se na obrázku děje.

Zhodnocení cvičení: Hláska Ř není v řeči zautomatizovaná. Její používání dělá problém i ve větách a slovních spojeních. Nyní je hláska Ř na úrovni fixace ve slovech a slovních spojeních.

Výstupní zhodnocení stavu řečových schopností, únor, 2017, 6 let, 7 měsíců

VÝSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ (únor, 2017)

Tabulka č. 23: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 3

Hláska	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	
T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, lodě	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	
J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	

G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	+	+	+	
Š	Šaty, košík, myš	+	+	+	
Ž	Žába, růže	+	+	+	
C	Cibule, opice, klec	+	+	+	
S	Saně, husa, pes	+	+	+	
Z	Zuby, koza	+	+	+	
R	Rak, dárek, sýr	+	+	+	
Ř	Řepa, kuře, talíř	-	-	-	Vyvozeno, užívá ve slovech, větách, ale není ještě zautomati- zována, ve spon- tánním projevu nahrazováno Z.
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	+			
ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	+			
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžice	+			
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	+			

VÝSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 24: Výstupní vyšetření fonematického sluchu 3

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělos- neznělost	N víc než 20	30	29	96,7 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	29	96,7 %
Nosovost- ne- nosovost	N víc než 26	30	30	100 %
Kompaktnost- difúznost	N víc než 24	30	28	93,3 %
Celkem	N víc než 98	120	116	96,7 %

Shrnutí

Stimulační program byl realizován od září 2016 do února 2017 a byl rozdělen na deset setkání. Zaměřoval se především na oblasti, které byly po vstupním zhodnocení řečových schopností považovány za nejvíce problematické. V případě M. P. byl stimulační program zaměřen na rozvoj motoriky mluvidel, rozvoj sluchového vnímání a sluchové diferenciaci a na vyvozování, fixaci a automatizaci hlásky Ř.

Při **vstupním zhodnocení artikulačních schopností** (září, 2016) chlapec nahrazoval hlásku Ř, hláskou Z. Tato odchylka by se dala považovat za fyziologickou. Úkolem stimulačního programu bylo podpořit její správný vývoj.

Při **vstupním vyšetření fonematického sluchu** dosáhl chlapec intaktního výkonu (115 bodů/ 120).

Při **výstupním zhodnocení artikulačních schopností** (únor, 2017) byla hlásky Ř vyvozena, zafixována ve slovech, užíval ji i ve větném projevu, ale nyní je hlásky ve fázi automatizace – ve spontánním projevu přetrvává náhrada za Z.

Výstupní vyšetření fonemického sluchu (únor, 2017) bylo opět v rámci normy (116 bodů/120).

Kazuistika č. 4

Jméno: B. T.

Pohlaví: Chlapec

Věk: 6 let, 4 měsíce (září)

Péče klinického logopeda: Nedochozí na logopedii.

Rodinná anamnéza

Chlapec žije s oběma rodiči a sestrou (4 roky) ve společné domácnosti. Matka, absolventka středního odborného učiliště, nyní ne mateřské dovolené. Léčí se s epilepsií, sledována na neurologii, psychicky labilní. Otec, absolvent střední školy s maturitou, elektromechanik, zdrav. Aktuálně nezaměstnaný pro dlouhodobou nemoc. Sestra nar. 2013, atopický ekzém, alergie. Nyní je matka potřetí těhotná, čeká holčičku.

Osobní anamnéza

Těhotenství rizikové, vysoký krevní tlak matky. Porod vyvolávaný. Po porodu asfyxie, byl promodralý, komplikovaná poporodní adaptace – novorozenecká žloutenka, váhový úbytek 1 kg, sledován na JIP. Raný psychomotorický vývoj v normě, sedí v 5 měsících, stavěl se kolem 6 měsíců, samostatná chůze od 10 měsíců. Vývoj řeči mírně opožděný. První slůvka kolem 12 měsíce, spojování slov do vět kolem 18 měsíců. Od malička často nemocný, především infekty horních cest dýchacích. Sledován na alergologii (zjištěny alergie na jahody a tropické ovoce). Neurologem a psychologem diagnostikována hyperkinetická porucha chování a porucha pozornosti na bázi ADHD s výrazným sociálním podílem – nestrukturovaný výchovný systém u chlapce s podprůměrnou neverbální kognitivní kapacitou a dyslalií. Celkově nezralý pro vstup do školy, hereditární zátěž. Po nástupu do přípravného ročníku byl často nemocný, prodělal časté angíny, neštovice, v lednu 2017 mu musela být chirurgicky odstraněna nosní mandle.

Stručná charakteristika dítěte

Chlapec je podle matky kamarádský, neklidný a neposlušný, potřebuje neustálý dohled. Je nepoddajný a tvrdohlavý, často ji neposlechne, je lhostejný k jejím požadavkům, často odmlouvá, neslyší na zákaz. Objevuje se i agrese vůči matce, plácá ji, občas je agresivní i vůči mladší sestře. Matka si uvědomuje svou výchovnou nedůslednost i to, že dříve chlapci v hodně věcech ustupovala. Špatně se soustředí na zadané úkoly. Testuje hranice dospělého a vynucuje si pozornost. Na direktivní krokové vedení reaguje zklidněním. Slabá koncentrace pozornosti, ne-soustředěný, neklidný.

Mezi spolužáky je oblíbený, nestaví se ale do pozice vůdce ve skupině. Třídní učitelka popisuje chlapce jako klidné, bezproblémové dítě, ve škole poslouchá, vše udělá napoprvé, je pozorný, pracuje v přiměřeném tempu, pozornost dovede udržet. Spolupráce s rodiči dobrá. Kvůli častým nemocem a problémy, které má matka s chlapcem doma, jsou s paní učitelkou často v kontaktu.

Motorické schopnosti

Tužku drží v levé ruce, úchop korektní. Lateralita zkřížená (levá ruka, pravé oko). Kresba postavy má nedostatky, jak ve formální, tak v obsahové části. Tvary překreslí nepřesně, napodobit písmo zvládl jako čmárání a napodobit skupinu bodů nezvládl.

Sluch a zrak

Sluch i zrak v normě, nepotřebuje žádnou korekci. Zraková diferenciacie podprůměrná, problémy především se zrcadlovými tvary. Sluchová percepce průměrná, nevyskytují se deficity.

Řečové schopnosti

Vstupní zhodnocení stavu řečových schopností, září, 2016, 6 let, 4 měsíce

A. Lexikálně – sémantická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 25: Lexikálně-sémantická rovina 4

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Definuje význam pojmů	5			+
2) Chápe jednoduché vtipy a hádanky	5			+
3) Sestaví dějovou posloupnost a popíše ji	5			+
4) Pojmenuje, co dělá určitá profese	5			+
5) Přiřadí, co k sobě patří a vysvětlí to	5			+
6) Umí z paměti kratší texty	5-6			+
7) Tvoří nadřazené pojmy	5-6			+
8) Tvoří protiklady (antonyma)	5-6			+
9) Tvoří slova podobného významu (synonyma)	5,5-6			+
10) Poznává a vymyslí slova stejného zvuku, ale různého významu (homonyma)	5,5-6			+
11) Poznává a pojmenuje nesmysl na obrázku	5,5-6			+
12) Správně posoudí pravdivost či nepravdivost tvrzení	5,5-6			+
13) Interpretuje pohádky, příběhy bez obrázkového doprovodu	5,5-6			+
14) Chápe a ve správném pořadí realizuje i poměrně dlouhé a komplikované pokyny	5,5-6			+

V této rovině zvládal chlapec všechny položky samostatně a bez problému. Jeho pasivní i aktivní slovní zásoba jsou na dobré úrovni. Porozumění řeči a pokynům bez problému, bez nutnosti opakovat zadání. Vyjadřuje se spíše v kratších větách.

Při vyprávění pohádky O Veliké řepě udržel dějovou linii a dovyprávěl ji až do konce.

B. Morfologicko – syntaktická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 26: Morfologicko-syntaktická rovina 4

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Užívá čas minulý, přítomný a budoucí.	4-5			+
2) Užívá všechny druhy slov.	4-5			+
3) Mluví gramaticky správně.	4-5		+	
4) Poznává nesprávně utvořenou větu.	5-6			+
5) Do příběhu doplní slovo ve správném tvaru.	5-6		+	

V této rovině se objevily problémy v oblasti gramatizace. Chyby byly minimální, především ve spontánním projevu. Při rozhovoru například na doplňující otázku: „Koho zavolali?“ odpověděl: „Kočka, pejsek“ apod...

C. Pragmatická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 27: Pragmatická rovina 4

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez
--------	-----	-----------	--------------------	---------------

			ně	pro- blému
1) Spontánně informuje o zážitcích, pocitech, přáních	4			+
2) Předá krátký vzkaz	4			+
3) Řeč. projev po obsahové i formální stránce odpovídá kritériím běžné konverzace	5-6			+
4) Aktivně a spontánně navazuje řečový kontakt s dětmi i dospělými	5-6			+
5) Dodržuje pravidla konverzace a společenského kontaktu	5-6			+
6) Dokáže zformulovat otázku, adekvátně odpovědět na otázku	5-6			+
7) Smysluplně vyjádřit myšlenku, nápad, mínění, popíše situaci, událost, vyjádří svoje pocity, prožitky	5-6			+
8) Řekne svoje jméno a příjmení, jména rodičů, sourozenců, kamarádů, učitelek, svoji adresu	5-6			+

Co se týče pragmatické roviny, je u chlapce na dobré úrovni. Chlapcův projev je srozumitelný, ovlivněný špatnou výslovností. Chlapec mluví v přiměřeném tempu. Spolupráce s chlapcem bezproblémová, zadané úkoly plní ochotně.

D. Foneticko – fonologická rovina

Hodnoceno vlastním orientačním vyšetřením artikulace a vyšetřením fonematického sluchu od Škodové.

VSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ (září, 2016)

Tabulka č. 28: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 4

Hláška	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	
T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, loď	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	
J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	
G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje mezi-

					zubním C.
Š	Šaty, košík, myš	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje mezi-zubním S.
Ž	Žába, růže	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje mezi-zubním Z.
C	Cibule, opice, klec	-	-	-	Mezizubní sigmatismus
S	Saně, husa, pes	-	-	-	Mezizubní sigmatismus
Z	Zuby, koza	-	-	-	Mezizubní sigmatismus
R	Rak, dárek, sýr	+	+	+	
Ř	Řepa, kuře, talíř	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje mezi-zubním Z.
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	-		Slepise, zajís, zástěra	
ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	-		Jezesek, kozísek, masliska	
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-		Maseska, stětes, lzise	
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-		Svestky, sesity, měsísek	

VSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 29: Vstupní vyšetření fonemtického sluchu 4

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
--	-------	----------------------	---------------------	----------------

Znělos- neznělost	N víc než 20	30	23	76,7 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	29	96,7 %
Nosovost- ne- nosovost	N víc než 26	30	30	100 %
Kompaktnost- difúznost	N víc než 24	30	27	90 %
Celkem	N víc než 98	120	109	90,8 %

Návrh oblastí, kterými se bude stimulační program zabývat:

1. Zhodnocení stavu dýchání.
2. Zhodnocení stavu motoriky mluvidel.
3. Rozvoj správného dýchání.
4. Rozvoj motoriky mluvidel.
5. Rozvoj sluchové diferenciaci sykavek.
6. Rozvoj sluchového vnímání.
7. Vyvozování tupých sykavek.
8. Fixace tupých sykavek.
9. Automatizace tupých sykavek.
10. Vyvozování ostrých sykavek.
11. Fixace ostrých sykavek.
12. Automatizace sykavek.
13. Vyvozování hlásky Ř.

Realizace stimulačního programu (září 2016 – únor 2017)

1. setkání

Cíl setkání: Zhodnocení stavu dýchání, zhodnocení stavu motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Zhodnocení stavu dýchání

Chlapec má při dýchání otevřená ústa, nadechuje se ústy. Když byl požádán o dýchání nosem, tak byl schopný i hlubokého dýchání nosem, ale při oslabeném soustředění a v běžné komunikaci se nadechuje ústy.

B) Zhodnocení stavu motoriky mluvidel

- Rty jsou v klidové poloze lehce oddáleny. Svalové napětí rtů se zdá vyrovnané. Rty jsou hladké, chlapec má zanícené ústní koutky. Při polykání má chlapec rty volně sevřené.
- Jazyk v klidové poloze leží na spodině ústní a přední část je opřena o dolní zuby. Svalové napětí je vyrovnané. Jazyk není zvětšený. Jazyková uzdička není zkrácená ani přirostlá, ani nikdy neproběhl žádný zákrok.
- Zuby: Nyní probíhá výměna chrupu, nahoře chybí horní řezáky.
- Dolní čelist: bez zvláštností.

C) Cvičíme jazyček (zhodnocení motoriky mluvidel)

Všeobecně zaměřené pohyby

- Pohyb jazyka odzadu dopředu a zpět- vyplazování opakovaně – „čertík“.
- Pohyb jazyka z jednoho koutku do druhého, ze strany na stranu. Čertík se rozhlíží, ještěrka švihá ocáskem.
- Pohyb jazyka nahoru a dolů – olíznout si horní ret, dolní ret, zkusit dosáhnout na špičku nosu, na bradu co nejdál.
- Kruhový pohyb jazyka – olíznout rty do kruhu, zkoušet obě strany.
- Špulení rtů – foukáme, dáváme pusinku.
- Roztažení rtů doširoka – úsměv, vycenit zoubky jako pejsek.
- Uvolnění rtů – prstem brknat o rty, vzniká zvuk podobný „brm“.
- Napětí rtů – mezi rty umístíme papírový proužek a mírně táhneme ven. Dítě se snaží udržet papírek pomocí rtů na místě.

- Udělat jazykem bouli na pravé, levé tváři, pod dolním rtem (opice), objet jazykem prostor před zuby- vše při sevřených rtech.
- Kloktání.

(Kutálková, 2011)

Zhodnocení cvičení: Tímto cvičením jsem si chtěla ověřit, jak je na tom chlapec s motorikou mluvidel. Problémy dělaly chlapci pohyby jazyka vzhůru směrem k nosu a k bradě.

2. setkání

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání, rozvoj motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Co to voní?

Připravíme si pytlíčky s různým kořením. Můžeme použít i ovoce, nebo různé druhy aromatických potravin. Vyzveme dítě, aby nosem rozeznalo, co cítí. Pokud dítě bude mít tendenci nadechovat se ústy, tak ho upozorníme, že pusou to neucítí, ať to zkusí raději nosem.

Zhodnocení cvičení:

K tomuto cvičení jsem využila tyto ingredience: kávu, hřebíček, sušený kopr, zelený čaj, ovocný čaj, černý čaj, skořici. Chlapce tato aktivita bavila, snažil se pozorně rozpoznat čichem dané ingredience. Na první pokus se mu to příliš nedařilo, ale na druhý už některé poznal. Během cvičení měl tendence nadechovat se pusou. Zpočátku jsem ho upozorňovala, později už si chybu uvědomil sám.

B) Rozvoj motoriky mluvidel, cvičení pro správnou výslovnost sykavek.

- Přitisknout špičku jazyka na střed za dolní řezáky (je možné držet jazykem lentilku, kousek žvýkačky) a trochu otvírat a zavírat pusou. Totéž nahoře.
- Roztáhnout jazyk do placičky a okrajem ho přitisknout ke všem dolním zubům (je možné rozplácnout nudličku žvýkačky na placičku), totéž nahoře.

- Zvednout okraje jazyka nahoru. Lze pomoci tak, že položíme na střed jazyka špátli a dítě se jí snaží jazykem „obalit“.
- Špičkou jazyka jet po horním patře zezadu dopředu a zastavit se na ploše zubů – nevypláznout.
- Vložit do úst ukazováček a špičkou jazyka se pokoušet vytlačit ho ven (jazyk se ohne do oblouku a přimáčkne se na patro). Motivace: zápas mezi jazykem a ukazováčkem. Kdo vyhraje?

Zhodnocení cvičení: Všechna cvičení probíhala formou hry. Chlapec má jazyk mírně neobratný. Některá cvičení mu dělají problém. Největší problém dělá zdvihnout jazyk nahoru a vydržet nevystřkovat jazyk mezi zuby.

3. setkání

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání, rozvoj motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Stimulační cvičení pro jazyk

- Počítání dolních a horních zoubků. Kolik jich máš? Špička jazyka se lehce dotkne každého zubu zvlášť.
- Opička. Rty u sebe a špička jazyka tlačí zevnitř dutiny ústní přes horní zuby pod horní ret a pak přes dolní zuby pod dolní ret.
- Bonbón. Rty u sebe a špička jazyka tlačí zevnitř střídavě na pravou a levou tvář.
- Vláček jede pomalu po kolejkách. Pozor ať nevykolejí! Otevřená ústa. Kroužení jazyka po vnější straně zubů. Jazyk se pohybuje směrem do kruhu v jednom směru a po několika obkrouženích změním směr. Jazyk se pohybuje pomalu.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení jsem do programu zařadila pro zlepšení pohyblivosti jazyka, pro lepší koordinaci pohybů. Při počítání zoubku dělal chlapec problém pohyb jazyka po dolních zubech. Jazyk neukazoval na zuby špičkou, ale

převracel se na stranu. Ten samý problém byl při posledním cvičení, kdy chlapec v dolní poloze také převracel jazyk na stranu.

B) Žvýkačkové hry

K tomuto cvičení potřebujeme obyčejnou žvýkačku. Úkolem dítěte je udělat ze žvýkačky v puse za zavřenými zuby kuličku, tu pak rozplácnout na placičku, udělat váleček, zkusit bublinu apod...

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení bylo zvoleno pro posílení obličejového svalstva, žvýkacích svalů a posílení a koordinaci jazyka. Chlapci se úkoly moc nedařily, bylo to pro něj těžké. Domluvili jsme se, že se to do příště zkusí naučit. Jako motivaci dostává chlapec domů jednu žvýkačku a má poprosit maminku o další.

C) Kouzelné fixy

K této aktivitě potřebujeme papír, foukací fixy, případně předlohy. Nejdříve dítě seznámíme s foukacími fixy. Prvním úkolem je napodobit foukáním jednoduché obrázky (kruh, čtverec, domeček, sluníčko, trojúhelník...). Poté si může dítě nakreslit libovolný obrázek. Nakonec položíme před dítě šablonu a dítě se ji pokusí fixou vyfoukat. Zvládne to na jeden nádech?

Zhodnocení cvičení: Aktivita byla vybrána pro zlepšení ovládnutí výdechového proudu středem úst. Chlapce tato aktivita velmi bavila. Upozorňovala jsem ho, aby se nenadechoval ústy, ale nosem. Vytvořené obrázky si mohl vzít domů.

4. setkání:

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání, rozvoj motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Zvědavý jazýček se rozhlíží.

Vysouvání jazyka směrem k nosu, k bradě a k uším. Ústa musí být hodně otevřená. Při pohybu nahoru si dítě nesmí vypomáhat pohybem dolní čelisti. V každé

poloze zkusíme vydržet. Všechny pohyby provádíme pomalu s důrazem na přesnost pohybů.

B) Jazyček v posilovně.

- Souboj. Tlačíme špičkou jazyka proti dřevěné špátli. Špátli držíme ve vertikální poloze a jazykem tlačíme v pravém úhlu proti ní.
- Jazyk odpočívá. Po náročném souboji si jazyček musí lehnout. Otevřeme ústa a špátli umístíme vodorovně na dolní přední zuby. Jazyk položíme na špátli a necháme ho v klidu ležet. Potom tlačí jazyk a špátle proti sobě.
- Zvedání činek. Jazyk leží v klidu na spodině dutiny ústní za dolními řezáky. Špátli položíme asi 2 cm přes přední část jazyka a tlačíme směrem dolů proti jazyku, kterým vyvíjíme protitlak. Pohyb musí být svisle nahoru (ne dopředu!).

Zhodnocení cvičení: První a druhé cvičení se chlapci dařilo dobře a nedělalo mu větší problém. Třetí cvičení bylo náročnější. Jazyk se měl zvedat proti špátli svisle nahoru a místo toho se často vysouval vpřed.

C) Nácvik správného břišního dýchání. Unavené koťátko.

Dítě si lehne na záda na podložku a mírně pokrčí nohy. Na břicho mu položíme plyšovou hračku (koťátko). Dítě se nadechuje nosem a klidně dýchá. Můžeme ještě přidat zvuk k utěšení koťátka při výdechu pššššššš. Kolébá koťátko, které mu leží na břiše, aby se mu lépe usínalo.

Zhodnocení cvičení: Tato aktivita nebyla pro chlapce moc zábavná a brzy se začal nudit. Při cvičení se ale správně soustředil na nádech nosem a na houpání hračky na břiše.

5. setkání

Cíl setkání: Rozvoj motoriky mluvidel a sluchové diferenciacce.

Popis cvičení:

A) Hra na schovávanou

Otevřít ústa a vysunout jazyk v pravém úhlu z dutiny ústní daleko dopředu a stejným způsobem ho vtáhnout zpět.

B) Kdo to je? Had, cvrček, moucha, kočička, mašinka, nebo čmeláček?

Dítě postupně seznámíme se sadou obrázků, které zvuky ilustrují: had SSS, moucha ZZZ a cvrček C-C-C, kočička Č-Č-Č, mašinka Š-Š-Š a čmelák ŽŽŽ (obrázky ke sluchové diferenciaci sykavek viz příloha A). Opakovaně spojíme obrázek a zvuk, upozorníme na tvar rtů a doplníme vhodnou motivací (zaokrouhlení rtů jako komín u mašinky apod.). Vezmeme po jednom obrázku z každé sady (např. SŠ, ŽŽ) nebo dva z jedné sady (např. SZ, SC, ČŽ...).

Výrazně vyslovujeme hlásku (dítě se nám může dívat na rty) a úkolem dítěte je ukázat příslušný obrázek. Pokud ukazuje správně, postupně ubíráme pomocné zrakové informace, zůstává pouze informace akustická.

Postupně zvyšujeme počet hlásek nebo kombinujeme hlásky s vyšším počtem distinktivních rysů (např. S a Ž).

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení zvládl chlapec dobře. Začala jsem obrázky had SSS, moucha ZZZ, cvrček C-C-C. S rozlišením zvuků nebyl vůbec problém, zvládl bez chyb. Vyměnila jsem za skupinu (ČŠŽ) a opět zvládl přiřadit zvuky k obrázkům bez chyb. Pokračovala jsem kombinací obou skupin (CSZ, ČŠŽ). Tady chlapec chvíli váhal, odpovědi mu trvaly delší dobu, ale po několika pokusech na to přišel a později se mu dařilo zvuky rozeznávat bez chyb.

C) Jazýček překonává rekordy.

K tomuto úkolu potřebujeme slané tyčinky. Úkolem je, aby dítě udrželo jazykem tyčinku:

- pod dolním rtem (na bradě)
- nad horním rtem (pod nosem)

Dítě se snaží udržet tyčinku co nejdéle. Dospělý dítěti počítá, jak dlouho vydrží. Můžeme vytvořit i tabulku, kam se zaznamenávají rekordy. Dítě trénuje doma a pak se porovnají výsledky z prvních a posledních pokusů.

Zhodnocení cvičení: Chlapec byl dobře motivován, zdvih a výdrž v jedné pozici byl pro něj v obou případech velmi namáhavý. Domů jsem mu dala dřevěnou špátli, se kterou může doma trénovat, nebo mu může maminka koupit slané tyčinky. Dostal tabulku, do které si bude zapisovat rekordy a příště porovnáme, jak se zlepšil.

6. setkání

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání a rozvoj motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Balonky s překvapením.

Do nafukovacích balonků vložíme různé malé předměty (díl puzzle, hrací kostka, figurka, prstýnek, řetízek, gumička...). Dítě má za úkol nafouknout balonky a zjistit, co v nich je za překvapení.

Zhodnocení cvičení: Chlapec zvládl nafouknout balonky i poznat ukrytý předmět. Dával si pozor, aby se nadechoval nosem.

B) Pan malíř

Motivace: Do pusy se nám nastěhoval malíř.

- Pan malíř nejdřív vybilí strop. Přejíždíme jazykem oběma směry po horním patře.
- Pan malíř na stropě maluje kola, čtverce, trojúhelníky, domeček, mrak...
- Malíř namaluje zuby zepředu na modro, zezadu na zeleno, horní strana zubů je červená. Cvik lze provádět při otevřených i zavřených ústech. Nejprve volíme ústa otevřená z důvodu kontroly.

- Za přední dva zuby nakreslil nahoru i dolu osm teček. Osmkrát ťukneme za horní a za dolní zuby.
- Malíř vymaloval i boční stranu tváří, i z venku je vidět jak pracuje se štětcem.

7. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchové diferenciacce, rozvoj správného dýchání.

Popis cvičení:

A) Kam patří daný obrázek? (rozlišení CSZ, ČŠŽ)

Vybereme obrázky, které obsahují buď hlásku CSZ, nebo ČŠŽ. Vybraná slova musí obsahovat pouze jednu sykavku! Před dítě položíme domečky nadepsané danými písmeny. Dítě pojmenuje obrázek. My zopakujeme slovo se správnou výslovností a dítě určuje, do jakého domečku by slovo zařadilo podle počátečního písmena. Nejdříve můžeme začít jednodušší variantou a to zařazováním třeba jen do dvou domečků, a rozlišením jen ostrých a tupých sykavek. (př. S x Š, nebo Z x Ž). Postupně můžeme domečky přidávat a rozeznávat sykavky i v rámci jedné skupiny (C x S x Z).

Příklady vhodných slov (musí obsahovat pouze jednu sykavku)

C: pec, klec, letec, palec, lovec, límec, otec, chlapec, věnec, pulec, tanec, tác, noc, Micka, pecka, necky, packa, cihla, citron, cibule, cedník, cop, opice, udice, ovoce, hadice, police.

S: dopis, les, vlas, kompas, kos, nos, kokos, vous, autobus, sklo, skála, slimák, sníh, snídaně, sponka, stín, stůl, světlo, schody, kostky, miska, veslo, vesta, pasta, kostel, housle, postel, most, syn, sýr, seno, salám, salát, sova, socha, sopka, sud, sukně.

Z: zlato, zloděj, znak, známka, zvon, jizva, zima, zeď, zelí, země, zelený, záhon, zahrada, zápalka, závoj, záplata, zobák, zub, peníze, uzel, koza, kozel.

Č: kolotoč, koláč, meč, klíč, míč, tyč, bič, člun, kočka, vajíčko, mlíčko, lavička, babička, kulička, kolečko, ječmen, čuně, čokoláda, čaj, čelo, opičák, domeček, chlapeček, oči, obočí, učitel, pečivo.

Š: koš, myš, puška, pošta, koště, kašna, kaštan, mašle, višně, liška, pampeliška, škola, šnek, stěně, švihadlo, šupina, šála, šaty, šachy, šálek, šampon, šije, šipka, kaše, košík.

Ž: žloutek, žlutý, žhavý, dlažba, župan, žába, žák, žaludy, žampiony, žena, želva, žehlí, ženich, žito, žíla, židle, žihadlo, užovka, nože, lyže, ježek, kožich.

Zhodnocení cvičení: U tohoto cvičení jsme začali hláskami C x Č. Chlapec celkem dobře zvládnul rozlišit danou hlásku ve slovech a správně je zařadil do domečku. Poté jsme zkusili hlásky S x Š a nakonec i hlásky Z x Ž. Později jsme se zaměřili především na diferenciaci tupých sykavek (Č x Š x Ž). Chlapec z počátku nedělal moc chyb, se zvyšující se obtížností chybovost narůstala. Především u tupých sykavek. Zřejmě zde hrála roli i únava.

B) Kouzelníci

- **Bublifuk:** Kouzelník vytváří barevné- malé a velké bublinky. Kontrolujeme, zda se nadechuje nosem. Při vytváření malých bublinek dítě fouká rychle a silným výdechovým proudem. Pokud chce vytvořit velkou bublinu, musí výdechový proud ztlumit a zpomalit.
- **Magic ball:** Hračka, kde výdechový proud udržuje ve vzduchu polystyrenovou kuličku. Jak dlouho udržíš kuličku ve vzduchu? Opět se soustředíme na sílu výdechového proudu a správný nádech nosem.
- **Peříčko-** zvládneš donutit peříčko létat? Dítě fouká do peříčka a snaží se udržet ho foukáním co nejdéle ve vzduchu.

Zhodnocení cvičení: Zaměřili jsme se na správné dýchání a sílu výdechového proudu. Cvičení chlapce bavila, vydržel u aktivit dlouho a nadechoval se převážně nosem.

8. setkání

Cíl setkání: Zhodnocení aktuálního stavu artikulace, vyvozování hlásky Č.

Popis cvičení:

V dalším postupu jsme vzali v potaz tyto skutečnosti:

- Motorika jazyka se zlepšila
- Dýchání stále často realizuje ústy (má časté rýmy).
- Chlapec má ostré sykavky vyvozené, ale ve větném a spontánním projevu se u něj objevuje špatná interdentalní výslovnost. Po cvičení motoriky mluvidel se situace částečně zlepšila, ale pouze když se vědomě snaží.
- Tupé sykavky zatím vyvozené nejsou a jsou nahrazovány mezizubními ostrými sykavkami.
- Hlásky Ř také není vyvozená.

Rozhodla jsem se začít vyvozováním tupých sykavek, jejich fixací a automatizací v běžné řeči. Mezitím by vývojově mohla naskočit hlásky Č a na mezizubním tvoření ostrých sykavek budeme zatím pracovat pomocí artikulačních cvičení, která posilují jazyk a podporují jeho správnou pozici.

A) Přípravná cvičení na správnou realizaci tupých sykavek

Motivace: sběr karet, (viz příloha L) na kterých je popsán úkon, který má dítě provést. Za každou kartu chlapec získal určitý počet bodů (kamínků).

- Mašina: Cvičení uvědomění si napětí rtů. Rty našpulíme do velmi pevného sevření (do kroužku). Cvik můžeme provádět se slovním doprovodem „úúúúúúúú“.
- Pusinka: stimulace horního a dolního rtu. Rty našpulíme do velmi silného sevření. S mlasknutím rychle otevřeme. Cvik opakujeme 3x.
- Hra na zrcadlo: Střídavé zaostřování a našpulení rtů. Při našpulení zapojíme i svalstvo obličeje. Zamračíme se. Při úsměvu ústa široce roztáhneme, uvolníme čelo a oči (mimiku). Cvik opakujeme 5x. Voláme sluníčko

- Sanitka: Střídavé zaostřování a špulení rtů doprovázené zvukem. Střídavě špulíme a zaostřujeme rty se zvukovým doprovodem. Střídavě opakujeme „ú-í“. Cvik opakujeme 5x.

Zhodnocení cvičení: Chlapec provedl všechna cvičení, nedělaly mu problémy.

B) Vyvozování hlásky Č

Přímá nápodoba: před zrcadlem dítěti ukážeme správné postavení mluvidel a zvuk hlásky Č.

Substituční metoda:

- Dítě vyslovuje šeptem tititi (tikání hodinek)
- Totéž, ale zuby přitom dá na sebe
- Totéž, ale přidá zaokrouhlení rtů (ozve se čičiči)

Zhodnocení cvičení: Hlásku se podařilo pomocí substituční metody správně vyvodit.

B) Hra – Kdo bude dřív v cíli?

Aktivita s pracovním listem od Zelenkové (viz příloha M), kde jsou různé obrázky, obsahující dané písmeno seřazeny za sebou ve tvaru písmene Č. Tento list použijeme jako hrací plán. Házíme kostkou a posouváme se figurkou po daném písmenu. Slovo, na kterém se dítě zastaví, musí správně vyslovit a říct jaký daný obrázek je (př. koláč – jablkový koláč). Podle času určíme, kolikrát hráč musí projít cílem (například třikrát), kdo to splní jako první, vyhrává.

Tento pracovní list k procvičování na doma.

Zhodnocení cvičení: Zapojování do slabik se dařilo okamžitě, takže jsme přešli k zapojení do slov. Chlapec zvládl hlásku Č zapojit do slov, kde byla hláska na konci slova, na začátku slova. Menší problémy dělala slova se souhláskovými shluky.

9. setkání

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání, fixace hlásky Č ve slovech a větách.

Popis cvičení:

A) Dechové cvičení – Závodníci.

K této hře potřebujeme dva kelímky, fixy a dlouhý provázek. Nejdříve podáme dítěti jeden kelímeček a jeden si necháme. Vysvětlíme dítěti, že si může kelímeček pokreslit a vyrobit si z něj formuli, se kterou si potom spolu zazávodíme. Mezitím připravíme dva provázky, které napneme na vzdálenost alespoň 5 metrů. Do dna kelímků uděláme díрку a provázky dírkou provlečeme a napneme. Dítě má za úkol foukáním dopravit svoji formuli do cíle dřív než jeho soupeř. Dítě upozorníme, že formule jede jen, když se bude nadechovat nosem a foukat pusou. Za každé nadechnutí pusou jsou trestné vteřiny.

Zhodnocení cvičení: Při tomto cvičení jsme posilovali pozici úst na tupé sykavky (našpulené rty při foukání), chlapec se nadechoval nosem a kontroloval sílu výdechového proudu.

B) Logopedické pexeso

Rozdáme pexeso, které se zaměřuje na hlásku Č. Při otočení obrázku vždy obrázek nahlas pojmenujeme. Když najdeme dvojici, musíme vymyslet větu s daným slovem.

Zhodnocení cvičení: Chlapec se snaží si Č pohlídat i ve větném projevu. Ve spontánní řeči ale stále přetrvává záměna za mezizubní C.

C) Získej poklad!

Motivace: Velký skřítek je bohatý a má truhlu plnou diamantů. Druhý skřítek je ještě malý a rád by získal nějaké diamanty do svojí truhličky. Velký skřítek mu je ale nedá jen tak zadarmo. Musí si je zasloužit.

Dítě dostává úkoly, na které musí správně odpovědět. Správně odpovědět ale ne-
 znamená jen vědět odpověď, ale dát si pozor na správnou výslovnost hlásky Č.
 Pokud bude odpověď i výslovnost správná, malý skřítek (dítě) získá diamant do
 své truhličky. Pokud bude výslovnost špatná, dítě jeden diamant odevzdá velkému
 skřítkovi.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení bylo zvoleno, aby chlapec začal být sám scho-
 pen autokorekce. Musí přemýšlet nad odpovědí na otázku a zároveň si dát pozor
 na správnou výslovnost hlásky Č. Chlapec dělal chyby, ale postupně si začal na
 výslovnost dávat pozor a hlásku Č zapojoval do slov správně. Nejdříve jsem byla
 tolerantní, a když se posléze opravil, diamant získal. Později už jsem mu bod při-
 řadila jen, když se opravil sám. Na konci cvičení už jsem za špatnou výslovnost
 diamanty z truhličky i odebírala.

10. setkání

Poslední setkání neproběhlo, protože chlapci bylo doporučeno chirurgické odstra-
 nění nosní mandle. Chlapec měsíc chyběl ve škole. Stimulační program byl proto
 v jeho závěru přerušeno. Po návratu chlapce do školy proběhlo výstupní zhodnoce-
 ní řečových schopností.

Výstupní zhodnocení stavu řečových schopností, únor, 2017, 6 let, 8 měsíců

VÝSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOP- NOSTÍ (únor, 2017)

Tabulka č. 30: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 4

Hlásky	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	

I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	
T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, loď	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	
J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	
G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	-	-	-	Vyvozeno, používá v některých slovech, ve spontánním projevu nahrazuje mezi-zubním C.
Š	Šaty, košík, myš	-	-	-	Vyvozeno, používá v některých slovech, ve spon-

					tánním projevu nahrazuje mezi-zubním S.
Ž	Žába, růže	-	-	-	Vyvozeno, používá v některých slovech, ve spontánním projevu nahrazuje mezi-zubním Z.
C	Cibule, opice, klec	-	-	-	Mezizubní sigmatismus
S	Saně, husa, pes	-	-	-	Mezizubní sigmatismus
Z	Zuby, koza	-	-	-	Mezizubní sigmatismus
R	Rak, dárek, sýr	+	+	+	
Ř	Řepa, kuře, talíř	-	-	-	Nevyvozeno, nahrazuje mezi-zubním Z.
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	-		Slepise, zajís, zástěra	
ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	-		Ježešek, kozíšek, mašliska	
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-		Maseska, stětes, lzíse	
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-		Svestky, sesity, měsísek	

VÝSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 31: Výstupní vyšetření fonemického sluchu 4

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělos- neznělost	N víc než 20	30	28	93,3 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	29	96,7 %
Nosovost- ne- nosovost	N víc než 26	30	29	96,7 %
Kompaktnost- difúznost	N víc než 24	30	28	93,3 %
Celkem	N víc než 98	120	115	95,8 %

Shrnutí

Stimulační program byl realizován od září 2016 do února 2017 a byl rozdělen na deset setkání. Zaměřoval se především na oblasti, které byly po vstupním zhodnocení řečových schopností považovány za nejvíce problematické. V případě B. T. byl nejvýraznějším problémem mezizubní sigmatismus. Stimulační program byl zaměřen na rozvoj správného dýchání, rozvoj motoriky mluvidel, rozvoj sluchového vnímání a sluchové diferenciaci a na vyvozování, fixaci a automatizaci tupých a ostrých sykavek.

Při **vstupním zhodnocení artikulačních schopností** (září, 2016) byl u chlapce zjištěn mezizubní sigmatismus, který se projevoval u hlásek C, S, Z. Chlapec neměl vyvozené tupé sykavky. Tupé sykavky byly nahrazovány nesprávně tvořenými sykavkami ostrými. Hláška Č byla nahrazována mezizubně tvořenou hláskou C. Hláška Š byla nahrazována mezizubně tvořenou hláskou S. Hláška Ž byla nahrazována mezizubně tvořenou hláskou Z. Hláška Ř byla nahrazována mezizubně tvořenou hláskou Z. Dýchání chlapce bylo převážně ústní. Jazyk byl povolený, v klidové poloze ležel na spodině ústní. Při cvičeních byl neobratný.

Při **vstupním vyšetření fonemického sluchu** dosáhl chlapec intaktního výkonu (109 bodů/ 120). Nejvíce chyboval v oblasti znělost/neznělost (23 bodů/ 30).

Výstupní zhodnocení artikulačních schopností (únor, 2017). Pokroky byly v tomto případě velmi pozvolné. Chlapec byl často nemocný, rodiče s ním doma většinou cviky neprováděli, pokud on sám nechtěl. Chlapec ve škole pracuje bez problému, ale rodiče u něj nemají autoritu, a když nechce, tak nepracuje. Dalším důvodem pro menší posun byla pravděpodobně také zvětšená nosní mandle, která komplikovala správné dýchání. Ústní dýchání zase způsobovalo ochablost obličejových svalů. Informace o zvětšené nosní mandli však přišla až v lednu (2017), tudíž toto zjištění neovlivnilo přístupy využití ve stimulačním programu. Přesto lze při výstupním vyšetření pozorovat zlepšení. Jako přínos hodnotím, že chlapec má naučené správné dýchání – dobře ví, že má dýchat nosem a ne pusou, což může po odstranění nosní mandle výrazně urychlit další terapii. Rodiče jsou seznámeni s riziky a možnými následky nesprávného dýchání, což by pro ně mohla být motivace k direktivnějšímu vedení a k navázání spolupráce s klinickým logopedem. Výrazné zlepšení nastalo v oblasti motoriky mluvidel, především jazyka. Pohyby jsou lépe koordinované a celkově je jazyk obratnější. Zároveň se v důsledku cvičení oromotoriky posílilo obličejové svalstvo, což sice není vidět, ale lze to předpokládat na základě zlepšení celkové motoriky mluvidel. Tupé sykavky byly vyvozeny, chlapec je dokáže zapojit do některých slov, ale v běžné řeči jsou stále nahrazovány mezizubně tvořenými ostrými sykavkami. Ostré sykavky jsou stále tvořeny mezizubně. Hláška Ř je stále nahrazována mezizubně tvořenou hláskou Z.

Výstupní vyšetření fonemického sluchu (únor, 2017) bylo opět v rámci normy (115 bodů/ 120).

Kazuistika č. 5

Jméno: K. N.

Pohlaví: Dívka

Věk: 6 let, 2 měsíce (září)

Péče klinického logopeda: Nedochází na logopedii. Dříve v rámci dětského domova navštěvovala logopedii.

Rodinná anamnéza

Dívka vyrůstá v pěstounské rodině (od roku 2016) se svou mladší sestrou (3 roky). Údaje o biologických rodičích nejsou dostupné.

Osobní anamnéza

Údaje o těhotenství a porodu nejsou dostupné. Fyziologický psychomotorický vývoj. MŠ navštěvovala v rámci dětského domova.

Stručná charakteristika dítěte

Dívka je klidná a vstřícná. Je hodně komunikativní a to jak mezi svými vrstevníky, tak mezi dospělými. Je přátelská, ve skupině oblíbená, ale není to vůdčí typ. Ve škole je pracovitá a poctivě plní zadané úkoly, snaží se. Pracuje v přiměřeném pracovním tempu. Pozornost zvládá udržet dobře. Baví ji pomáhat tetě v domácnosti- péct, vařit a baví ji kreslení. Má ráda zvířata, nejvíce koně. V sebeobslužných činnostech je samostatná.

Motorické schopnosti

Hrubá i jemná motorika v normě. Kreslí pravou rukou, úchop nekorektní čtyřmi prsty. Nápodobu písma zvládá, tvary i body překreslí, písmo částečně.

Sluch a zrak

Sluch i zrak v normě, nepotřebuje žádnou korekci. Ve zrakové diferenciaci ještě neupevněné zrcadlové tvary. Sluchová percepce přiměřená věku. Zvládá syntézu. Poznává první písmeno ve slově, trojslabičné slovo vytleská.

Řečové schopnosti

Vstupní zhodnocení stavu řečových schopností, září, 2016, 6 let, 2 měsíce

A. Lexikálně – sémantická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhla dívka těchto výsledků:

Tabulka č. 32: Lexikálně-sémantická rovina 5

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problému
1) Definuje význam pojmů	5			+
2) Chápe jednoduché vtipy a hádanky	5			+
3) Sestaví dějovou posloupnost a popíše ji	5			+
4) Pojmenuje, co dělá určitá profese	5			+
5) Přiřadí, co k sobě patří a vysvětlí to	5			+
6) Umí z paměti kratší texty	5-6			+
7) Tvoří nadřazené pojmy	5-6			+
8) Tvoří protiklady (antonyma)	5-6			+
9) Tvoří slova podobného významu (synonyma)	5,5-6			+
10) Poznává a vymyslí slova stejného zvuku, ale různého významu (homonyma)	5,5-6			+
11) Poznává a pojmenuje nesmysl na obrázku	5,5-6			+
12) Správně posoudí pravdivost či nepravdivost tvrzení	5,5-6			+
13) Interpretuje pohádky, příběhy bez obrázkového doprovodu	5,5-6			+
14) Chápe a ve správném pořadí realizuje i poměrně dlouhé a komplikované poky-	5,5-6			+

ny				
----	--	--	--	--

V této rovině dívka splnila všechny položky samostatně a bez problému. Její aktivní i pasivní slovní zásoba je na velmi dobré úrovni. Nevyskytují se žádné deficity v porozumění, pokynům rozumí na poprvé, není třeba instrukce opakovat. Vyjadřovací schopnosti na velmi dobré úrovni, mluva je plynulá, vyjadřuje se v rozvinutých větách, mluví gramaticky správně. Při vyprávění udrží dějovou linii.

B. Morfologicko – syntaktická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhla dívka těchto výsledků:

Tabulka č. 33: Morfologicko-syntaktická rovina 5

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá samostatně
1) Užívá čas minulý, přítomný a budoucí.	4-5			+
2) Užívá všechny druhy slov.	4-5			+
3) Mluví gramaticky správně.	4-5			+
4) Poznává nesprávně utvořenou větu.	5-6			+
5) Do příběhu doplní slovo ve správném tvaru.	5-6			+

V této rovině dosáhla dívka normy. Nevyskytují se deficity v gramatizaci.

C. Pragmatická rovina

Hodnoceno podle Bednářové, Šmardové (2007). V této rovině dosáhl chlapec těchto výsledků:

Tabulka č. 34: Pragmatická rovina 5

Zadání	Věk	Ne-zvládá	Zvládá částečně	Zvládá bez problémů
1) Spontánně informuje o zážitcích, pocitech, přáních	4			+
2) Předá krátký vzkaz	4			+
3) Řeč. projev po obsahové i formální stránce odpovídá kritériím běžné konverzace	5-6			+
4) Aktivně a spontánně navazuje řečový kontakt s dětmi i dospělými	5-6			+
5) Dodržuje pravidla konverzace a společenského kontaktu	5-6			+
6) Dokáže zformulovat otázku, adekvátně odpovědět na otázku	5-6			+
7) Smysluplně vyjádřit myšlenku, nápad, mínění, popíše situaci, událost, vyjádří svoje pocity, prožitky	5-6			+
8) Řekne svoje jméno a příjmení, jména rodičů, sourozenců, kamarádů, učitele, svoji adresu	5-6			+

Pragmatická rovina řeči je u dívky na velmi dobré úrovni. Projev je dobře srozumitelný, plynulý, dívka mluví v přiměřeném tempu. Velmi dobré vyjadřovací schopnosti a široká aktivní slovní zásoba. Spolupráce s dívkou byla bezproblémová, bez problému navázala první kontakt. Dívka je společenská snaživá a hodně komunikativní. Pracovní tempo přiměřené.

D. Foneticko – fonologická rovina

Hodnoceno vlastním orientačním vyšetřením artikulace a vyšetřením fonematického sluchu od Škodové.

VSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ (září, 2016)

Tabulka č. 35: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 5

Hláska	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	
T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, lodě	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	
J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	
K	Kolo, oko, mák	+	+	+	

G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	+	+	+	
Š	Šaty, košík, myš	+	+	+	
Ž	Žába, růže	+	+	+	
C	Cibule, opice, klec	-	-	-	mezizubní sig- matismus
S	Saně, husa, pes	-	-	-	mezizubní sig- matismus
Z	Zuby, koza	-	-	-	mezizubní sig- matismus
R	Rak, dárek, sýr	+	+	+	
Ř	Řepa, kuře, talíř	+	+	+	
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	+			
ČŠŽ	Jezeček, kožíšek, mašlička	+			
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	+			
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	+			

VSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 36: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 5

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělos- neznělost	N víc než 20	30	30	100 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	30	100 %
Nosovost- ne- nosovost	N víc než 26	30	30	100 %
Kompaktnost- difúznost	N víc než 24	30	30	100 %
Celkem	N víc než 98	120	120	100 %

Návrh oblastí, kterými se bude stimulační program zabývat

1. Zhodnocení stavu dýchání.
2. Zhodnocení stavu motoriky mluvidel.
3. Rozvoj správného dýchání.
4. Rozvoj motoriky mluvidel.
5. Rozvoj sluchové diferenciacie sykavek.
6. Rozvoj sluchového vnímání.
7. Vyvozování ostrých sykavek.
8. Fixace ostrých sykavek.
9. Automatizace ostrých sykavek.

Realizace stimulačního programu (září 2016 – únor 2017)

1. setkání

Cíl setkání: Zhodnocení stavu dýchání, zhodnocení stavu motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Zhodnocení stavu dýchání

Dýchání dívky jsem pozorovala při běžných činnostech. Dala jsem jí úkol, aby v časovém limitu poskládala stavebnici, a u toho jsem pozorovala její dýchání. Poté jsem ho pozorovala ve spontánní řeči a při čekání na otázku při dávání hádank. U dívky jsem zaznamenala časté dýchání ústy. Někdy se nadechuje nosem, ale dýchání ústy je častější než je běžné. Například při stavění stavebnice měla celou dobu pootevřená ústa.

B) Zhodnocení stavu motoriky mluvidel

- Rty jsou v klidové poloze lehce oddáleny. Svalové napětí rtů se zdá vyrovnané. Rty jsou hladké, ústní koutky nejsou zanícené. Při polykání jsou rty volně sevřené.
- Jazyk v klidové poloze leží na spodině ústní a přední část je opřena o dolní zuby. Svalové napětí je vyrovnané. Jazyk není zvětšený. Jazyková uzdička není zkrácená ani přirostlá, ani nikdy neproběhl žádný zákrok.
- Zuby: Dívka má mléčný chrup.
- Dolní čelist: při výslovnosti ostrých sykavek uhýbá do strany.

C) Cvičíme jazýček (zhodnocení motoriky mluvidel)

Všeobecně zaměřené pohyby

- Pohyb jazyka odzadu dopředu a zpět- vyplazování opakovaně – „čertík“.
- Pohyb jazyka z jednoho koutku do druhého, ze strany na stranu. Čertík se rozhlíží, ještěrka švihá ocáskem.
- Pohyb jazyka nahoru a dolů – olíznout si horní ret, dolní ret, zkusit dosáhnout na špičku nosu, na bradu co nejdál.
- Kruhový pohyb jazyka – olíznout rty do kruhu, zkoušet obě strany.
- Špulení rtů – foukáme, dáváme pusinku.
- Roztažení rtů do široka – úsměv, vycenit zoubky jako pejsek.
- Uvolnění rtů – prstem brnkat o rty, vzniká zvuk podobný „brm“.

- Napětí rtů – mezi rty umístíme papírový proužek a mírně táhneme ven. Dítě se snaží udržet papírek pomocí rtů na místě.
- Udělat jazykem bouli na pravé, levé tváři, pod dolním rtem (opice), objet jazykem prostor před zuby – vše při sevřených rtech.
- Kloktání.

(Kutálková, 2011)

Zhodnocení cvičení: Tímto cvičením jsem si chtěla ověřit, jak je na tom dívka s motorikou mluvidel. V těchto cvičeních se nevyskytly žádné výrazné potíže.

2. setkání

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání, rozvoj motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Co to voní?

Připravíme si pytlíčky s různým kořením. Můžeme použít i ovoce, nebo různé druhy aromatických potravin. Vyzveme dítě, aby nosem rozeznalo, co cítí. Pokud dítě bude mít tendenci nadechovat se ústy, tak ho upozorníme, že pusou to neucítí, ať to zkusí raději nosem.

Zhodnocení cvičení:

K tomuto cvičení jsem využila tyto ingredience: kávu, hřebíček, sušený kopr, zelený čaj, ovocný čaj, černý čaj, skořici. Dívka se správně nadechovala nosem a poznávala dané ingredience.

B) Rozvoj motoriky mluvidel, cvičení pro správnou výslovnost sykavek.

- Přitisknout špičku jazyka na střed za dolní řezáky (je možné držet jazykem lentilku, kousek žvýkačky) a trochu otvírat a zavírat pusou. Totéž nahoře.
- Roztáhnout jazyk do placičky a okrajem ho přitisknout ke všem dolním zubům (je možné rozplácnout nudličku žvýkačky na placičku), totéž nahoře.

- Zvednout okraje jazyka nahoru. Lze pomoci tak, že položíme na střed jazyka špátli a dítě se jí snaží jazykem „obalit“.
- Špičkou jazyka jet po horním patře zezadu dopředu a zastavit se na ploše zubů – nevypláznout.
- Vložit do úst ukazováček a špičkou jazyka se pokoušet vytlačit ho ven (jazyk se ohne do oblouku a přimáčkne se na patro). Motivace: zápas mezi jazykem a ukazováčkem. Kdo vyhraje?

Zhodnocení cvičení: Všechna cvičení probíhala formou hry. Dívce se cvičení dařila. Při některých činnostech byl jazyk mírně neobratný. Byla to především cvičení zaměřená na špičku jazyka a umístění špičky jazyka na konkrétní pozice.

3. setkání

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání, rozvoj motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Stimulační cvičení pro jazyk

- Počítání dolních a horních zoubků. Kolik jich máš? Špička jazyka se lehce dotkne každého zubu zvlášť.
- Opička. Rty u sebe a špička jazyka tlačí zevnitř dutiny ústní přes horní zuby pod horní ret a pak přes dolní zuby pod dolní ret.
- Bonbón. Rty u sebe a špička jazyka tlačí zevnitř střídavě na pravou a levou tvář.
- Vláček jede pomalu po kolejkách. Pozor ať nevykolejí! Otevřená ústa. Kroužení jazyka po vnější straně zubů. Jazyk se pohybuje směrem do kruhu v jednom směru a po několika obkrouženích změním směr. Jazyk se pohybuje pomalu.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení jsem do programu zařadila pro zlepšení pohyblivosti jazyka, pro lepší koordinaci pohybů. Jsou zaměřená především na špičku jazyka, ale posilují se i jeho další části. Dívka cvičení vcelku zvládala, občas mís-

to špičky jazyka používala jeho střední část (část za špičkou jazyka). Při zrakové kontrole v zrcadle se jí to dařilo lépe.

B) Žvýkačkové hry

K tomuto cvičení potřebujeme obyčejnou žvýkačku. Úkolem dítěte je udělat ze žvýkačky v puse za zavřenými zuby kuličku, tu pak rozplácnout na placičku, udělat váleček, zkusit bublinu apod...

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení bylo zvoleno pro posílení obličejového svalstva, žvýkacích svalů a posílení a koordinaci jazyka. Pro dívku byly úkoly těžké, domluvily jsme se, že to do příště zkusí nacvičit. Jako motivaci dostává dívka domů jednu žvýkačku a má poprosit tetu o další.

B) Kouzelné fixy

K této aktivitě potřebujeme papír, foukací fixy, případně předlohy. Nejdříve dítě seznámíme s foukacími fixy. Prvním úkolem je napodobit foukáním jednoduché obrázky (kruh, čtverec, domeček, sluníčko, trojúhelník...). Poté si může dítě nakreslit libovolný obrázek. Nakonec položíme před dítě šablonu a dítě se ji pokusí fixou vyfoukat. Zvládne to na jeden nádech?

Zhodnocení cvičení: Aktivita byla vybrána pro zlepšení ovládnutí výdechového proudu středem úst. Posiluje retní uzávěr. Dívku tato aktivita zaujala. Měla tendence nadechovat se pusou. Vysvětlila jsem jí, že tohle cvičení děláme proto, aby se naučila dýchat nosem místo pusou, tak ať si na to dá pozor. Poté se snažila nadechovala se správně nosem. Také jsem zaznamenala tendenci fixu držet tím, že ji skousávala zuby. Vysvětlila jsem jí, že fixu nesmí kousat, ale svírat ji jen rty. Vytvořené obrázky si mohla vzít domů.

4. setkání

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání, rozvoj motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Zvědavý jazýček se rozhlíží.

Vysouvání jazyka směrem k nosu, k bradě a k uším. Ústa musí být hodně otevřená. Při pohybu nahoru si dítě nesmí vypomáhat pohybem dolní čelisti. V každé poloze zkusíme vydržet. Všechny pohyby provádíme pomalu s důrazem na přesnost pohybů.

B) Jazýček v posilovně.

- Souboj. Tlačíme špičkou jazyka proti dřevěné špátli. Špátli držíme ve vertikální poloze a jazykem tlačíme v pravém úhlu proti ní.
- Jazyk odpočívá. Po náročném souboji si jazýček musí lehnout. Otevřeme ústa a špátli umístíme vodorovně na dolní přední zuby. Jazyk položíme na špátli a necháme ho v klidu ležet. Potom tlačí jazyk a špátle proti sobě.
- Zvedání činek. Jazyk leží v klidu na spodině dutiny ústní za dolními řezáky. Špátli položíme asi 2 cm přes přední část jazyka a tlačíme směrem dolů proti jazyku, kterým vyvíjíme protitlak. Pohyb musí být svisle nahoru (ne dopředu!).

Zhodnocení cvičení: První a druhé cvičení se dívce dařilo dobře. Třetí cvičení bylo náročnější. Jazyk se měl zvedat proti špátli svisle nahoru a místo toho se často vysouval vpřed.

C) Nácvik správného břišního dýchání. Unavené koťátko.

Dítě si lehne na záda na podložku a mírně pokrčí nohy. Na břicho mu položíme plyšovou hračku (koťátko). Dítě se nadechuje nosem a klidně dýchá. Můžeme ještě přidat zvuk k utěšení koťátka při výdechu pššššššš. Kolébá koťátko, které mu leží na břiše, aby se mu lépe usínalo.

Zhodnocení cvičení: Tuto aktivitu jsem prováděla společně s dívkou. Dívka se soustředila na správné dýchání (nádech nosem) a mohla pozorovat houpání hračky na břiše.

5. setkání

Cíl setkání: Rozvoj motoriky mluvidel a sluchové diferenciaci.

Popis cvičení:

A) Hra na schovávanou

Otevřít ústa a vysunout jazyk v pravém úhlu z dutiny ústní daleko dopředu a stejným způsobem ho vtáhnout zpět a umístit ho za spodní řezáky.

B) Kdo to je? Had, cvrček, moucha, kočička, mašinka, nebo čmeláček?

Dítě postupně seznámíme se sadou obrázků, které zvuky ilustrují: had SSS, moucha ZZZ a cvrček C-C-C, kočička Č-Č-Č, mašinka Š-Š-Š a čmelák ŽŽŽ (obrázky ke sluchové diferenciaci sykavek viz příloha A). Opakovaně spojíme obrázek a zvuk, upozorníme na tvar rtů a doplníme vhodnou motivací (zaokrouhlení rtů jako komín u mašinky apod.). Vezmeme po jednom obrázku z každé sady (např. SŠ, ŽŽ) nebo dva z jedné sady (např. SZ, SC, ČŽ...).

Výrazně vyslovujeme hlásku (dítě se nám může dívat na rty) a úkolem dítěte je ukázat příslušný obrázek. Pokud ukazuje správně, postupně ubíráme pomocné zrakové informace, zůstává pouze informace akustická.

Postupně zvyšujeme počet hlásek nebo kombinujeme hlásky s vyšším počtem distinktivních rysů (např. S a Ž).

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení zvládla dívka bez problémů. Začala jsem obrázky had SSS, moucha ZZZ, cvrček C-C-C. Tyto zvuky zvládala rozlišit bez chyb. Vyměnila jsem za skupinu (ČŠŽ) a opět zvládla přiřadit zvuky k obrázkům bez chyb. Pokračovala jsem kombinací obou skupin (CSZ, ČŠŽ). I zde se dařilo s minimem chyb (hlavně z nepozornosti) správně zvuky rozeznat.

C) Jazýček překonává rekordy

K tomuto úkolu potřebujeme slané tyčinky. Úkolem je, aby dítě udrželo jazykem tyčinku:

- pod dolním rtem (na bradě)
- nad horním rtem (pod nosem)

Dítě se snaží udržet tyčinku co nejdéle. Dospělý dítěti počítá, jak dlouho vydrží. Můžeme vytvořit i tabulku, kam se zaznamenávají rekordy. Dítě trénuje doma a pak se porovnají výsledky z prvních a posledních pokusů.

Zhodnocení cvičení: Pro dívku byla tato hra výzvou. Zpočátku se dařilo špatně tyčinku udržet, ale výdrž se postupně zlepšovala. Rekordy jsme zapisovaly do připravené tabulky, a v zapisování poté měla pokračovat i při cvičení doma. Na domácí cvičení jsem dívce poskytla dřevěnou špátli, se kterou může doma trénovat, nebo může teta koupit slané tyčinky.

6. setkání

Cíl setkání: Rozvoj správného dýchání a rozvoj motoriky mluvidel.

Popis cvičení:

A) Balonky s překvapením.

Do nafukovacích balonků vložíme různé malé předměty (díl puzzle, hrací kostka, figurka, prstýnek, řetízek, gumička...). Dítě má za úkol nafouknout balonky a zjistit, co v nich je za překvapení.

Zhodnocení cvičení: Dívka nafoukla balonky a úspěšně poznala ukryté předměty. Dávala si pozor, aby se nenadechovala ústy, ale nosem.

B) Pan malíř

Motivace: Do pusy se nám nastěhoval malíř.

- Pan malíř nejdřív vyběhne na strop. Přejíždíme jazykem oběma směry po horním patře.
- Pan malíř na stropě maluje kola, čtverce, trojúhelníky, domeček, mrak...

- Malíř namaluje zuby zepředu na modro, zezadu na zeleno, horní strana zubů je červená. Cvik lze provádět při otevřených i zavřených ústech. Nejprve volíme ústa otevřená z důvodu kontroly.
- Za přední dva zuby nakreslil nahoru i dolů osm teček. Osmkrát ťukneme za horní a za dolní zuby.
- Malíř vymaloval i boční stranu tváří, i z venku je vidět jak pracuje se štětcem.

7. setkání

Cíl setkání: Rozvoj sluchové diferenciacce, rozvoj motoriky mluvidel a správného dýchání.

Popis cvičení:

A) Kam patří daný obrázek? (rozlišení CSZ, ČŠŽ)

Vybereme obrázky, které obsahují buď hlásku CSZ, nebo ČŠŽ. Vybraná slova musí obsahovat pouze jednu sykavku! Před dítě položíme domečky nadepsané danými písmeny. Dítě pojmenuje obrázek. My zopakujeme slovo se správnou výslovností a dítě určuje, do jakého domečku by slovo zařadilo podle počátečního písmena. Nejdříve můžeme začít jednodušší variantou a to zařazováním třeba jen do dvou domečků, a rozlišením jen ostrých a tupých sykavek. (př. S x Š, nebo Z x Ž). Postupně můžeme domečky přidávat a rozeznávat sykavky i v rámci jedné skupiny (C x S x Z).

Příklady vhodných slov (musí obsahovat pouze jednu sykavku)

C: pec, klec, letec, palec, lovec, límec, otec, chlapec, věnec, pulec, tanec, tác, noc, Micka, pecka, necky, packa, cihla, citron, cibule, cedník, cop, opice, udice, ovoce, hadice, police.

S: dopis, les, vlas, kompas, kos, nos, kokos, vous, autobus, sklo, skála, slimák, sníh, snídaně, sponka, stín, stůl, světlo, schody, kostky, miska, veslo, vesta, pasta, kostel, housle, postel, most, syn, sýr, seno, salám, salát, sova, socha, sopka, sud, sukně.

Z: zlato, zloděj, znak, známka, zvon, jizva, zima, zeď, zelí, země, zelený, záhon, zahrada, zápalka, závoj, záplata, zobák, zub, peníze, uzel, koza, kozel.

Č: kolotoč, koláč, meč, klíč, míč, tyč, bič, člun, kočka, vajíčko, mlíčko, lavička, babička, kulička, kolečko, ječmen, čuně, čokoláda, čaj, čelo, opičák, domeček, chlapeček, oči, obočí, učitel, pečivo.

Š: koš, myš, puška, pošta, koště, kašna, kaštan, mašle, višně, liška, pampeliška, škola, šnek, stěně, švihadlo, šupina, šála, šaty, šachy, šálek, šampon, šije, šipka, kaše, košík.

Ž: žloutek, žlutý, žhavý, dlažba, župan, žába, žák, žaludy, žampiony, žena, želva, žehlí, ženich, žito, žíla, židle, žihadlo, užovka, nože, lyže, ježek, kožich.

Zhodnocení cvičení: U tohoto cvičení jsme začali hláskami C x Č. Dívka bez chyb rozlišila hlásku ve slovech a zařadila slova do správných domečků. Poté jsme zkusily hlásky S x Š a nakonec i hlásky Z x Ž. Později jsme se zaměřily především na diferenciaci tupých sykavek (Č x Š x Ž). Dívka má velmi dobrou sluchovou diferenciaci a dobře poznala, která sykavka se ve slově nachází i bez výraznějšího zvýrazňování.

B) Zvířátka na farmě.

Připravíme si obrázky zvířat a dítě motivujeme: „Kdo spolu bydlí na statku?“ dítě pojmenuje jednotlivá zvířata. „A víš, co tahle zvířátka umí? Podívej.“ Předvedeme dítěti jednotlivé pohyby a dítě je napodobuje.

- Spouštění čelisti, krouživý pohyb oběma směry se zavřenými, otevřenými ústy – přežvykujeme jako kráva, oslík, kuň.
- Spouštění a přitahování dolní čelisti při otevřených a sevřených rtech – kapr v rybníce.
- Vysouvání čelisti vpřed – skus, předkus. Jako mlsná koza.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení slouží k procvičování pohybu dolní čelisti. Dívce při výslovnosti sykavek čelist uhýbá do strany. Má tento pohyb zafixovaný

a špatně se odstraňuje. Toto cvičení by mělo pomoci k vědomé kontrole pohybu čelisti. Dívka všechny úkoly plní. Při tomto cvičení nejsou viditelné žádné zvláštnosti při pohybu čelisti.

C) Kouzelníci

- **Bublifuk:** Kouzelník vytváří barevné- malé a velké bublinky. Kontrolujeme, zda se nadechuje nosem. Při vytváření malých bublinek dítě fouká rychle a silným výdechovým proudem. Pokud chce vytvořit velkou bublinu, musí výdechový proud ztlumit a zpomalit.
- **Magic ball:** Hračka, kde výdechový proud udržuje ve vzduchu polystyrenovou kuličku. Jak dlouho udržíš kuličku ve vzduchu? Opět se soustředíme na sílu výdechového proudu a správný nádech nosem.
- **Peříčko-** zvládneš donutit peříčko létat? Dítě fouká do peříčka a snaží se udržet ho foukáním co nejdéle ve vzduchu.

Zhodnocení cvičení: Zaměřily jsme se na správné dýchání a sílu výdechového proudu. Cvičení díky motivaci dívku bavila.

8. setkání

Cíl setkání: Přípravná cvičení zaměřená na správnou výslovnost ostrých sykavek, vyvozování hlásky C.

Popis cvičení:

A) Přípravná cvičení na správnou realizaci ostrých sykavek

Motivace: Dítě si vytáhne kartu, kde je popsán daný úkol (viz příloha N). Hodí kostkou, a jaké číslo mu padne, tolikrát provede daný cvik.

- **Garáž:** Jazyk přidržíme za dolními zuby. Ústa jsou otevřená. Špička jazyka směřuje za dolní zuby. Cvik provádíme s výdrží, na počítání do pěti.

- **Vlk:** Uvědomění si polohy horních a dolních zubů (skousnutí). Cvik začínáme s pootevřenými ústy, dítě přiblíží zuby k sobě a rty drží tak, aby dospělý viděl na zuby. Cvik provádíme s výdrží.
- **Čistíme si zoubky:** Koordinace jemných pohybů jazyka. Ústa jsou mírně otevřená. Jazykem přejíždíme střídavě za dolními zuby ze strany na stranu.
- **Usměváček:** Protahování koutků úst s výdrží. Ústa jsou lehce zavřená. Rty zaostříme do široka, zuby nejsou vidět. Cvik provádíme s výdrží, na počítání do pěti.
- **Zubílek:** Uvědomění si polohy rtů. Zuby jsou lehce přiblíženy k sobě (až do skousnutí), rty lehce do úsměvu, zuby jsou mírně vidět. Cvik provádíme s výdrží na počítání do pěti.

Zhodnocení cvičení: Tato cvičení byla zvolena pro správnou polohu mluvidel u ostrých sykavek. Problém dělalo dívce skousnutí. Dívka měla stále tendence dolní čelist posouvat do strany, takže skus byl křivý. Toto cvičení jsme důkladně nacvičily před zrcadlem a potom bez zrakové kontroly. Zaznamenala jsem zlepšení. Dívka toto má zkoušet i doma- uvolnit čelist, otevřít pusu a dát zoubky přímo na sebe.

B) Vyvozování hlásky C

- Substituční metodou z hlásky T.
- Tvoříme hlásku T s jazykem na středu dolních alveol. Velká motorka startuje T-T-T-T-T
- Totéž, ale šeptem. Malá motorka startuje.
- Totéž, zuby u sebe. Malá motorka je zavřená v garáži.
- Totéž, přidáme úsměv – ozve se šeptané C-C-C.

Zhodnocení cvičení: Hlásku se podařilo pomocí substituční metody správně vyvodit. Nevyskytly se tendence vystrkovat jazyk před zuby.

B) Hra – Kdo bude dřív v cíli?

Aktivita s pracovním listem od Zelenkové (viz příloha D), kde jsou různé obrázky, obsahující dané písmeno seřazeny za sebou ve tvaru písmene C. Tento list použijeme jako hrací plán. Házíme kostkou a posouváme se figurkou po daném písmenu. Slovo, na kterém se dítě zastaví, musí správně vyslovit a říct jaký daný obrázek je (př. cibule – pálivá cibule). Podle času určíme, kolikrát hráč musí projít cílem (například třikrát), kdo to splní jako první, vyhrává.

Tento pracovní list k procvičování na doma.

Zhodnocení cvičení: Zapojování do slabik se dařilo bez problémů, tak jsme přešli k zapojení do slov. Dívka měla hlásku správně vyvozenou, nyní jsme si museli dát pozor, aby se nevracela k mezizubnímu tvoření, na které byla ve slovech zvyklá. Při patřičné pozornosti se to dívce dařilo a zvládala hlásku ohlídat i ve slovním spojení. Vybírali jsme slova jednoduchá, bez jiných sykavek. Tento hrací plán jsem dala dívce k dispozici, aby si hru mohla zahrát doma.

9. setkání

Cíl setkání: Rozvoj motoriky mluvidel, fixace hlásky C ve slovech a větách. Vozování hlásky S.

Popis cvičení:

A) Zvířátka na farmě.

Připravíme si obrázky zvířat a dítě motivujeme: „Kdo spolu bydlí na statku?“ dítě pojmenuje jednotlivá zvířata. „A víš, co tahle zvířátka umí? Podívej.“ Předvedeme dítěti jednotlivé pohyby a dítě je napodobuje.

- Spouštění čelisti, krouživý pohyb oběma směry se zavřenými, otevřenými ústy – přežvykujeme jako kráva, oslík, kuň.
- Spouštění a přitahování dolní čelisti při otevřených a sevřených rtech – kapr v rybníce.
- Vysouvání čelisti vpřed – skus, předkus. Jako mlsná koza.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení jsem zvolila opakovaně, aby se zafixoval správný pohyb dolní čelisti a čelist neuhýbala na stranu. Zároveň jsme během cvičení kladly důraz na správné dýchání nosem.

B) Logopedické pexeso

Rozdáme pexeso, které se zaměřuje na hlásku C. Při otočení obrázku vždy obrázek nahlas pojmenujeme. Když najdeme dvojici, musíme vymyslet větu s daným slovem.

Zhodnocení cvičení: Dívka hlásku C správně zapojuje do slov i do vět ale musí se na správnou výslovnost soustředit. Ve spontánní řeči stále přetrvává mezizubní sigmatismus.

C) Získej poklad!

Motivace: Velký skřítek je bohatý a má truhlu plnou diamantů. Druhý skřítek je ještě malý a rád by získal nějaké diamanty do svojí truhličky. Velký skřítek mu je ale nedá jen tak zadarmo. Musí si je zasloužit.

Dítě dostává úkoly, na které musí správně odpovědět. Správně odpovědět ale znamená jen vědět odpověď, ale dát si pozor na správnou výslovnost hlásky C. Pokud bude odpověď i výslovnost správná, malý skřítek (dítě) získá diamant do své truhličky. Pokud bude výslovnost špatná, dítě jeden diamant odevzdá velkému skřítkovi.

Zhodnocení cvičení: Toto cvičení bylo zvoleno, aby dívka začala být schopna autokorekce. Musí přemýšlet nad odpovědí na otázku a zároveň si dát pozor na správnou výslovnost hlásky C. Dařilo se, dívka si dokázala až na pár chyb z nepozornosti ohlídat správnou výslovnost sykavky C.

10. setkání

Cíl setkání: Vyvozování hlásky S, fixace hlásky S ve slovech.

Popis cvičení:

A) Vyvozování hlásky S

Dej zoubky na sebe, usměj se a zkus zasyčet jako had SSSSS.

Had zívá SSSSSÁ

Zhodnocení cvičení:

Podářilo se vyvodit okamžitě bez nutnosti postupu přes substituční hlásku. Dívka dokáže S intaktně vyvodit, zapojit do slabik.

B) Hra – který had projde nejdřív cílem?

Aktivita s pracovním listem od Zelenkové (viz příloha B), kde jsou různé obrázky, obsahující hlásku S seřazeny za sebou ve tvaru písmene S. Tento list použijeme jako hrací plán. Místo obyčejných figurek pro lepší uvědomění si zvuku hlásky S můžeme zvolit malé figurky hadů. Házíme kostkou a posouváme se figurkou po daném písmenu. Slovo, na kterém se dítě zastaví, musí správně vyslovit a říct jaký daný obrázek je (př. list – suchý list). Podle času určíme, kolikrát had musí projít cílem (například pětkrát), kdo to splní jako první, vyhrává.

Zhodnocení cvičení: Hlásky S byla úsměšně zapojena do slov i slovních spojení. Dívka si dávala pozor, aby hlásku nevyslovovala interdentalně.

C) Logopedické pexeso

Rozdáme pexeso, které se zaměřuje na hlásku S. Při otočení obrázku vždy obrázek nahlas pojmenujeme. Když najdeme dvojici, musíme vymyslet větu s daným slovem.

Zhodnocení cvičení: Pexeso dívku bavilo, dobře se soustředila na správnou polohu jazyka při výslovnosti.

D) Kdo to je? Had nebo cvrček?

Před dítě položíme obrázek hada SSS, obrázek cvrčka C-C-C (viz příloha A) Předkládáme dítěti obrázky, které v názvu obsahují danou sykavku. Dítě pojmenuje obrázek a přiřazuje kamínky k obrázkům, podle toho, co slyší.

Příklady vhodných slov (musí obsahovat pouze jednu sykavku)

C: pec, klec, letec, palec, lovec, límec, otec, chlapec, věnec, pulec, tanec, ták, noc, Micka, pecka, necky, packa, cihla, citron, cibule, cedník, cop, opice, udice, ovoce, hadice, police.

S: dopis, les, vlas, kompas, kos, nos, kokos, vous, autobus, sklo, skála, slimák, sníh, snídaně, sponka, stín, stůl, světlo, schody, kostky, miska, veslo, vesta, pasta, kostel, housle, postel, most, syn, sýr, seno, salám, salát, sova, socha, sopka, sud, sukně.

Zhodnocení cvičení: Dívka dobře rozeznala hlásky C x S. Z 30 slov udělala 8 chyb, z toho ve 4 případech se dokázala správně opravit. Slova vyslovovala správně.

E) Zhodnocení spontánního projevu – vyprávění.

Dívka při vyprávění stále používá mezizubní tvoření sykavek. Při vědomé kontrole však dokáže všechny ostré sykavky (CSZ) vyslovit intaktně a to jak ve slovech, tak ve větách i delším projevu. Jakmile se ale přestane soustředit, tak se vrací k mezizubnímu tvoření. Sykavky od sebe dovede dobře sluchově rozlišit a ani jejich diferenciaci v řeči jí nedělá problémy. Musí ale stále kontrolovat správnou polohu jazyka a mluvidel (hlavně dolní čelisti).

Výstupní zhodnocení stavu řečových schopností, únor, 2017, 6 let, 7 měsíců

VÝSTUPNÍ ORIENTAČNÍ ZHODNOCENÍ ARTIKULAČNÍCH SCHOPNOSTÍ (únor, 2017)

Tabulka č. 37: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 5

Hláška	Slova	Pozice			Poznámky
		iniciální	mediální	finální	
A	Auto, pán, houba	+	+	+	
E	Eskymák, seno, vede	+	+	+	
I	Iglú, list, jí	+	+	+	
O	Opice, boty, kolo	+	+	+	
U	Ucho, bubák, lípu	+	+	+	
P	Ponožky, pupen, zip	+	+	+	
B	Bota, houba	+	+	+	
M	Motýl, komín, strom	+	+	+	
F	Fouká, žirafa, lev	+	+	+	
V	Voda, pavouk	+	+	+	
T	Telefon, nota, plot	+	+	+	
D	Dům, voda	+	+	+	
N	Nůž, koruna, stan	+	+	+	
Ť	Tělo, kotě, pouť	+	+	+	
Ď	Dělo, lodě	+	+	+	
Ň	Nitě, poník, kůň	+	+	+	
L	Labuť, kolo, postel	+	+	+	
J	Jahoda, voják, stroj	+	+	+	

K	Kolo, oko, mák	+	+	+	
G	Gorila, jogurt	+	+	+	
CH	Chobot, moucha, hroch	+	+	+	
H	Had, duha	+	+	+	
Č	Čáp, kočka, míč	+	+	+	
Š	Šaty, košík, myš	+	+	+	
Ž	Žába, růže	+	+	+	
C	Cibule, opice, klec	-	-	-	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale neautomatizováno. Mezizubní sigmatismus přetrvává ve spontánním projevu.
S	Saně, husa, pes	-	-	-	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale neautomatizováno. Mezizubní sigmatismus přetrvává ve spontánním projevu.
Z	Zuby, koza	-	-	-	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale neautomatizováno. Mezizubní sigmatismus přetrvává ve spontánním projevu.
R	Rak, dárek, sýr	+	+	+	

Ř	Řepa, kuře, talíř	+	+	+	
Diferenciace sykavek					
	Slova	Správně/špatně		Odpovědi	
CSZ	Slepice, zajíc, zákusek	+			
ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	+			
CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	+			
CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsí- ček	+			

VÝSTUPNÍ VYŠETŘENÍ FONEMATICKÉHO SLUCHU (Škodová)

Tabulka č. 38: Výstupní vyšetření fonemického sluchu 5

	Norma	Maximální počet bodů	Dosažený počet bodů	Počet bodů v %
Znělos- neznělost	N víc než 20	30	30	100 %
Kontinuálnost- nekontinuálnost	N víc než 27	30	30	100 %
Nosovost- ne- nosovost	N víc než 26	30	30	100 %
Kompaktnost- difúznost	N víc než 24	30	30	100 %
Celkem	N víc než 98	120	120	100 %

Shrnutí

Stimulační program byl realizován od září 2016 do února 2017 a byl rozdělen na deset setkání. Zaměřoval se především na oblasti, které byly po vstupním zhodnocení řečových schopností považovány za nejvíce problematické. V případě K. N. byl touto oblastí mezizubní sigmatismus. Stimulační program byl zaměřen

na rozvoj správného dýchání, rozvoj motoriky mluvidel, rozvoj sluchového vnímání a sluchové diferenciaci a na vyvozování, fixaci a automatizaci ostrých sykavek.

Při **vstupním zhodnocení artikulačních schopností** (září, 2016) byl u dívky zjištěn mezizubní sigmatismus, který se projevoval u hlásek C, S, Z. Tupé sykavky dívka vyslovovala intaktně. Dýchání dívky bylo převážně ústní. Jazyk byl povolený, v klidové poloze ležel na spodině ústní. Výrazným rysem při výslovnosti ostrých sykavek bylo to, že dívce uhýbala dolní čelist do strany a vytvářel se tím nesprávný skus. Při **vstupním vyšetření fonemického sluchu** dosáhla dívka plného počtu bodů (120 bodů/120).

Při **výstupním zhodnocení artikulačních schopností** (únor, 2017) měla dívka intaktně vyvozené ostré sykavky, používala je ve slovech i větném projevu, ale zatím nejsou zautomatizovány, tudíž ve spontánní řeči stále přetrvává mezizubní sigmatismus. Pokud se dívka soustředí na projev, tak je mluva intaktní, jakmile se přestane soustředit, tak se vrací k mezizubnímu tvoření. U dívky ale můžeme pozorovat zlepšení v oblasti dýchání, a motoriky jazyka. Nyní bude potřeba zautomatizovat správný vzor ostrých sykavek ve spontánní řeči.

Při výstupním vyšetření fonemického sluchu (únor, 2017) dívka opět dosáhla plného počtu bodů.

5.5 Kvalitativní analýza výsledků

Hlavní cíl výzkumného šetření, vytvoření vícečetné případové studie dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy a zhodnocení stavu jejich řečových schopností před a po aplikaci vytvořeného programu, byl splněn. Práce dále vymezuje **dílčí cíle**:

- Realizace vstupního zhodnocení stavu řečových schopností (především artikulace a fonemického sluchu) dětí při vstupu do přípravného ročníku (září, 2016).
- Návrh oblastí, kterými se bude stimulační program zabývat.
- Popis stimulačního programu a jeho realizace.
- Realizace výstupního zhodnocení stavu řečových schopností (především artikulace a fonemického sluchu) dětí po aplikaci stimulačního programu (únor, 2017).
- Zhodnocení změn v řečových schopnostech dětí.

Tyto cíle byly splněny, zaznamenány a popsány.

Z povahy kvalitativně orientovaného výzkumu vyplývá, že výsledky nelze žádným způsobem zobecňovat a kvantifikovat. Pro lepší orientaci ve výsledcích výzkumného šetření byly vytvořeny tabulky, které porovnávají stav řečových schopností dětí před a po aplikaci stimulačního programu. Zeleně jsou zvýrazněny oblasti, které se v průběhu realizace stimulačního programu zlepšily, červenou barvou jsou zvýrazněny oblasti, které zůstaly stejné. Nezvýrazněné oblasti byly od počátku intaktní.

Zhodnocení změn v řečových schopnostech dětí:

Zhodnocení artikulačních schopností

Tabulka č. 39: Celkové zhodnocení artikulačních schopností

Vyšetření artikulačních schopností			
		září, 2016	únor, 2017
C. L.	Hlásk a C	Nevyvozeno, nahrazuje	Vyvozeno, užívá ve slovech i

		Č.	větách, ale nezautomatizováno.
	Hláška S	Nevyvozeno, nahrazuje Š.	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale nezautomatizováno.
	Hláška Z	Nevyvozeno, nahrazuje Ž.	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale nezautomatizováno.
	Hláška R	Nevyvozeno, nahrazuje L.	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, občas zapojuje do spontánního projevu.
	Hláška Ř	Nevyvozeno, nahrazuje Š.	Nevyvozeno, nahrazuje Š.
L. P.	Hláška L	L je nahrazováno U/V.	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, občas zapojuje i do spontánního projevu.
	Hláška C	Nevyvozeno, nahrazuje Č.	Vyvozeno, nezafixováno, ve slovech nahrazuje Č.
	Hláška S	Nevyvozeno, nahrazuje Š.	Vyvozeno, nezafixováno, ve slovech nahrazuje Š.
	Hláška Z	Nevyvozeno, nahrazuje Ž.	Vyvozeno, nezafixováno, ve slovech nahrazuje Ž.
	Hláška R	Nevyvozeno, nahrazuje U/V.	Nevyvozeno, nahrazuje L, příp. U/V.
	Hláška Ř	Nevyvozeno, nahrazuje Ž/Š.	Nevyvozeno, nahrazuje Ž/Š.
M. P.	Hláška Ř	Nevyvozeno, nahrazuje Z.	Vyvozeno, užívá ve slovech, větách, ale není ještě zautomatizována, ve spontánním projevu nahrazováno Z.
B. T.	Hláška Č	Nevyvozeno, nahrazuje mezizubním C.	Vyvozeno, užívá v některých slovech, ve spontánním projevu nahrazuje mezizubním C.

	Hláška Š	Nevyvozeno, nahrazuje mezizubním S.	Vyvozeno, užívá v některých slovech, ve spontánním projevu nahrazuje mezizubním S.
	Hláška Ž	Nevyvozeno, nahrazuje mezizubním Z.	Vyvozeno, užívá v některých slovech, ve spontánním projevu nahrazuje mezizubním Z.
	Hláška C	Mezizubní sigmatismus	Mezizubní sigmatismus
	Hláška S	Mezizubní sigmatismus	Mezizubní sigmatismus
	Hláška Z	Mezizubní sigmatismus	Mezizubní sigmatismus
	Hláška Ř	Nevyvozeno, nahrazuje mezizubním Z.	Nevyvozeno, nahrazuje mezizubním Z.
K. N.	Hláška C	Mezizubní sigmatismus	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale neautomatizováno. Mezizubní sigmatismus přetrvává ve spontánním projevu.
	Hláška S	Mezizubní sigmatismus	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale neautomatizováno. Mezizubní sigmatismus přetrvává ve spontánním projevu.
	Hláška Z	Mezizubní sigmatismus	Vyvozeno, užívá ve slovech i větách, ale neautomatizováno. Mezizubní sigmatismus přetrvává ve spontánním projevu.

Tabulka č. 40: Celkové zhodnocení diferenciací sykavek

Diferenciace sykavek				
	Hlásky	Slova	září, 2016	únor, 2017
C. L.	CSZ	Slepice, zajíc zákusek	-	+
	ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	-	+
	CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-	-

	CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-	-
L. P.	CSZ	Slepice, zajíc zákusek	-	-
	ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	-	-
	CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-	-
	CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-	-
M. P.	CSZ	Slepice, zajíc zákusek	+	+
	ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	+	+
	CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	+	+
	CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	+	+
B. T.	CSZ	Slepice, zajíc zákusek	-	-
	ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	-	-
	CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	-	-
	CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	-	-
K. N.	CSZ	Slepice, zajíc zákusek	+	+
	ČŠŽ	Ježeček, kožíšek, mašlička	+	+
	CSZČŠŽ	Maceška, štětec, lžíce	+	+
	CSZČŠŽ	Švestky, sešity, měsíček	+	+

Stimulační program byl realizován s pěti dětmi. Vybrané děti neměly při vstupním zhodnocení řečových schopností výraznější deficity v lexikálně sémantické, morfologicko-syntaktické, ani pragmatické jazykové rovině. Všechny děti dosáhly ve vyšetření fonemického sluchu normy. Při vstupním vyšetření (Září, 2016) vykazovaly čtyři děti z pěti problémy v oblasti sykavek, tři děti z pěti neměly vyvozenou hlásku Ř, dvě děti z pěti neměly vyvozenou hlásku R a jedno dítě vykazovalo potíže s realizací hlásky L. U dvou dětí byl zjištěn mezizubní sigmatismus. U těchto dětí byl stimulační program zaměřen především na rozvoj správného dýchání a rozvoj motoriky mluvidel. S diferenciací sykavek v řeči měly potíže tři děti z pěti.

Vytvořený program byl realizován s cílem stimulovat vývoj řečových schopností vybraných dětí. Jak vyplývá z uvedené tabulky, většina oblastí artiku-

lace se po aplikaci stimulačního programu u dětí zlepšila. Některé oblasti zůstaly beze změn.

Vyšetření fonemického sluchu

Tabulka č. 41: Celkové zhodnocení vyšetření fonemického sluchu

Vyšetření fonemického sluchu				
září, 2016			únor, 2017	
	dosažený počet bodů (max. 120)	počet bodů v %	dosažený počet bodů (max. 120)	počet bodů v %
C. L.	112	93,3 %	119	99,2 %
L. P.	114	95 %	116	96,7 %
M. P.	115	95,8 %	116	96,7 %
B. T.	109	90,8 %	115	95,8 %
K. N.	120	100%	120	100%

Při vstupním vyšetření fonemického sluchu (září, 2016) všechny děti dosáhly normy. K. N. dosáhla plného počtu bodů. Při druhé realizaci vyšetření (únor, 2017) bylo ve výsledcích u všech dětí patrné zlepšení.

Závěr

Diplomová práce byla členěna do dvou částí a její snahou bylo přiblížení problematiky vývoje řečových schopností dětí, před nástupem do prvního ročníku základní školy. Práce má vyzdvihnout důležitost včasné stimulace řečových schopností. Stále u více dětí můžeme před nástupem do první třídy zaznamenat problémy v oblasti řečové komunikace. Problémy v této oblasti pro ně často znamenají neúspěch při zahájení školní docházky, někdy jsou dokonce důvodem k jejímu odkladu.

Teoretická část práce byla členěna na čtyři kapitoly. První kapitola se zabývala charakteristikou dítěte předškolního a mladšího školního věku. Pozornost byla věnována vývoji motorických schopností a poznávacích procesů. Zabývala se také emočním, sociálním a řečovým vývojem dítěte v tomto období. Druhá kapitola se zaměřovala na specifika připravenosti dítěte na školní vzdělávání. Vymežila pojmy školní zralost a školní připravenost, odklad školní docházky a pojednávala o přípravných třídách na základních školách. Třetí kapitola se věnovala nejčastějším poruchám řečové komunikace u dětí předškolního a mladšího školního věku. Čtvrtá kapitola popsala možnosti logopedické intervence u dětí předškolního a mladšího školního věku.

Obsahem praktické části bylo kvalitativní výzkumné šetření. V této kapitole byly vymezeny hlavní a dílčí cíle výzkumného šetření. Dále zde byla popsána metodologie výzkumného šetření. Bylo zde charakterizováno místo výzkumného šetření a výzkumný vzorek. Hlavní částí výzkumu bylo vytvoření vícečetné případové studie dětí zařazených do přípravného ročníku základní školy a zhodnocení stavu jejich řečových schopností před a po aplikaci vytvořeného stimulačního programu. Realizace stimulačního programu a jeho výstupy byly v práci podrobně popsány.

Vytvořený program byl realizován s cílem stimulovat vývoj řečových schopností vybraných dětí. Je nutno podotknout, že realizace stimulačního programu nebyla jediným faktorem, který v průběhu pěti měsíců ovlivnil vývoj řečových schopností těchto dětí. Působila zde řada dalších vnějších a vnitřních vlivů,

keré se na rozvoji řečových schopností podílely. Vnitřními vlivy se rozumí celkové zrání dítěte. Dítě se ontogeneticky vyvíjí a spolu s ním i jeho řeč. Také by se sem dala zařadit osobnost dítěte, která může mít vliv na efektivitu jeho učení. Dále musíme vzít v potaz vlivy, které na dítě působí zvenčí. Je to především rodina, se kterou dítě tráví v tomto věku nejvíce času. Její působení a její přístup k řečovému vývoji dítěte je tedy stěžejní. Pokud rodina spolupracuje, dítěti se věnuje a je ochotná s dítětem řeč aktivně rozvíjet, bude pravděpodobně výsledné zlepšení výrazně vyšší, než když bude rodina k dané problematice laxní a nespolupracující. Dalším místem, kde dítě tráví hodně času je škola. I ta může být pomocným faktorem, při stimulaci řečových schopností, pokud má vyučující přehled, nebo pokud spolupracuje s logopedem. V neposlední řadě se na výsledném stavu řečových schopností u některých dětí podepsala péče klinického logopeda, který s dětmi dlouhodobě pracuje.

Při realizaci stimulačního programu v přípravné třídě byly zaznamenány určité skutečnosti, které ji komplikovaly. Problémem byla nedostatečná provázanost postupů využitých ve stimulačním programu s postupy, které využívali při práci s dětmi jejich kliničtí logopedi. Bohužel se nepodařilo navázat spolupráci, která by umožňovala provázanost postupů a zamezila tím případné duplicitní péči v rozvoji řečových schopností dítěte. Dalším faktorem, který komplikoval průběh stimulačního programu, byla nepřítomnost rodičů při jednotlivých setkáních. Tím, že stimulační program byl realizován dopoledne, v rámci školního vyučování, rodiče nemohli být u setkání přítomni. Veškeré informace byly podávány psanou formou do logopedického notýsku. Z toho plynul jistý komunikační šum, protože člověk všechny informace jen prostřednictvím psané formy nesdělí. Navíc vážla komunikace při předávání důležitých informací, kdy jsem rodiče musela opakovaně žádat o informaci, zda dítě navštěvuje klinického logopeda, případně v jaké fázi terapie se nacházejí, neboť jsem se chtěla vyvarovat výše zmíněné duplicitní péči a případnému přetěžování dítěte. Jako další problém vidím to, že v pozici v jaké jsem se při realizaci stimulačního programu nacházela, jsem neměla přístup k lékařským zprávám, nebo zdravotním záznamům dítěte. Když jsem tedy například měla podezření na zvětšenou nosní mandli, neměla jsem žádné podklady od

jiných odborníků, které by toto podezření mohly potvrdit, nebo vyvrátit a komunikace s rodiči, jak už bylo výše zmíněno, nebyla ve většině případů kvalitní.

S ohledem na pojetí výzkumného šetření nelze výsledky žádným způsobem zobecňovat. Vývoj řečových schopností dítěte ovlivňuje mnoho faktorů a každé dítě potřebuje individuální přístup.

Seznam literatury a dalších pramenů

1. BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. Assessment a podpůrná diagnostika ve školském systému, In: VÍTKOVÁ, M. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami I. / Education of Pupils with Special Needs I. VZ MSM0021622443. 1. vyd. Brno: Paido, 2007, s. 65-74. Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-7315-163-8.
2. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. 2007. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: Computer Press. Dětská naučná edice. 212s. ISBN 978-80-251-1829-0.
3. BENDOVIÁ, P. 2014. *Logopedická prevence: metodicko-didaktický materiál*. Hradec Králové: Gaudeamus. 179 s. ISBN 978-80-7435-421-2.
4. BOČKOVÁ, B. 2011. *Podpora žáků se specificky narušeným vývojem řeči*. Brno: Masarykova univerzita, 165 s. ISBN 978-80-210-5609-1.
5. BYTEŠNÍKOVÁ, I. 2012. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada, Pedagogika. 236 s. ISBN 978-80-247-3008-0.
6. ČAČKA, O., 2000, *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. In: SKORUNKOVÁ, R. 2013. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus. 159 s. ISBN 978-80-7435-253-9.
7. DLOUHÁ, O., ČERNÝ L. 2012. *Foniatric*. Praha: Karolinum. 151 s. ISBN 978-80-246-2048-0.
8. DVOŘÁK, J. 1999. *Slovní patlavost: verbální dyspraxie*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, Logopaedia clinica. 123 s. ISBN 80-902536-0-1.
9. DVOŘÁK, J., PAVLÍK, J. 2000. *Nácvik R a Ř*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 97 s. Logopaedia clinica. ISBN 80-902536-1-x.
10. FUKANOVÁ, V., 2007. *Koncepce logopedické péče*. In: ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. a kol. 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 615s. ISBN 978-80-7367-340-6.

11. GÚTHOVÁ, M., ŠEBIÁNOVÁ, D., 2005. *Terapie dyslalie*. In: LECHTA, V. a kol. 2005. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 1. vyd. Praha: Portál. 392 s. ISBN 80-7178-961-5.
12. HARTL, P. HARTLOVÁ, H., 2009, *Psychologický slovník*. Praha:Portál. 774 s., ISBN 978-80-7367-569-1.
13. HARTMANN, B., LANGE, M. 2008. *Mutismus v dětství, mládí, dospělosti*. Praha: Triton. 82 s. ISBN 978-80-7387-021-8
14. HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
15. HOUSAROVÁ, B., ŠULISTOVÁ M., 2011a. *Logopedická cvičení 1*. Kralice na Hané: Computer Media, 67 s. ISBN 978-80-7402-103-9.
16. HOUSAROVÁ, B., ŠULISTOVÁ, M., 2011b. *Logopedická cvičení 2*. Kralice na Hané: Computer Media. 67s. ISBN 978-80-7402-104-6.
17. JEDLIČKA, I., 2007. In: ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. a kol. 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 615s. ISBN 978-80-7367-340-6.
18. JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. 2014. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?* Praha: Grada. 141 s. ISBN 978-80-247-4750-7.
19. KEJKLÍČKOVÁ, I. 2011. *Logopedie v ošetrovatelské praxi*. 1. vyd. Praha: Grada. 128 s. ISBN 978-80-247-2835-3.
20. KEREKRÉTIOVÁ, A. 2009. *Základy logopédie*. Bratislava: Universita Komenského, 344 s. ISBN 978- 80- 223- 2574- 5
21. KLENKOVÁ, J. 2006. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada, Pedagogika. 224 s. ISBN 80-247-1110-9.
22. KROPÁČKOVÁ, J. 2004. *Školní zralost a školní připravenost*. Informatorium: časopis pro výchovu dětí od 3-8 let v mateřských školách a školních družinách. Roč. 11, č. 2, s. 6-8. ISSN 1210-7506.
23. KROPÁČKOVÁ, J. 2008. *Budeme mít prvňáčka: pro rodiče dětí od 5 let*. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. 158 s. ISBN 978-80-7367-359-8.

24. KUTÁLKOVÁ, D. 2011. *Budu správně mluvit: chodíme na logopedii*. Praha: Grada. 224 s. ISBN 978-80-247-3687-7.
25. KUTÁLKOVÁ, D. 2005a. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Vyd. 4. Praha: Portál. Speciální pedagogika. 213 s. ISBN 80-7367-056-9.
26. KUTÁLKOVÁ, D. 2005b. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha: Grada. 98 s. ISBN 80-247-1026-9.
27. KUTÁLKOVÁ, D., 1996. *Logopedická prevence. Průvodce dětské řeči*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-115-0.
28. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. 1998. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. Psché. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
29. LECHTA, V. 2010. *Koktavost: integrativní přístup*. 2. vyd., rozš. a přeprac. Praha: Portál. 333 s. ISBN 978-80-7367-643-8.
30. LECHTA, V. a kol. 1990. *Logopedické repetitorium*. 1. vydání. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 278 s. ISBN 80-08-00447-9.
31. LECHTA, V. a kol. 1995. *Diagnostika narušenej komunikačnej schopnosti*. Martin: Osveta. ISBN 80-88824-18-4.
32. LECHTA, V. a kol. 2005. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 1. vyd. Praha: Portál. 392 s. ISBN 80-7178-961-5.
33. LECHTA, V. 2003. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál. 359 s. ISBN 80-7178-801-5.
34. LECHTA, V. 2008. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Vyd. 2. Praha: Portál, 191s. ISBN 978-80-7367-433-5.
35. LECHTA, V., 2007. *Metody logopedické intervence*. In: ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. a kol. 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 615s. ISBN 978-80-7367-340-6.
36. LEJSKA, M. 2003. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. 1. vyd. Brno: Paido, 160 s. ISBN 80-7315-038-7.
37. LIPNICKÁ, M. 2013. *Logopedická prevence v mateřské škole*. Praha: Portál. 73 s. ISBN 978-80-262-0381-0.

38. MALOTOVÁ, M. 2013. *Primární logopedická prevence*. In: BENDOVIÁ, P. 2014. *Logopedická prevence: metodicko-didaktický materiál*. Hradec Králové: Gaudeamus. 179 s. ISBN 978-80-7435-421-2.
39. MATĚJČEK, Z. 1999. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 2. vyd. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. 143 s. ISBN 80-7178-320-X.
40. MATĚJČEK, Z., 1987. In: VÁGNEROVÁ, M. 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
41. MATĚJČEK, Z., KLÉGROVÁ, J. 2011. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: Portál. 342 s. ISBN 978-80-262-0000-0.
42. NĚMEC, J. 2005. *Sociální svět žáka*. In: *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3687-7, s. 16
43. NEUBAUER, K. 2010. *Logopedie: učební text pro bakalářské studium speciální pedagogiky*. 3. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 107 s. ISBN 978-80-7435-053-5.
44. NEUBAUER, K. 2011. *Artikulace a fonologické rozlišování hlásek: jak předcházet rozvoji odchylek výslovnosti u dětí*. Havlíčkův Brod: Tobiáš. 63 s. ISBN 978-80-7311-118-2.
45. NEUBAUER, K. 2014. *Logopedie a surdologopedie: učební text pro základní kurz*. Hradec Králové: Gaudeamus. 163 s. ISBN 9788074355004.
46. PEUTELSHMIEDOVÁ, K., 2006. *Logopedická péče v mateřských školách*. In: BENDOVIÁ, P. 2014. *Logopedická prevence: metodicko-didaktický materiál*. Hradec Králové: Gaudeamus. 179 s. ISBN 978-80-7435-421-2.
47. PEUTELSCHMIEDOVÁ, A. 1994. *Čtení o koktavosti*. 1. vyd. Praha: Portál. 79 s. ISBN 8071780030.
48. PIAGET, J., 1970, In: VÁGNEROVÁ, M. 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
49. RICHTROVÁ, B., MERCELOVÁ J., BUBENÍČKOVÁ, B. 2014. *Vykuk: terapeutický materiál pro rehabilitaci narušené komunikační schopnosti*. Hvozdnice. ISBN 978-80-260-5915-8.

50. ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. 2006. *Dětská klinická psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada. 604 s. ISBN 80-247-1049-8.
51. SALOMONOVÁ, A., 2007, Dyslalie. In: ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. a kol. 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 615s. ISBN 978-80-7367-340-6.
52. SALOMONOVÁ, A., 2007. Dyslalie. In: ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. a kol. 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 615s. ISBN 978-80-7367-340-6.
53. SEEMAN, M., 1955. Poruchy dětské řeči. In: ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. a kol. 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 615s. ISBN 978-80-7367-340-6.
54. SKORUNKOVÁ, R. 2013. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus. 159 s. ISBN 978-80-7435-253-9.
55. SMOLÍKOVÁ, K. 2004. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: VÚP, 48 s. ISBN 80-87000-00-5.
56. SMOLÍKOVÁ, K.; ROKOSOVÁ, M. 2007. *Specifika tvorby školního vzdělávacího programu pro přípravnou třídu základní školy*. Praha: VÚP, 13 s.
57. SOVÁK, M., 1978. *Logopedie*. Praha: SPN
58. ŠKODOVÁ, E., 2007, *Opožděný vývoj řeči*. In ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. a kol. 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 615s. ISBN 978-80-7367-340-6.
59. ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA I. a kol. 2007. *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. 615s. ISBN 978-80-7367-340-6.
60. ŠKODOVÁ, E., MICHEK, F., MORAVCOVÁ, M. 1995. *Hodnocení fonematického sluchu u předškolních dětí*. Praha: Realia, ISBN 80-238-0312-3.
61. VÁGNEROVÁ, M. 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. 522s. ISBN 80-7178-308-0.
62. VÁGNEROVÁ, M. 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

63. VÁGNEROVÁ, M., VALENTOVÁ, L. 1991. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita: Skripta pro posl. ped. fak. Univ. Karlovy*. Praha: Karolinum, 115 s. ISBN 8070663847.
64. VITÁSKOVÁ, K., PEUTELSCHMIEDOVÁ, A. 2005. *Logopedie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 184 s. ISBN 80-244-1088
65. ZELENKOVÁ, M., 2011. *Listy s písmenky*. 39 s.

Elektronické zdroje:

www.zsrabasova.cz

Legislativní dokumenty:

1. *Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-c-561-2004-sb-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim>

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1: Fyziologický vývoj výslovnosti (Malotová)
- Tabulka č. 2: Fyziologický vývoj artikulace (Salomonová)
- Tabulka č. 3: Lexikálně-sémantická rovina 1
- Tabulka č. 4: Morfologicko-syntaktická rovina 1
- Tabulka č. 5: Pragmatická rovina 1
- Tabulka č. 6: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 1
- Tabulka č. 7: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 1
- Tabulka č. 8: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 1
- Tabulka č. 9: Výstupní vyšetření fonemického sluchu 1
- Tabulka č. 10: Lexikálně-sémantická rovina 2
- Tabulka č. 11: Morfologicko-syntaktická rovina 2
- Tabulka č. 12: Pragmatická rovina 2
- Tabulka č. 13: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 2
- Tabulka č. 14: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 2
- Tabulka č. 15: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 2
- Tabulka č. 16: Výstupní vyšetření fonemického sluchu
- Tabulka č. 17: Lexikálně-sémantická rovina 3
- Tabulka č. 18: Morfologicko-syntaktická rovina 3
- Tabulka č. 19: Pragmatická rovina 3
- Tabulka č. 20: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 3
- Tabulka č. 21: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 3
- Tabulka č. 22: Sluchové rozlišování dvojice slov
- Tabulka č. 23: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 3
- Tabulka č. 24: Výstupní vyšetření fonemického sluchu 3
- Tabulka č. 25: Lexikálně-sémantická rovina 4
- Tabulka č. 26: Morfologicko-syntaktická rovina 4
- Tabulka č. 27: Pragmatická rovina 4
- Tabulka č. 28: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 4
- Tabulka č. 29: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 4
- Tabulka č. 30: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 4

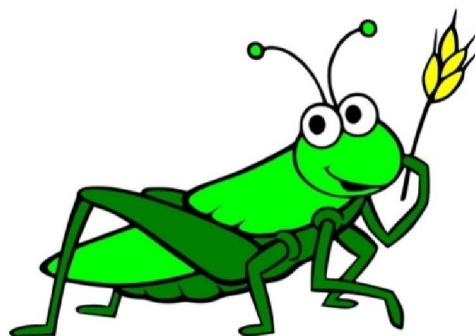
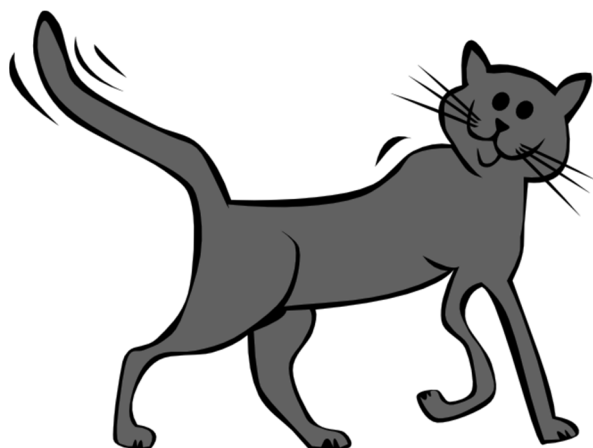
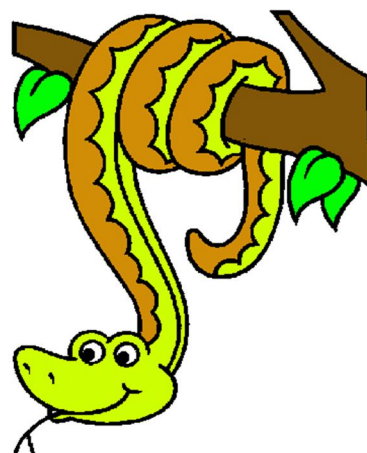
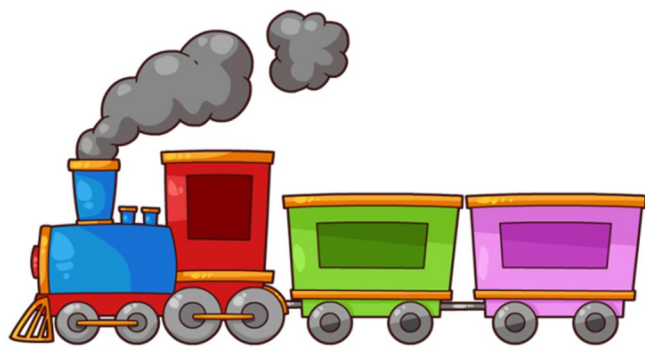
- Tabulka č. 31: Výstupní vyšetření fonemického sluchu 4
- Tabulka č. 32: Lexikálně-sémantická rovina 5
- Tabulka č. 33: Morfologicko-syntaktická rovina 5
- Tabulka č. 34: Pragmatická rovina 5
- Tabulka č. 35: Vstupní zhodnocení artikulačních schopností 5
- Tabulka č. 36: Vstupní vyšetření fonemického sluchu 5
- Tabulka č. 37: Výstupní zhodnocení artikulačních schopností 5
- Tabulka č. 38: Výstupní vyšetření fonemického sluchu 5
- Tabulka č. 39: Celkové zhodnocení artikulačních schopností
- Tabulka č. 40: Celkové zhodnocení diferenciací sykavek
- Tabulka č. 41: Celkové zhodnocení vyšetření fonemického sluchu

Seznam příloh

- Příloha A – Obrázky ke sluchové diferenciaci sykavek.
- Příloha B – Hláska S, pracovní list Zelenková (2011).
- Příloha C – Hláska S, dějový obrázek.
- Příloha D – Hláska C, pracovní list Zelenková (2011).
- Příloha E – Hlásky CSZ, pracovní list Zelenková (2011).
- Příloha F – Karty s písničkami.
- Příloha G – Hláska L, pracovní list Zelenková (2011).
- Příloha H – Hláska Ř, artikulační karty. (Housarová, Šulistová, 2011a).
- Příloha I – Artikulační postavení mluvidel (Richtrová, Mercelová, Bubeníčková, 2014).
- Příloha J – Hláska Ř, dějový obrázek.
- Příloha K – Hláska Ř, pracovní list Zelenková (2011).
- Příloha L – Hlásky ČŠŽ, artikulační karty. (Housarová, Šulistová, 2011a).
- Příloha M – Hláska Č, pracovní list Zelenková (2011).
- Příloha N – Hlásky CSZ, artikulační karty. (Housarová, Šulistová, 2011b).

Přílohy

Příloha A – Obrázky ke sluchové diferenciaci sykavek.

Příloha B – Hláška S, pracovní list Zelenková (2011).

S

1

KOSA

SUP

SOVA

SÍTO

SALÁM

SENO

SELE

PUSA

MASO

MISA

HUSA

STŮL

STOPA

STAN

SYPE

SMĚJE SE

SUKNO

SYN

SVĚTÍ

SVATÝ

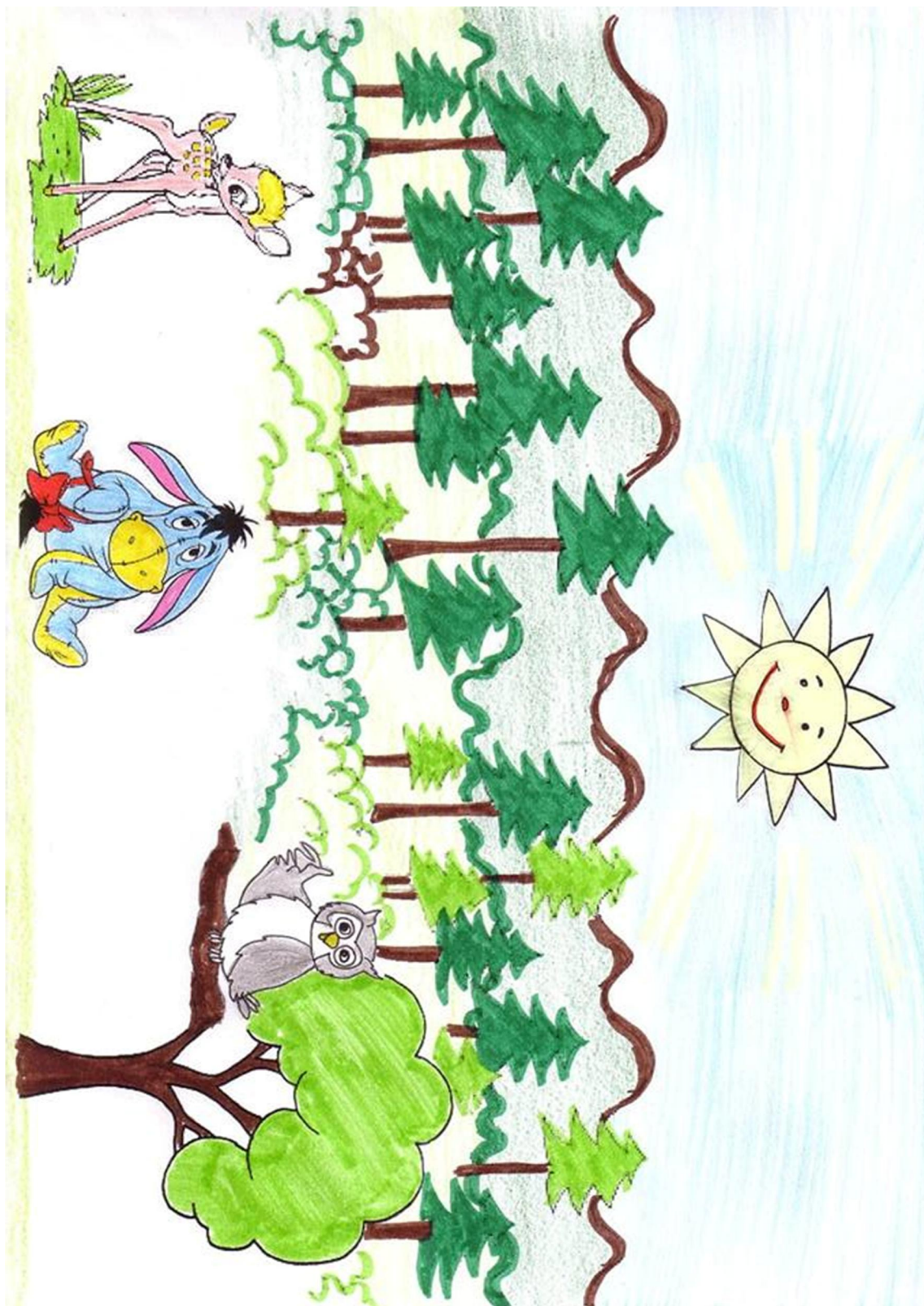
SMETÁK

SKÁLA

STUHA

SIMON A STÁŇA SI POSTAVILI STAN.
NA STAN SVÍTÍ SLUNCE.

Příloha C – Hláška S, dějový obrázek.

Příloha D – Hláška C, pracovní list Zelenková (2011).

C

CIBULE

CINK

CIHLA

CEP

COP

CILKA

CÁKÁ

CO

CÍVKA

CANDÁT

LÍMEC

CEJN

PALEC

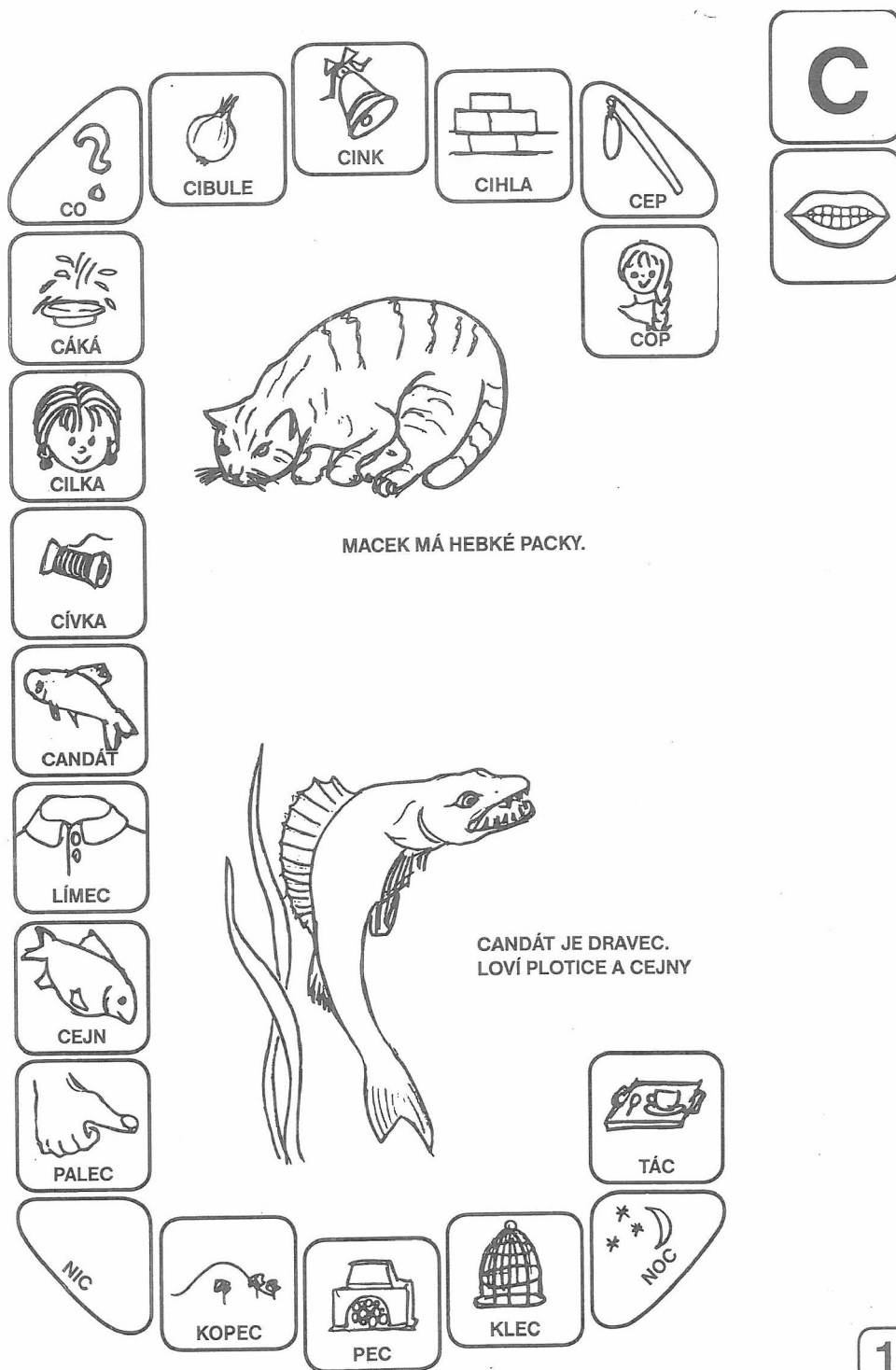
NOC

KLEC

PEC

KOPEC

TÁC

MACEK MÁ HEBKÉ PACKY.

CANDÁT JE DRAVEC.
LOVÍ PLOTICE A CEJNY

1

C

Illustration of a girl in a boat rowing on water.

CILKA MÁ NECKY
CILKA ČÁKÁ

Illustration of a tulip flower.

KVĚT OCÚNU MÁ 6 CÍPŮ.

Illustration of a girl's face.

CECILKA

Illustration of a signpost with the word 'QBEC'.

VÁCLAVKA

MOC

CUCAT

CUPOVAT

PALICE

LUCKA

KONVICE

OVOCE

OPICE

VĚNEC

PECKA

MICKA

VÁCLAV

PLACKY

POKLICE

PACKA

MAKOVICE

Příloha E – Hlásky CSZ, pracovní list Zelenková (2011).

ZIMOSTRÁZ

SICE SILNICE CESTA

ZASÍT

SEZDAT SLZY ZASNÍT

ZACPAT

SAZE SCEDIT CIZÍ

SENZOR CISMINA SUMEC KOSATEC ZÁSUVKA VYCPAT

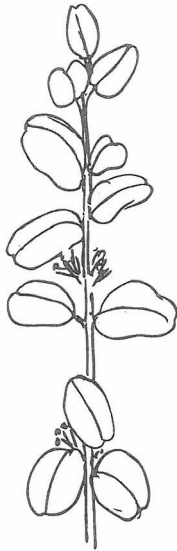
ZASYPAT JEZEVEC ZASTAV

CIZINEC ZAJÍC

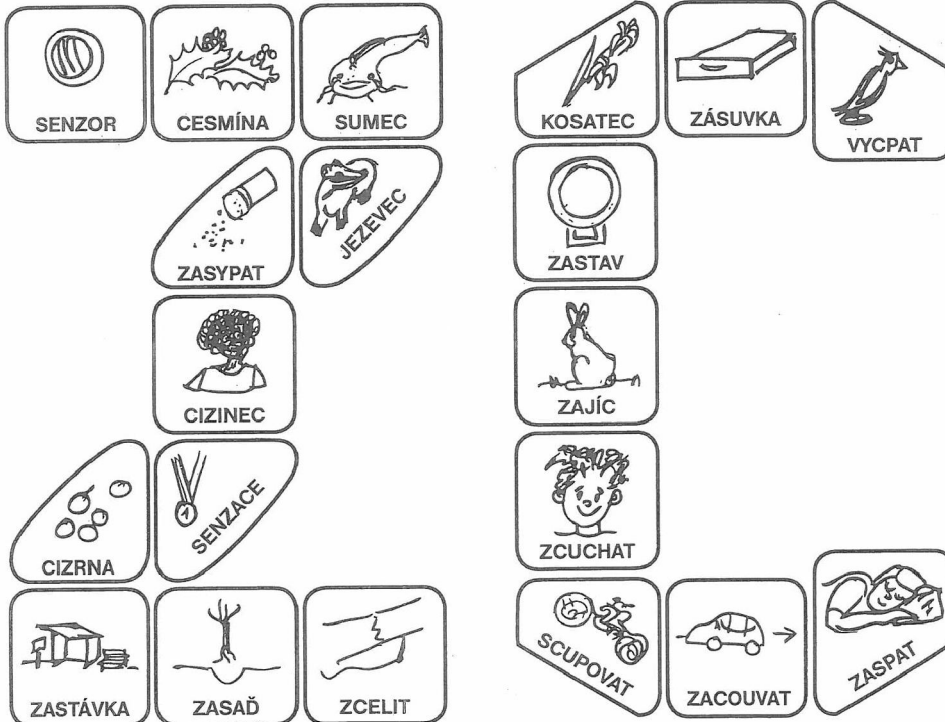
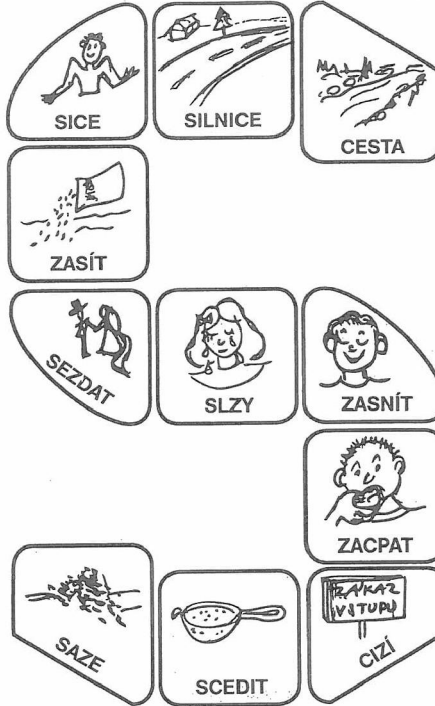
CIZRNA SENZACE ZCUCHAT

ZASTÁVKA ZASAŇ ZCELIT SCUPOVAT ZACOUVAT ZASPAT

SZC

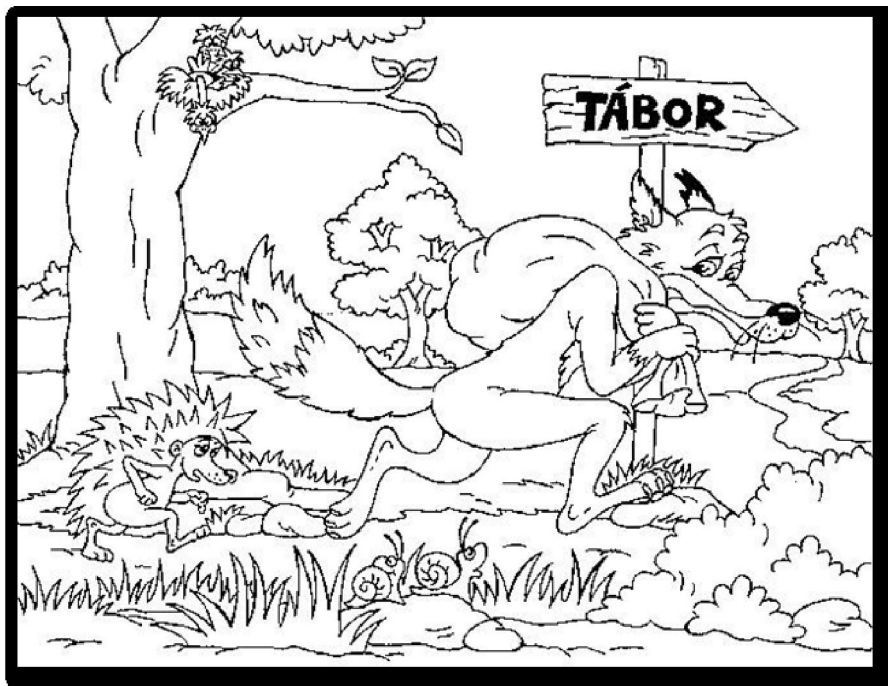

ZIMOTRÁZ

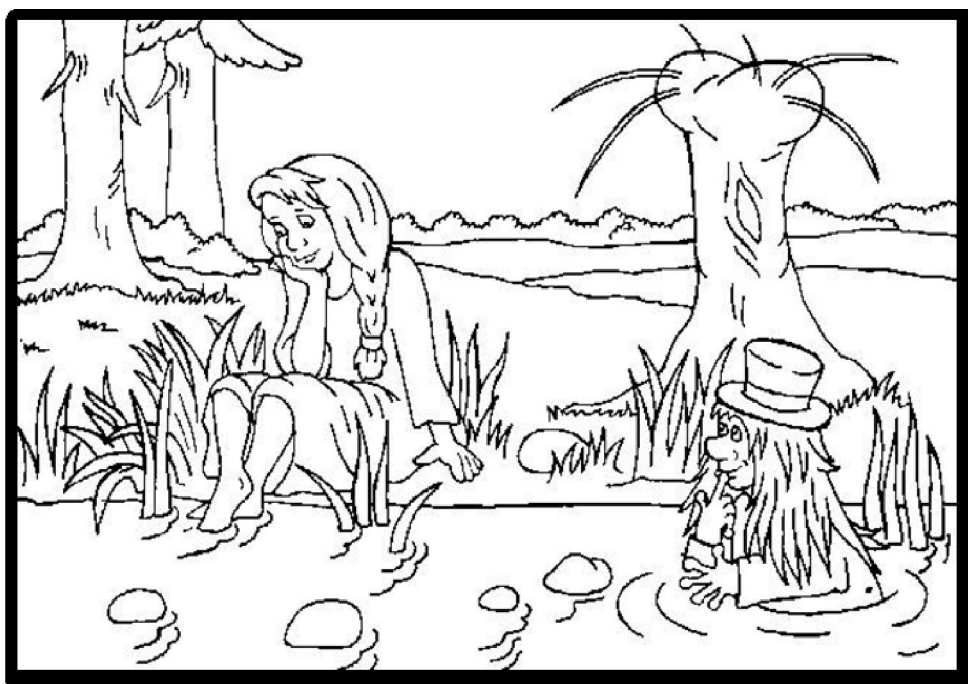

Příloha F – Karty s písničkami (ukázka).

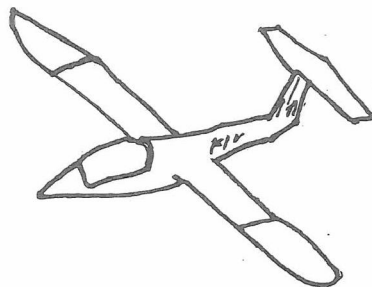
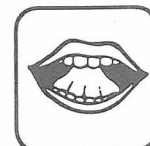
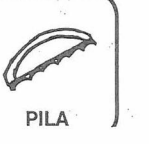
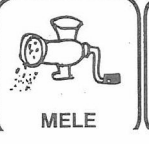
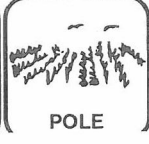
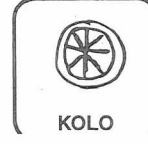
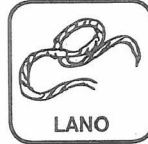
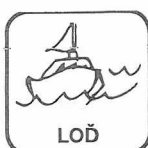
BĚŽÍ LIŠKA K TÁBORU

HOLKA MODROOKÁ

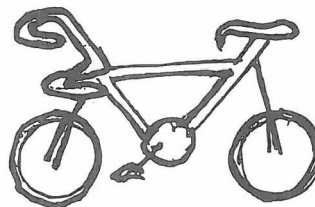
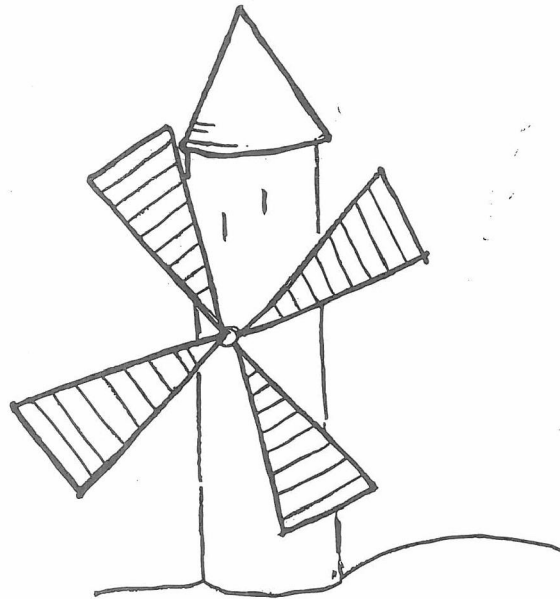
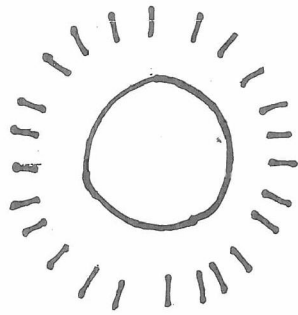
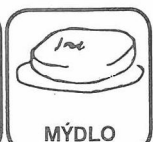
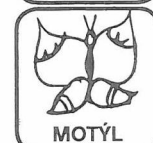
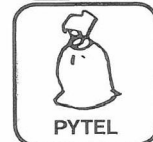
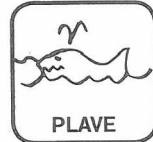
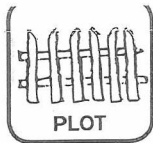
Příloha G – Hláška L, pracovní list Zelenková (2011).

NAD PALMOU LETĚLO LETADLO.

LEV HLEDĚL DO DÁLKY.

SLUNCE SVÍTILO.

KAMIL JEL NA KOLE OKOLO MLÝNA.

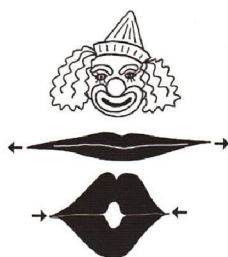

Příloha H – Hláška Ř, artikulační karty. (Housarová, Šulistová, 2011a).

**Střídavé protahování
a špulení úst**

Střídavě plynule roztahujeme ústa
a posléze špulíme.

Cvik opakujeme 5x.

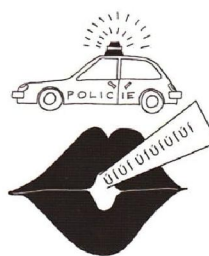

Ř

**Špulení rtů doprovázené
zvukem**

Ústa jsou našpulená. Napodobuje-
me zvuk policejní sirény „ú-í“.

Cvik opakujeme 5x.

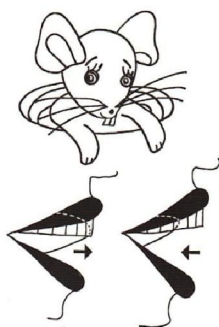

Ř

**Koordinace jemných pohybů
jazyka**

Pusa je otevřená. Špička jazyka
směřuje za horní zoubky. Špičkou
jazyka pohybujeme v malém rozsá-
hu rychle dopředu, dozadu.

Cvik opakujeme 5x.

Ř

Zlepšení koordinace jazyka

Jazyk co nejvíce vyplázneme rovně
vpřed a vtáhneme zpět do úst.

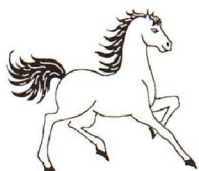
Cvik opakujeme 5x.

Ř

Klus koně

Cvik provádíme střídavě v pomalém a rychlém tempu.

Ř

Krouživé pohyby jazykem po horních zubech

Pusa je otevřená. Špičkou jazyka přejíždíme krouživě po horních zubech.

Cvik opakujeme 5x.

Ř

Posilování součinnosti rtů

Zuby jsou pevně sevřené. Hrajeme si na tygra.

Cvik provádíme s výdrží, opakujeme 5x.

Ř

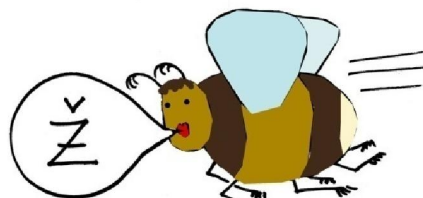
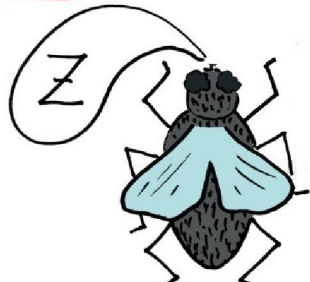
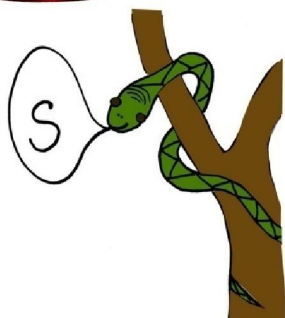
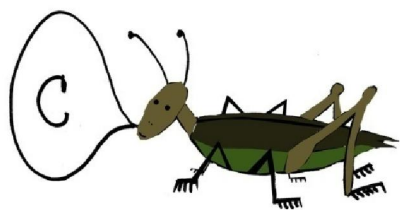
Posílení retního závěru, pomocí brčka vytváříme obrazce

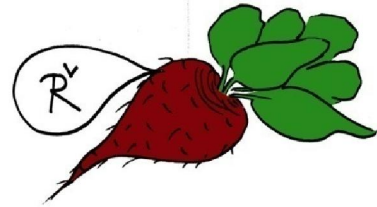
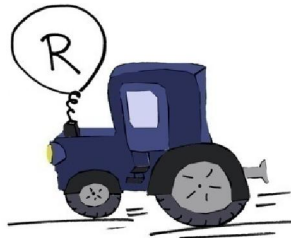
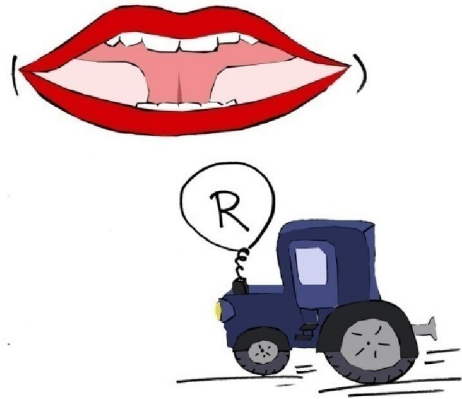
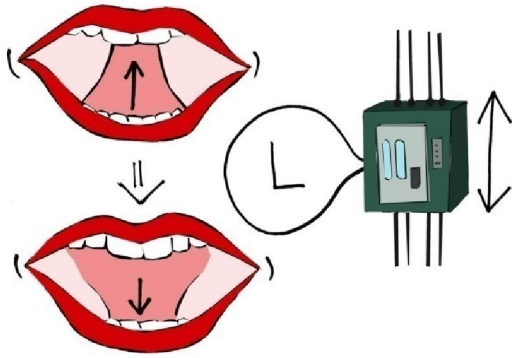
Kratší brčko vložíme do úst. Malé nastříhané papírky si rozložíme na stůl. Brčko přiložíme k papírku, nadechneme se a papírek přeneseme na předem domluvené místo. Sestavujeme kytičky, autíčka a další obrazce dle fantazie.

Ř

Příloha I – Artikulační postavení mluvidel (Richtrová, Mercelová, Bubeníčková, 2014).

Příloha J – Hláska Ř, dějový obrázek.

Ř

TŘPYTÍ TŘEŠNĚ HŘMÍ TŘI DŘEVO

PŘÍKOP PŘEKVAPENÍ PŘEJEZD HŘEBEN HŘIB HŘEBÍKY KŘIČÍ MŘÍŽ MŘENKA ZŘÍCENINA CHŘEST CHŘIPÍ BŘÍZA BŘETA BŘEH BŘIČHO DŘINA KŘÍDA KŘÍDA

TŘI SKŘITCI STŘEŽÍ POKLAD

SKŘIŇ MÁ ZAVŘENÉ DVEŘE.

POLŠTÁŘ S PEŘINOU JSOU VYCPANÉ PEŘIM.

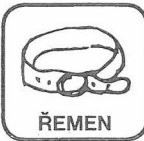
13 TRINÁCT

1

Ř

ŘEKA

ŘEMEN

ŘEDKVIČKA

ŘÁD

ŘÁDKY

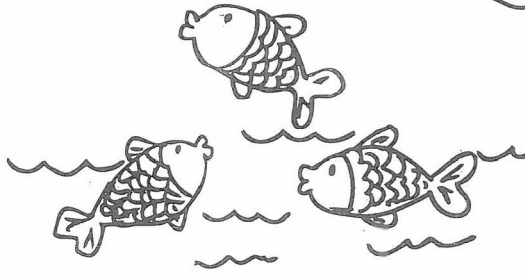
ŘACH

ŘEPA

ŘÍP

TŘI KAPŘI ŽIJÍ V ŘECE

KEŘ

ŘÍKÁ

HOŘÍ

ŘIDIČ

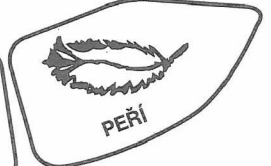
KUŘE

MOŘE

DVEŘE

PEŘÍ

KUČAŘ

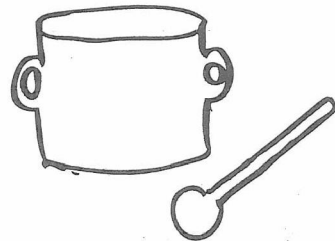
PEKAŘ

SADAŘ

KADEŘ

KUČAŘ VAŘÍ VEČEŘI.

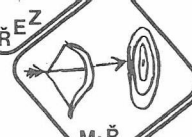
MÍCHÁ VAŘEČKOU.

VEPŘ

PAŘEZ

MÍŘ

MAŘKA

BURTY

DŘEVAŘI ŘEŽOU DŘÍVÍ V DŘEVNÍKU.

HORKÝ

JIŘÍK

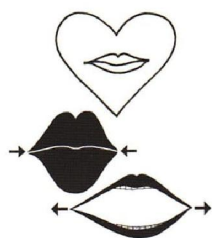

ŘÍZ

Stimulace dolního a horního rtu

Rty našpulíme do velmi pevného sevření, s mlasknutím rychle rozevřeme.

Cvik opakujeme 3x.

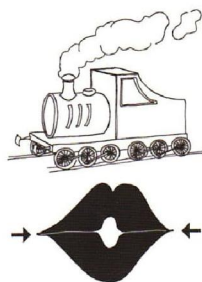

ČŠŽ

Cvičení uvědomění si napětí rtů

Rty našpulíme do velmi pevného sevření (do kroužku).

Cvik můžeme provádět se slovním doprovodem „úúúúúú“.

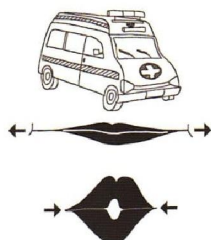

ČŠŽ

Střídavé zaostřování a špulení rtů doprovázené zvukem

Střídavě špulíme a zaostřujeme rty se zvukovým doprovodem. Střídavě opakujeme „ú – í“.

Cvik opakujeme 5x.

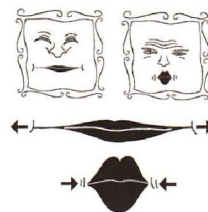

ČŠŽ

Střídavé zaostřování a našpulení rtů

Rty střídavě špulíme a zaostřujeme. Při našpulení zapojíme i svalstvo obličeje. Zamračíme se. Při úsměvu ústa široce roztáhneme, uvolníme čelo a oči (mimiku).

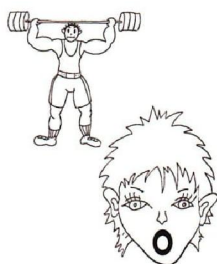
Cvik opakujeme 5x.

ČŠŽ

Posílení našpulení rtů

Dítě našpulí rty, nad horní ret umístí špejli, brčko (vodorovně) a drží.

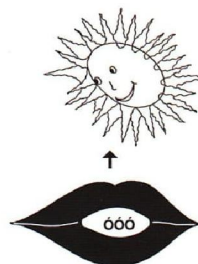

ČŠŽ

Zvětšování rozsahu čelistního úhlu s výdrží

Rty jsou našpuлены, zuby v kontaktu. Dítě vyslovuje „óóóó“ a lehce otvírá ústa.

Cvik provádíme s výdrží.

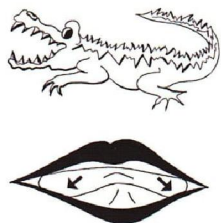

ČŠŽ

Posilování umístění střední části jazyka

Ústa jsou otevřená. Okraje jazyka (střední části) se přiblíží/přitisknou na rozhraní horních stoliček a dásní, špička jazyka směřuje k dásňovému výstupku, ale nedotýká se ho. Dítě otvírá a zavírá ústa, jazyk drží v dané poloze.

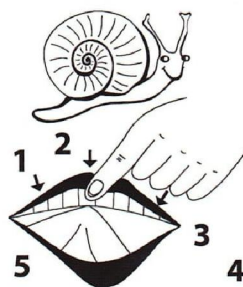
Cvik opakuje 5x.

ČŠŽ

Posílení umístění špičky jazyka

Ústa jsou otevřená. Špička jazyka začíná pohyb na hraně horních zubů. Přejede zuby a zastaví se na dásních (alveolárním výběžku) a tam vydrží než dospělý napočítá do 5.

ČŠŽ

č

čiči

čuník

čumák

čapka

kač

čaj

červ

čokoláda

čolek

čejka

čmelák

čas

bič

klíč

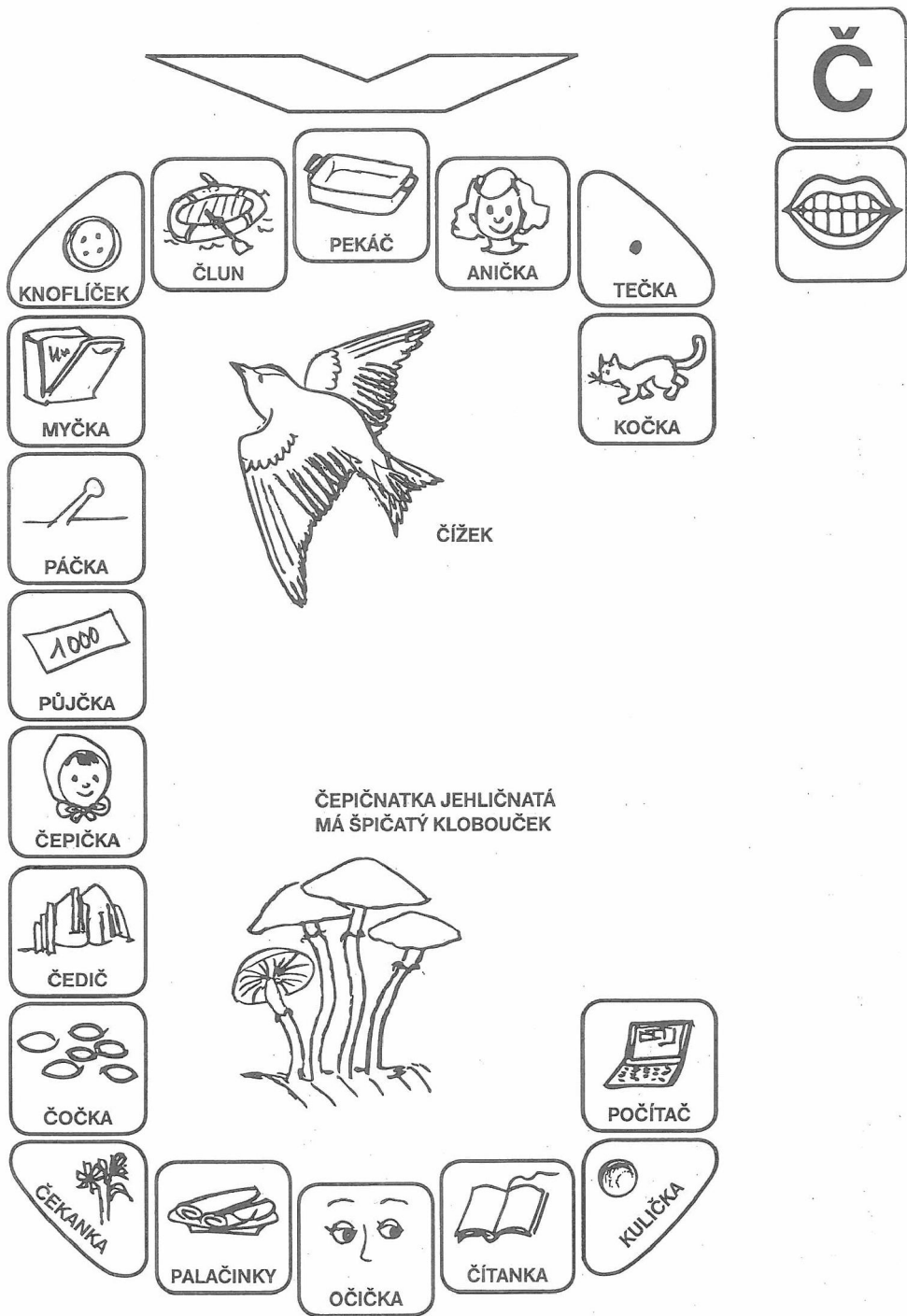
meč

míč

činka

ČEČETKA MÁ ČERVENÉ ČELO

ČAS

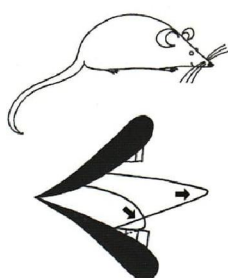

Plazení jazyka rovně v před

Ústa jsou mírně pootvřená. Špičku jazyka vysunujeme z úst a zpět v rytmickém opakování.

Cvik opakujeme 5x.

Při vysunutí jazyk protáhneme do špičky, při pohybu zpět jazyk uvolníme.

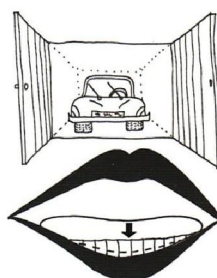

CSZ

Jazyk přidržíme za dolními zuby

Ústa jsou otevřená. Špička jazyka směřuje za dolní zuby.

Cvik provádíme s výdrží, na počítání do 5.

CSZ

Protažení hrotu jazyka v dolní rovině

Ústa jsou pootvřená. Špičkou jazyka se dotkneme brady, napodobíme pohyb jako při lízání zmrzliny. Je-li jazyk rovně z úst, špičku jazyka stáhneme zpět do dutiny ústní.

CSZ

Protažení jazyka ze strany na stranu

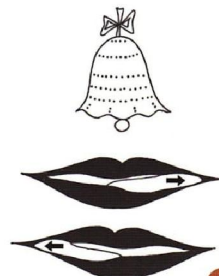
Ústa jsou mírně otevřená, jazykem pohybujeme ze strany na stranu.

Cvik provádíme:

- v rytmickém opakování,
- s protažením.

Jazyk v koutku zastavíme, cvik provádíme s výdrží, na počítání do 3.

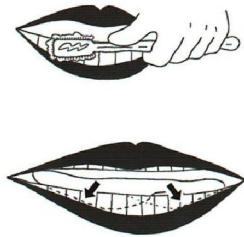
Totéž provedeme na druhou stranu.

CSZ

Koordinace jemných pohybů jazyka

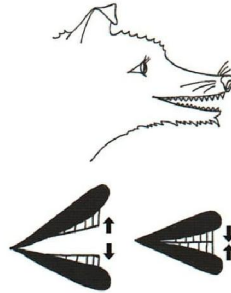
Ústa jsou mírně otevřená. Jazykem přejíždíme střídavě za dolními zuby ze strany na stranu.

CSZ

Uvědomění si polohy horních a dolních zubů (skousnutí)

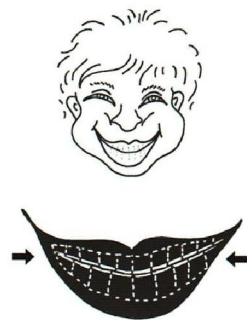
Cvik začínáme s pootvřenými ústy, dítě přiblíží zuby k sobě a rty drží tak, aby dospělý viděl na zuby. Cvik provádíme s výdrží.

CSZ

Uvědomění si polohy rtů

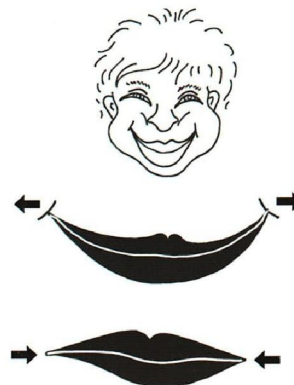
Zuby jsou lehce přiblíženy k sobě (až do skousnutí), rty lehce do úsměvu, zuby jsou mírně vidět. Cvik provádíme s výdrží na počítání do 5.

CSZ

Protahování koutků úst s výdrží

Ústa jsou lehce zavřená. Rty zaostříme do široka, zuby nejsou vidět. Cvik provádíme s výdrží, na počítání do 5.

CSZ